

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1878.

A HATODIK FÜZET TARTALMA:

Fraknoi Vilmos: Könyvtáblákban fölfedezett XVI. és XVII. századbeli magyar ősnymtatványok	251—302
„ „ Szabó Károly régi magyar könyvtára	303—313
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok	313—319
Csontos János: A páрмаi Corvin-codex	319—328
Dr. Kreszmárik János: Egy csagatáj kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában	328—331
Vegyes közlemények	332—338
A magyar irodalom 1878-ban	LXXV—LXXXII
Hazai nem magyar irodalom	LXXXII—LXXXV
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	LXXXV—LXXXVI
Kimutatás a »Magyar Könyv-Szemle« 1878. évi folyamában felsorolt könyvekről	LXXXVII

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indít meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítandja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 24 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második még szintén 2 frt 40 kron rendelhető meg.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, vagy a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

KÖNYVTÁBLÁKBAN FÖLFEDEZETT XVI. ÉS XVII. SZÁZADBELI MAGYAR ŐSNYOMTATVÁNYOK.

Frakuói Vilmostól.

I.

B E V E Z E T É S.

— Olvastatott a Történelmi Társulat 1878. december 5-iki ülésén. —

I.

A régibb magyar irodalomtörténet terén, Toldy Ferencz alapvető munkáinak megjelenése óta, oly fontos és hasznos munka, mint Szabó Károly »Régi magyar könyvtára« alig látott napvilágot.

Mindnyájan, a kik, bármely irányban, nemzetünk szellemi életének történeti múltját felderíteni törekszünk, bő anyagot, vagy legalább tanulságos útmutatást fogunk abban találni. Nemzetünk szellemi életének és fejlődésének hű tükörét nyújtja az. E tükör több tekintetben oly képeket állít elénk, melyeknél örömmel és önérzettel időzhetünk. Mert, miként az Akadémia ez évi közülésén, titkári jelentésében, e munkáról szólva, említém, tanúságot tesz az arról, hogy »nemzetünk, életének leggyászosabb korszakában is, képes volt erőteljes és virágzó irodalmat teremteni.«

Azonban másrésről több oly tényt constatál, a mely nemzeti jellemünket nem a legelőnyösebb világitásban tünteti föl. Csak egyet emelek ki. Újabb tanúságot tesz azon gondatlanságról, melylyel nemzeti irodalmunk emlékeit pusztúlni és veszni engedték, és engedjük még mai nap is.

Szabó Károly, miután az összes irodalomtörténeti készletet áttanulmányozta, és néhány száz könyvtárt átkutatott, 1790 munkát ismertet, a melyek 1531-től 1711-ig magyar nyelven, sajtó útján közrebocsáttattak.

Ezen 1789 munka közül 193 olyan, a melyeknek czímeit irodalomtörténeti munkákból ismeri ugyan, de az átbúvárolt

könyvtárakban egyetlen példányát sem találta. Továbbá 620 munka olyan, a melyekből az átbúvárolt néhány száz könyvtárban csak egyetlen egy példányt talált, a melyeket tehát unicumoknak tarthatunk.

Remélljük, hogy azon figyelem és érdeklődés, melyet Szabó Károly munkája a régi magyar irodalom termékeire fog irányozni, ezen statistikai eredményt némileg módosítani fogja. Nincs kétségem az iránt, hogy sok oly munkával fogunk megismerkedni, melyeknek czímeit sem, vagy csak czímeit ismertük; és ki fog derülni, hogy sok unicumnak tartott munka több példányban lappang.

Épen ezen cél elérésére, a szakférfiakat és az érdeklődő közönséget régi irodalmunk maradványainak egy oly lelhelyére kívánom figyelmessé tenni, a mely ekkorig alig volt kizsákmányolva, és így jutalmazó eredményekkel kecsegtet. Értem a XVI. és XVII. századbeli könyvek kötéseinek tábláit.

Igen természetesnek találtam, midőn ezen nyilatkozatom még szakférfiak, érdemes történetbúvárok ajkaira is mosolyt idézett. Épen azért kívántam ezen helyen, illetékes közönség előtt, szólani e tárgyról, és bemutatni e téren a múzeumi könyvtárban, tisztársaim közreműködésével tett kutatásaim eredményeit; a melyeknek jelentőségét már abból is méltóztassanak megítélni, hogy egyebek között, negyvenöt oly XVI. és XVII. századbeli magyar nyomtatvánnyal gazdagítottuk irodalmunkat, a melyek ekkorig egy példányban sem voltak ismeretesek.

A régi kéziratok és könyvek táblái a külföldi búvárok figyelmét már közel félszázad óta magokra vonták. Anglia, Franciaország és Németország terjedelmes és számos műmellékletekkel díszlő munkákban bírják a könyvkötés fejlődésének történetét ismertetve és illusztrálva.

De nemcsak ipar- és műtörténeti szempontból érdekesek a táblák. Ezek a XVI. század közepéig fából készültek, melynek külső és belső borítékára gyakran használtak fel kéziratokat és okleveleket, a melyeket esetleges birtokosaik értéktelennek tartottak; főleg a nyomtatott könyvek nagyobb elterjedése után, melyek a kéziratokat a használatból mindinkább kiszorították.

Az ekképen könyvkötési anyag gyanánt fölhasznált hárttyák nem ritkán nagy irodalmi értékkel bírnak. Így például Pertz

a Schwabenspiegel legrégebbi kéziratát, kitűnő hazánkfia Endlicher pedig a bécsi császári könyvtárnak 1848 előtti öre, Ulpián és Plinius ismeretlen munkáinak töredékeit fedezte föl codexek tábláin.

És mi is oly szerencsések voltunk a minap egy XIV. századbeli glagolita legendárium töredékeit fejteni le, a melyeket a legjelesebb ó-szláv irodalomtörténész Miklosich kiváló érdekűeknek mondott. Mert hazánkban is nagymennyiségű hártya-kéziratokat használtak föl, vagy jobban mondva pusztítottak el a könyvkötők. Fényesen kiállított missalék, gradualek sem kerültek ki e szomorú sorsot. Miként ezt az itt bemutatott példányok tanúsítják. És nem egy fontos oklevelet is fejtettünk már le. Példágyanánt bemutatathatók egy XV. századbeli magyarországi mise-könyvet, melynek borítékján a kalocsai érsekség történetére nagy fontosságú 1495-iki oklevél van ragasztva. Valamint egy könyvtáblát, melynek borítékjául Kolozsvár városának egy 1595-iki oklevele van felhasználva.

Nem időzöm tovább ezen tárgynál, mert kilátásba helyezhetem, hogy egyik tisztársam Csontosy János úr a magyarországi könyvkötés és kereskedés történetét ki fogja dolgozni.

A XVI. század közepe óta a fatáblák helyett használatba jönnek a puha táblák, melyek összeragasztott és azután bőrrel borított papírrétegekből állanak, míg ezeket a XVII. század vége felé a lemezpapír (pappendeckl) teljesen kiszorítja.

Miként előbb a táblák borítására hártya kéziratokat, úgy most a bőrboríték kitöltésére nyomtatványokat, és néha papírkéziratokat használnak. Minthogy pedig a papírnak ára viszonylag igen nagy volt, a könyvkötők szívesen nyúltak a nyomtatott papírkészlethez, a melylyel az akkori viszonyok között bőven rendelkeztek.

Ugyanis a könyvkötők rendszeren könyvárúsok is voltak, a kik az akkori hitelviszonyok következtében a könyveket csak készpénzfizetés mellett, nem pedig mint ma szokás, bizományban szerezték meg. Így tehát az el nem árúsított készletet vissza nem küldhetvén, mint maculaturát értékesítették.

Innen van, hogy némely könyvtáblákban valamely nyomtatványnak ugyanazon egy ívét 10—20 példányban; míg máskor egy táblában ugyanazon munkának összes íveit, vagy többféle

munkának egyes leveleit találjuk, amint ezek véletlenül a könyvkötőnek kezeibe jutottak. Azonban igen gyakran használtattak föl régibb munkák is, p. o. XVII. századbeli munkák kötésénél XV. századbeli latin incunabulák; a melyek különféle módon juthattak a könyvkötő kezére.

Annak nyomára jutni, vajjon a könyvtáblában elvannak-e temetve ily nyomtatványok, igen könnyű. Csak a tábla belső részét borító tiszta lapot kell fölemelni, megkarczolni vagy szivacsos megnedvesíteni.

A külföldön úgy látszik, a táblák átkutatása és tartalmuk kifejtése nem tartozik a bibliographiai feladatok közé. Legalább nincs tudomásunk arról, hogy ily munkásság jelentékeny eredményekre vezetett volna. És ez természetes. A nagy román és germán irodalmak a XVI. század második felében már annyira termékenyek voltak, hogy az ezen korbeli irodalmi termékek teljes bírására nem kell különös súlyt fektetni. E mellett azon nemzetek kevesebb viszontagságoknak voltak kitéve, és számos tudományos gyűpontokkal bírtak; minélfogva alig lehet föltenni, hogy XVI. és XVII. századbeli nyomtatványokat könyvtáraik mind meg ne őrizték volna. A szerencsésebb nemzetek tehát nem szorúltak rá, hogy figyelmüket és idejüket ily bűvárlatokra szenteljék.

Egészen mások a viszonyok nálunk, hol egy XVI. századbeli ismeretlen magyar nyomtatvány felfedezésekor örömmünnepet ül a bűvár.

És így természetes, hogy midőn e század második felében a magyar irodalomtörténeti tanulmányok nagyobb lendületet vettek, egyes kutatóinknak a könyvtáblák sem kerültek el figyelmüket.

Névszerint Toldy Ferenczről tudjuk, hogy néki ily módon fölfedezett töredékekből egész kis gyűjteménye volt, melynek legbecsesebb darabja Sz t á r a i M i h á l y 1550-ben nyomtatott, a kath. papságot gunyoló szatirájának (Az igaz papságnak tikáre), három levélből álló töredéke, melyet egy XVI. századi erdélyi nyomtatvány fedeléből áztatott ki.¹⁾

¹⁾ L. Sz a b ó K á r o l y. Régi magyar könyvtár. 12. 1. 34. szám.

Lugossy József, Szabó Károly és mások követték példáját. Azonban csak egyes esetekben tették ezt, mikor véletlenül a könyvtábla megromlása által annak tartalma szembetűnővé vált.

Rendszeresen a táblák felkutatását először mi indítottuk meg a Nemzeti Múzeum könyvtárában, és kiterjeszkedtünk az Akadémia és az egyetem könyvtárára, sőt a nm. belügyminisztérium felhatalmazásával az országos levéltár kincstári osztályára is; minthogy meggyőződünk, hogy miként a nyomtatott munkák, úgy a számadási könyvek, czéhszabályok, sőt könyvalakban kiállított nemesi címerlevelek táblái is rejtegetnek becses nyomtatványokat.

Közel száz könyvtáblát áztattunk föl; és lehető óvatossággal szétválasztva az összeragasztott lapokat, egybe állítottuk azokat. A hol a címlapok hiányoztak, meghatároztuk a töredékeket, a mennyiben erre magunk képesek nem voltunk, Szabó Károlyhoz fordúlva, a ki ismeretes előzékenységével és pontosságával támogatott minket.

Az aratás — miként Szabó Károly egyik levelében megjegyzi — valóban gazdagnak mondható.

Természetes, hogy nagy tömegben találtuk a már ismert és számos példányokban előforduló munkák töredékeit. Azonban miként előbb említém, a XVI. és XVII. századból 45 oly magyar munkát vagy annak töredékét találtuk, a melyet Szabó Károly az általa átbúvárolt néhány száz könyvtár egyikében sem talált.

Lesz szerencsém ezeket bemutatni. Tüzetesen a »Magyar Könyvszemle« legközelebbi füzetében fogom azokat egyenkint leírni. Most rövid ismertetésökre és irodalomtörténeti fontosságuk méltatására szorítkozom.

II.

A napvilágra hozott nyomtatványok az irodalom minden ágából valók; úgymint: hittudományi munkák — énekes könyvek és énekek — latin nyelvtanok — jósló- és álmoskönyvek — naptárak, — végre egy orvosi hirdetés.

A hittudományi munkák sorában a legrégibb »Az Urnak vacsorájáról való közönséges keresztyéni vallás, melyet a keresztyéni

tanítók mind egész Magyar Országból s mind Erdéلبől a Vásárhelyi szent Sinatba tőttek és kiatták«, (Kolozsvár 1559), melynek teljes és ép példánya került ki. Továbbá Kulcsár György Postillájának hat levéلبől álló töredéke. Ezen prédikációs könyvnek három kiadását ismerjük (1574 Alsó-Lindva, 1579 Bártfa, 1597 Bártfa). Azonban a jelen töredék mindegyiktől eltér, és így kétségtelenné teszi, hogy egy negyedik kiadás is jelent meg; a mely tény — annál fogva érdekes, mert a XVI. századbeli magyar homiletikai irodalom egyik terméke sem ért ennyi kiadást. Kulcsár György tehát a XVI. század végső tizedeiben teljesen uralkodott az ágostai hitvallású templomokban.

Ugyanezen hitvallású hívek használatára nyomtatott az a káté, a melynek legnagyobb részét, 15, 4-rétő levelét találtuk föl. Minthogy a fővárosi könyvtárakban őrzött luth. káték példányaitól teljesen eltérő, Szabó Károlyt kértem föl a meghatározásra. Szerinte kétségtelenül keresztűri nyomtatvány a XVII. század elejéről, minthogy betűi tökéletesen találnak Farkas Imre nyomdász egy 1619-iki nyomtatványának betűivel. Azonban szerzőjét meg nem határozhatta, mivel ezen káténak más példánya nem került volt kezei közé. Ezen töredékről még azt kell megjegyezmem, hogy a nyomdai correctúra lapokból áll, a melyekből látjuk, hogy a XVII. századbeli szedők ép úgy tették próbára az írók türelmét, mint a XVII. századbeli írók a szedőkét, minthogy a káté szerzője a kiszedett szövegben nagy változásokat tett, egész sorokat törölt.

Részben az egyházi irodalom és részben a költészet körébe tartoznak az énekes könyvek, a melyeket a magyarországi protestáns egyházak a XVI. században meglepő nagy számban nyomattak, és a melyeket, sajnos, irodalomtörténetünk munkásai még nem részesítettek a megérdemlett méltatásban. Szabó Károly tíz különféle XVI. századbeli protestáns énekes könyvet ismeret. Ezekhez fölfedezéseink által még kettővel járultunk. Az egyik Szabó Károly ítélete szerint debreczeni nyomtatás és régibb az általa látott 1579-iki debreczeni énekes könyvnél. A zsoltárokat tartalmazza, verses feldolgozásban.

Három ily zsoltár fölébe G. Z. kezdőbetűk vannak helyezve, a melyek kétségtelenül a szerző Zegedi Gergely nevét rejtik, a ki-

nek számos művét tartalmazza a későbbi Bornemissza-féle 1584-iki detrekői énekeskönyv is.

A másik halotti énekeknek gyűjteményét tartalmazza és úgyszólván teljesen van meg. Sem kiadóját, sem nyomatási helyét és évét nem ismerjük. Csak annyit tudunk, hogy a XVI. század második feléből való, minthogy 1599-el signált könyvtáblában találtuk; hogy továbbá lutheranus egyházak számára készült; és hogy abból csak ez az egy példány ismeretes.

A világi költészet köréből hét éneket mutathatok föl.

Az első Sztárai Miklós-tól »Az Viz ezönnec Historiayarol való szép Enec«, melynek 1581. kolozsvári kiadását ismertük, de mi egy ettől eltérő, úgy látszik néhány évvel régibb kiadásnak töredékét fedeztük föl.

A másik a czegei névtelen költőnek műve. Toldy Ferencz szintén egy könyvtáblából szedte ki ennek két (B₁ és B₄) levelét. Czimlapját nem bírván sem címet, sem nyomatási évét nem tudta meghatározni. Szabó Károly munkájában tehát a XVI. századbeli év nélküli nyomtatványok között ily cím alatt fordul elő: »O datis és Zariadres szerelme,« minthogy a verses mű ezzel foglalkozik. Mi ezen műnek czimlapját és szövegének legnagyobb részét hoztuk napvilágra. Címe így hangzik: »Effectus Amoris. Az szerelemnek ereje, kit Acheneusból magyar rithmusba szerzettenek atyáknak anyáknak tanulására, mense Julio Anno Domini 1587 . . . Debrecenbe Anno Domini 1588.« Ekképen Szilády Áronnak lehetővé fog válni, a Corpus Poetarum II. kötetébe ezen művet úgy szólván teljesen fölvenni.

A Bogathi Fazekas Miklós által szerzett és 1591-ben Kolozsvárt kinyomatott »Ez világi nagy sok zúr zavarról való ének,« az országos levéltár egyik számadási könyv táblájából egy új kiadásban került elő.

A XVII. századból Balassa és Rimai »Istenes Énekei« négy (teljesen ismeretlen) váradi kiadásának egyikéből töredéket birunk. Továbbá három egészen ismeretlen énekkel gazdagítottuk a magyar költészet történetét. Ezek: Köröspataki Jánostól »A havasalföldi harcztérről való historia«, 1656-ból. ¹⁾

¹⁾ Ismertetve volt már a Könyv-Szemle I. kötetének 320 lapján.

Továbbá egy Európa elragadtatásáról szóló ének töredéke, mely kétségtelenül lőcsei nyomtatás. Végre egy ének töredéke, mely az anyákat oktatja mikép járjanak el leányaik kiházásításánál.

Ezekhez járúl egy magyar drámának töredéke. Ennek ekkorig legrégibb ismert kiadása az 1683-iki lőcsei volt: most 1646-iki váradi kiadását is ismerjük.

A XVII. századbeli protestáns iskolákban előadott tanodai drámáknak ez az egyetlen nyomtatott maradványa. Sajnos, hogy épen ebből a legcsekélyebb töredéket bírjuk fölmutatni.

Az iskoláink használatára készült régibb tankönyvek — kivéve a magyar nyelvtanokat — ekkorig kevésbé vonták magokra szakférfaik figyelmét. Pedig a hazai tanügy és műveltség történetében érdekes fejezetet képeznének. Örömmel jelenthetem, hogy Szily Kálmán a magyar számtani iskolai kézikönyvek tanulmányozását már megkezdte. Főleg az volna kívánatos, ha philologusaink a magyarországi latin nyelvtanok ismertetésére vállalkoznának. Ezek ugyanis a régibb tanulmányi rendszerben a legfontosabb helyet foglalták el.

A XVI. századból és a XVII. első tizedeiből Magyarországban nyomtatott latin nyelvtant nem ismerünk. Kétségkívül a külföldön nyomtatott munkákat használták. Hazánkban a latin grammatikai irodalom megalapítása azon időre esik, a mikor Bethlen Gábor és Rákóczy György meghívására hírneves külföldi tudósok: Alsted, Bisterfeld és Comenius foglalták el a gyulafehérvári és pataki főiskolák tanszékeit. Ezeknek közreműködésével latin nyelvtanok egész sorozata jelent meg egymás után, a melyek magyar nyelven közbeszótt szavak és mondatok által szintén a magyar bibliographia körébe tartoznak.

Sajnos, hogy a nyelvtanok példányai, természetöknél és használatuknál fogva, leginkább ki voltak téve az elpusztulásnak. Igy történt, hogy eddig tudtomra a legrégibb magyarországi latin nyelvtan gyanánt a Bisterfeld »*Rudimenta linguae latinae in usum scholae Albensis*« című munkájának 1640-iki harmadik kiadását tekintettük, melyből egy példány a Múzeum könyvtárának birtokában van.

A könyvtáblákban sikerült a két régibb kiadásnak, valamint más egykorú, ismeretlen és meg nem határozható nyelvtanok töredékeinek nyomára jutni.

Kétségkívül katolikus tanodák használatára nyomtatott egy másik nyelvtan, a melynek végső leveleit bírjuk. Ezeken az iskolai imádságok is olvashatók, latin és magyar nyelven. Érdekes a »Tanulás előtt való könyörgés«, melyben a tanulók főleg azért könyörögnek: »Engedgy jó értelmet a deáki tudományokban és azokkal igazán való élest.«

Ismeretes, hogy a csillagjóslattal még a XVI. században is előszeretettel foglalkoztak. Különösen Német- és Lengyelországban sűrűn jelentek meg az u. n. Prognosticumok, melyek közül több magyar fordításban is megjelent. A legrégebb az, a mely 1578-ban Kolozsvárt nyomtatott ki, a melynek egyetlen példányából az Akadémia az elejét bírja (A—D₁ leveleket), mi pedig a hiányzó végső leveleket (D—D₄) fedeztük föl. Ez a danczigi *Misocacus Vilmos prognosticon* »az új cometa felől, mely az elmúlt 1577 esztendőben szent András havában tetszett meg.«

Szabadjon egy helyét kiemelnem, mely úgy tartalmánál, mint sajtászerű fordításánál fogva érdekes. »Mínthogy — úgymond — az nyolczadik kilenczed és tizedik házban főispán a Saturnus, ki e cometának dispositióra kétség nélkül főpapi fejedelemnek halálát jedzi és nagy fejedelemnek veszedelmét jedzi, olyannak ki beteges és vén korában volna. Kit én Moszka Császár felől ítélnék, mert immár vénségnek idejébe vagon, meg a Cometa is Moszkaország felé nyútotta vala a farkát.«

»A babonás kor balvéleményei érdekes emléke ez« — jegyzi meg Toldy. ¹⁾ És hozzá tehetjük a kor babonás véleményeit ügyesen kizsákmányoló élelmes ember műve; minthogy a fentebbi jóslattal bizonyosan Báthory Istvánnak akart kedveskedni, kinek a munkát ajánlotta volt.

A babonás kor emlékeihez sorolhatjuk az álmos könyveket is. Ekkorig a XVI. századból egyáltalán nem, a XVII. századból csak egy álmos könyvet ismertünk, a melynek töredékét, Lugossy ajándékából, a Múzeum könyvtára bírja.

Debreczenben 1635-ben jelent meg, s mint a cím hirdeti új kiadás.

¹⁾ Új Magyar Múzeum. 1853. H. 189. l.

Mi most egy régibb és egy újabb kiadásnak töredékeit mutathatjuk föl.

Számra nézve a magyar naptár-irodalom nyerte kutatásaink által a legnagyobb gyaropodást.

Hogy régi naptáraink a nyelvész és a történetíróra nézve mily becses kútforrások, általánosan ismeretes. Annál inkább kell sajnálnunk, hogy csak kevés maradt ránk. A legrégebb magyar nyelvű naptár, melyből példányt birunk 1572-ben Bécsben nyomtatott. Azóta 19 különféle helyen adtak ki magyar naptárakat. Igen valószínű az a számítás, hogy ezen 19-féle naptárból 1572—1711 között összesen több mint hétszáz évfolyam látott napvilágot. Már pedig Szabó Károly összesen csak 153 évfolyamot ismertet, s ezeknek is egy részét csak irodalomtörténeti feljegyzések alapján, míg a többiből majdnem fele unicum.

Az általunk felfedezett 22 ismeretlen évfolyam nemcsak az ismert naptárak számát szaporítja. Több tekintetben figyelemreméltók.

Mindenekelőtt nevezetes egy 1595-ik évi naptár töredéke, a mely az ó (júliánus) az új Gregorianus naptárt, egymás mellett adja; a melyhez hasonlót könyvtáraink eddig nem birtak. Wespri és Sándor említést tesznek ugyan egy 1593-iki debreczeni »Ó és Új Kalendarium«-ról, a melynek azonban ma egy példányát sem ismerjük. ¹⁾

Tudva levő, hogy a XIII. Gergely pápa által 1582 február 24-iki bullájában kihirdetett új naptárt, Rudolf király már a következő évben Magyarországra, rendelet útján behozta. De több megye vonakodott azt elfogadni. És például Szepesmegye 1584. június 15-iki föliratában kijelentette, hogy az új naptár illetén behozatala »jogaikkal és szabadságaikkal ellenkezik.« Az 1588. évi országgyűlés törvény útján rendelte el az új naptár általános használatát. Mindazáltal több megyében, főleg a protestáns rendek, a XVII. század elejéig ragaszkodtak az ó naptárhoz. Ily vidékek számára nyomtatott — mint Szabó Károly véli — valamelyik dunántúli városban a jelen naptár, minthogy ebben első helyen áll az ó naptár, és mindig a második lapon az új naptár.

Mellőzve a többi naptárakat, a legnagyobb fontosságút emelem csak ki. Azt, mely 1658-ban Váradon látott napvilágot. A

¹⁾ Szabó K. 132. I. 268. szám.

magyar naptárak mind a lengyel- és németországi csillagászok naptárai nyomán készültek. Magyarországi naptárkészítő csillagászt a XVII. századból eddig csak kettőt ismertünk: a készmárki Fröhlich Dávidot és a szebeni Schnitzler Jakabot.

Az említett váradi naptár egy harmadik eddig egészen ismeretlen magyar csillagászt mutat be: Rákosi Boldizsárban, ki magát a naptár címlapján »Erdélyi Astronomusnak« nevezi. Személyéről és munkásságáról semmi egyebet nem tudunk, sőt a megelőző és a következő évekből fenntartott naptárak sem viselik az ő nevét; azok már a boroszlói Neubarthfeleket használják föl.

Végre az 1631-iki bártfai naptárt az utolsó lapján látható fametszetű rajz teszi érdekessé, a melylyel más naptárakban nem találkozunk. Ez az »Érvágásról való figura«, a mely egy emberi alakot állít elő, a tizenkét égi jel által oly formán környezve, hogy kitüntessék mely hónapban a test melyik részén kelljen az érvágást alkalmazni. Ismeretes ugyanis, hogy a régi gyógyászati iskolának az érvágás volt egyik legáltalánosabb gyógymódja.

Ezzel összefüggésben emlitem meg az egyetlen gyógyászati magyar nyomtatványt, melyet találtunk. Ez Hoffman Illyés »sebes szemgyógyító« hirdetése, melyet egy 1616-ik évi könyvtáblában 25 példányban találtunk. Egy 8-adrétű lap egyik felén az »Electuariumnak azaz a Terjeknek hasznáru« ír, mint a melyek a méreg, pestis és hurut ellen biztos gyógyszerek. A második oldalán »az vörös Ihrnak hasznáru«, a melyet hurut, fulladás és sebek gyógyítására ajánl.

Miként előbb említém, még nagyobb azon általunk a könyvtáblákból kifejtett nyomtatványoknak száma, a melyeket már ismertünk. Mindazáltal ezek között is nem egy ritka és becses fordul elő. Ilyen, például, Salánki Györgynek a nádudvari diadalról írt, 1581-ben Kolozsvárt nyomtatott éneke, melynek egyetlen példánya volt ekkorig ismeretes, s ezt is múzeumi könyvtárunk bírja.

Ilyen az 1630-iki Brandenburi Katalin, Bethlen Gábor özvegyének rövid fejedelemsége alatt tartott erdélyi országgyűlés törvényczikkeinek nyomdai correctúrái, a melyekből kitűnik, hogy a szövegben, a sajtó alatt is, tettek sokféle módosításokat. Különös az is, hogy habár három correctúra töredékeivel bírunk,

a forgalomba hozott példányok nyomdai kiállítása elüt mindegyiktől.

Végül nem hagyhatom említetlenül, hogy a táblák szétfejtésének általán igen érdekfeszítő, mondhatnám izgalmas munkájában kíváncsiságunkat a legmagasabb fokra egy XVII. századi latin könyvnek töredékei emelték, a mely könyv a magyar nyelvtan etymologiai és szókötési kérdéseit meglepő elmeéllel és tudományos apparatussal tárgyalja. Minthogy a töredékek között címlapot nem találtunk, napokig eredmény nélkül kutattam a szerzőt és címet. Végre, nem csekély meglepetésemre, a Toldy Ferencz által kiadott »Corpus Gramaticorum« című gyűjteményben találtam föl. Ez t. i. a tudós kolozsvári nyomdász Tótfalusi Kis Miklósnak Kolozsvárt 1697-ben kiadott Apologiája az általa bibliai kiadásában követett helyesírás tárgyában, és az ehhez kapcsolt »Ratiocinatio de Ortographia« című dolgozata. Erről Toldy az előszóban így szól: »Kénytelen lévén a szerző e könyvét . . . az 1698-iki kolozsyári zsinatnak megsemmisítés végett kiadni, ez irodalmunk legkritkább darabjaihoz tartozik; s egyedül Ballagi Mórícz akadémiai rendes tag szívességének köszönöm annak a feledéstől megóvatását, ki gazdag könyvtára e becses kincsét, melylyel kezdődik saját képből újabb nyelvésezetünk, készséggel közölte.«¹⁾

III.

Az általunk feláztatott táblák számos latin, német, tót, cseh, lengyel, sőt francia, angol és hollandi nyomtatványt is tartalmaztak. Nem akarom Önöket ezek ismertetésével fárasztani. De nem hallgathatom el azt a nevezetes cultur történeti felfedezést, melyet az egyik latin nyomtatvány töredéknek köszönhetünk.

Ezen nyomtatvány egy rendkívüli nagyságú íven az egyház-történelem első századának legfontosabb eseményeit állítja össze. A lap alján áll: »Cibinii Excudebant Martinus Heufler et Gregorius Frantliger. Anno M. D. L X X VI.«

¹⁾ Előszó XV. lap. — Azóta Ballagi Mór példánya elveszett; de az Erdélyi Múzeum könyvtára két példánynak jutott birtokába, a melyből az egyiket a mi könyvtárunknak volt szives átengedni.

Eszerint szebeni 1576-iki nyomtatvány áll előttünk.

Épen azon napon, a melyen e töredéket kifejtettük, érkezett meg Müller Frigyes, szebeni evang. lelkésztől, a szebeni ősnymtatványokról szóló beces munkájának második füzete, s melyben a szebeni nyomda történetét is megírta. Eszerint, a legrégebb ismert szebeni nyomtatvány 1592-ből való, és a legelső ismert nyomdász neve Crato János Henrik. Mi tehát a szebeni nyomda történetét felfedezésünk által, 16 évvel korábbra vittük fel, és két ismeretlen nyomdász emlékét mentettük meg. Megemlítem, hogy ezen felfedezésünk a szebeni tudományos körökben nem csekély sensatiót keltett, és a Bruckenthal-Múzeum már is fölkért minket e nyomtatványnak autographicus többszörösítésére.

Végül egy ritka csataképet említek meg, mely a szentgothardi ütközetnek épen azt a válságos situációját tünteti föl a stratégiai felállításokban, mikor a győzelem a törökök részére biztosítottnak látszott, és azt csak De la Feuillade francia tábornoknak megjelenése ragadta ki kezeik közül.

A XVII. századi kéziratokról, melyeket a könyvkötők felhasználáltak, szintén csak röviden akarok említést tenni. Kiemelek egy theologiai kézikönyvet, melyet egy 1603-ban bekötött számadási könyv táblájában találtunk. Továbbá a II. Rákóczy György erdélyi fejedelem által Sorban István gyalui tisztárhoz intézett levelek felvagdalt darabjait. És az Erdődy grófok vörösvári kastélyában az udvari tisztartó által 1666-ban magyar nyelven vezetett udvartartási számadások nagy részét, a mely érdekes képét nyújtja azon életnek, mely a magyar főúri házakban folyt.

De sietek immár befejezni úgy is hosszúra nyúlt előadásomat. Csak azon meggyőződésemet akarom kifejezni, hogy a mienkhez hasonló, sőt talán még nagyobb eredmény várakozik az ez irányban egyebütt, főleg hazánk régibb székesegyházainak, kolostorainak és prot. collégiumainak könyvtáraiban megindítandó kutatásokra. Reméllem is, hogy ezen könyvtárak őrei követni fogják példánkat, és fel fogják támasztani nemzeti múltunk eltemetett emlékeit százados sírjuktól.

1) Die Incunabeln der Hermannstädter Capellen-Bibliothek II. f. 7. 1.

II.

A könyvtáblákból kiáztatott, XVI. és XVII. századbeli, ekkorig ismeretlen, magyar nyomtatványok bibliographiai ismertetése.

1.

Kolozsvár 1559.

Az Vrnak Vaczoraiarol Valo közenséges keresztyéni vallás, melyet a keresztyéni Tanítóc mind egész Magyar Országból, s mind Erdelből a Vásárhellyi szent Sinatba töttéc és kiattác.

A Christus Iesus Szentegyházának épitéssere.

M.D.LIX. Esztendőbe. Mindszentnapian.

A colophon: Colosvarot Nyomtatott, Heltai Gáspár Műhelyébe 1559.

8-adrétű, számozatlan 8 levél. (Teljes). — L. Melléklet 1. sz.

A kassai kamara 1584-ik évi számadási könyvében találtott: Melius Job könyvének (Debreczen 1565). Telegdi prédikációi 1580-iki II. kötetének, Félegyházi kátéja 1583-iki kiadásának, egy (debreczeni vagy kolozsvári nyomtatású) latin pro-sodia töredékeivel stb.

2.

Kolozsvár 1578.

Misocacus Vilmos. Prognosticon az wy Cometa felől valo Jöuendölés, mely ez el mult 1.5.77. Esztendőben Sz. András hauában tettet meg Jövendöltetöt Dantzka az Vilhelmus Misocakus Mester által. És dedicaltatot az Felseges es hatalmas István királynac, Lengyelország királyánac. Nyomtatott magyar nyelven Colosuarat Heltaj Gasparne Műhelyebe. 1.5.78. Esztendőben. 4-r. (D₁ D₂ D₃ ⁴ D⁴ levelek vannak meg, míg a M. Akadémia könyvtárának egyetlen példányából az A—D, levelek vannak meg. L. Szabó Károly. Régi Magyar Könyvtár. 142. szám). — L. Melléklet 2. sz.

3.

1580. táján.

Sztárai Miklós. Az Viz ezönnec Historiayarol valo szép Enec, Moisesnec első Könyvéneec hatodic, hetedic, nyoltzadic es kilentzedic részéből szerzettetet. 4-rét. (B³ B₄ levél correcturája).

A szöveg teljesen megegyez a kolozsvári 1581-iki kiadásával. (L. Szabó Károly. Régi Magyar Könyvtár 182. szám); de a betűk eltérők. A jelen kiadás régiebbnek látszik.

4.

Bártfa. 1581.

Jvdicivm Magyar Nyelven, az eghi Czillagoknak forrásokról, és időeknek szám-tartásokról, ez 1581. Eztendőre, mely Embolismalisanak mondatik, 13 vy Hóldual: Petros Slovaciivs M. által irattatot és számláltatot föl horára, és az Cassai Meridianussara. Ez Eztendőben két Hold töltén lészen Ecclipsis, de az Cassai Horizont fölöt egyik tetzik csak meg, vgy mint, Bodog Aszszony hauának 19. napián, 10 ho: m: enel, az Sarkany czillagnak farka mellet, az Orozlány iegynek 9. grad: m: 33. Az másik Ecclipsis Nap nyugat felé tetzik meg. Bartfan, Daudid Guttgesel. 16-r. A—B (8 levelenként) = 16 sztlan levél.

A Prognostikon vége hiányzik.

5.

Debreczen. 1588.

Effectus Amoris. Az Szerelemnek ereie, kit Achenevsbol Magyar Ritmusba szertettenek, Atiaknak, Aniaknak tanuságra, Mense Julio. Anno Domini 1587. Ad Melodiam (Ouidius iria) Parisnak dolgat etc.

Debreczenbe Anno Domini 1588. 4-r.

(Megvan A₁ B₁ B₃ B₄ egészen, A₃ A₄ töredékesen. — Az Akadémia könyvtárába levő egyetlen példányból csak a B₁ és B₄ levelek vannak még. L. Szabó Károly. Régi magyar Könyvtár. 397. szám.) — L. Melléklet 3. szám.

6.

H. N. 1591.

Ó és uj kalendárium 8-r. C iv (a többi hij.) = 8 levél. A következő hónapok vannak meg: Kis Asszony hua,

Zent Michaly haua, Mint Zent haua, Zent Andras haua és Karachon haua első fele.

1599. előtt.

Cantiones funebrales. Kis 8-rét.

(Mevannak B₁ — B₈, C₁ — C₈, D₁ — D₈, E₁ — E₈, F₁ — F₈, I₁ — I₈, vagyis 9—48, 65—72 számozzon levelek.)

A 42^a lapon végződnék a temetési énekek.

A 43^b lapon kezdődik ének »De extremo indicio.«

A 65—72. leveleken »De regno Coelorum« című ének áll, melynek utolsó versszaka így szól:

Az ezer oet szaz es az hatvan het eztendő hogy volna,

A Bornemisza Peter ezt ir 'a Zolyomnak varaba,

Megkoronázua az szep városba lakhássat keuannia.

L. Melléklet 4. szám.

8.

Nagy-Szombat, 1599.

Pécsi Lukács. Calendariom. Es Ez Mostani M.D.XCIX. Esztendőben történetű dolgokrul: Anac fölötte az időnc naponkent köüetkezendő állapotyarul iratot itilet. Az Craccai Bernard Doctor irasabul Magyarra fordita, Peechi Lvkach. Az holdban fogyatkozás leszen, az oroszlan yielben Böt elő honac 10. napian 3or: reggel, midön eppen meg tellyesedic, eleit lat-hatyuc. közepit es veget nem, az nap föl kelesért nekünc nem artalmas, hanem az nap nyugaton lakozocnac: tart az egesz fogyatkozás, es megteres 3or. 38 minut. Nyomtattatot Nagy Szombatba. 8-r. A—D = 4 iv = 32 levél. Vége hiányzik.

9.

Bártfa. XVI. század.

Kulcsár György. Postilla, az az: Evangeliomoknak, mellyeket esztendő által a Kereziének gyülekezetibe szoktak oluasnı es hirdetni, Predicatio szerint valo magyarázattia, az Réghi és Mostani szent írásbeli Doctoroknak írásokból: irat-tatot Az Kolczar György, Also Lynduai Predicator által.

A bártfai 1579. és 1597-iki kiadással lapszámra nézve igen, de betűről betűre nem talál, és így kétségtelenül ismeretlen kiadás töredéke. (N₁ N₂ N₃ N₄ I₁ I₂ I₃ levelek.)

10.

Debreczen (?) XVI. sz.

XVI-dik századi prot. Énekes könyv töredéke. B₃, B₁, B₅, B₆ levél = 21–28 szedett lap. 10

Nem egyezik a debreczeni 1579., 1590. és 1592-dik kiadásokkal. Ezeknél régibb debreczeni nyomtatásnak látszik. — L. Melléklet 5. szám.

11.

XVI. század. (H. n.)

Bogáti Fazekas Miklós. Ez Világi Nagi Sokzor Zavarrol való Enek. Az Töldi Miklos éneke notayara. 8-r. D iv. (Azonban D₂, D₃, D₆ leveleknek csak töredékei vannak meg.) 11

Ezen 8-adrétű kiadás is, miként a kolozsvári 1591-iki 4-edrétű kiadás (L. Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár, 242. sz.) nem önállóan, hanem Apollonius királyfi históriája után nyomtatva jelent meg.

12.

Nagy-Szombat. 1603.

Pécsi Lukács. Calendariom Es Ez Mostani M. D. CIII. Estendeben Törteneendő Dolgokrol: Annakföltre, az időnc napontent következendő állapottyarul iratot itilet. Az Craccai Joannicivs Gabriel Doctor irasabol Magyarra fordeta, Peechi Lvkach. Ket fogyatkozás leszen az hold fenyebe, egyic pinkösd honac (24) napian, masic sz: Andraz honac 18. napian, (ereiee) az mas esztendőre neznee, akor emlekezet leszen felölöc, ha Isten eltet. Nyomtattatot Nagy Szombatba. M. D. G. III. 8-r. az A iv egyik fele (4 levél), A iv 3 levele és egy harmadik iv 2 levele = 9 levél. 12

13.

Keresztúr. 1609.

Calendariom, Az az. Az Ezer Hatzaz Kilenczedik Ez-tendő napianak szamlalasa az közenseges practikauál, Aspectusokkal, Planetaknak foliasiuál, es az eghi ielekben való bele-pesekkel egyetemben, mely első bisextilis vtán. Az Krakai Bernard Doctor Academicianak fő Astrologusnak irasabol Magyarra fordittatot. Nyomtattatot Keresztvrat Farkas Imre által. 8-r. A—B = 10 levél (mert az A iv csak 2 levélből áll). 13

A munka vége, Majustól kezdve, hiányzik.

Németh, Memor. Typogr. 89. l. szerint 1605—1609 évből nem látott keresztúri nyomtatványt: ez a kalendárium pedig már 1608. végén megjelent.

14.

Kassa. 1612.

14. Kalendarium, Az Időnek es az ünnepeknek változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1612. Ezten-dőre, mely Bissextilis. Az Krackai Bernhard, M. az Philosophiá-nak Doctora által az Cassai Meridianusra. Negy Ecclipsis leszen ez Eztendőben, de mi azokban kettőt latyuk csak, kiről oluashatz az Kalendariumnak végén. Cassan Nyomtatta Fischer János. 16-r. A—D (8 levelenként) = 32 szatlan lev.

Másod czime: Prognosticon Az Időnek es az állapotnak változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1612. Ezten-dőre, mely Bissextilis. Az Krackai Bernhard, M. Az Phi-losophiának Doctora által. Mars leszen ez Eztendőnek Wra, Jupiter és Venus közbenjaroia.

Teljes példány.

15.

Kassa. 1613.

Kalendarium, Az Időnek es az ünnepeknek változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után. 1613. Ezten-dőre. Az Krackai Bernhard, M. es az Philosophiának Doctora által irattatot es az Cassai Meridianusra fordítatot Két Ecclipsis leszen ez esztendőben az mellyet mi fogunk latni kiről oluashatz az Kalendarium vegeben. Cassan Nyomtatta Fischer Janos. 16-r. A—C (8 levelenként) = 24 szatlan levél.

Másod czime: Prognosticon Az Időnek es az állapotnak változásáról való ítelet, Christus Wrunk születése után, 1613. Ezten-dőre. Az Krackai Bernhard, M. es az Philosophiának Dok-tora által. Jupiter ez eztendőnek Wra Mars segeitőie es neha az kegyes Venvs.

Közben a B iv, és a munka vége hiányzik.

16.

1616 előtt.

10. Az Electuarium, azaz, a Terjeknek hasznáról. 8-r. 1 levél.

Hátlapján: Az Vörös Jhrnak hasznáról.

Kiadta: »Hoffman Jlyés, Sebes Szemgyogyito«.

Ez a hirdetmény így jelent meg egymagára, egy levelen. (1616-ik évi kötésnek táblájában találtatott.) — Lásd Melléklet 5. szám.

17.

Keresztur. 1617.

Kalendariom 8-r.

Ajánlva van: »Az Tekentetes Nemzetes Es Nagysagos Vrnak Nadasdi Palnak, Fogaras Földenek örökös, es Vasuarmegyének Fő Jspanianak etc. Mint kegyelmes Vramnak es Patronusomnak, kiuanok az mindenható Vr Jstentul Z. Lelket, egesseget, iduősseget, es hosszu eletet, es hiatalom szerint szolgálatomat ayanlom.«

»Költ Kerezturat, Szent Andras napian Anno 1616. Nagysagodnak alzatos szolgálai Farkas Jmre Könyunyomtato.«

Elöl és hátul csonka (csak a D iv 4 levele van meg).

18.

Csepreg. 1621.

Kalendáriom. Czimplapja hiányzik. 8-r. A—C = 24 levél.

Másol czime: Prognosticon Az Egi Csillagoknac Forgasabúl, Neninemű Törteneendő Dólgokrúl, Es Bizonyos idő nec állapattyátál. Szerzettetet Es Hüseges Szorgalmatossággal irattatot az Crackai Acemiában tanító M. Curzeloviai Hercius Pal Philosophus és Mathematicus Doctor által.

A munka vége hiányzik.

19.

Debreczen. 1626-

Kalendarium, Christus Urunk születese utan, az 1626. Esztendőre. Az Baraszlai Kalendariumból Magyarára fordittatot. Debreczenben. 16-r. A—D (8 levelenként) = 32 levél.

Hozzájárul: Prognosticon Astrologicum. Az az: Az Eghi csillagoknac Forgasabol valo jövendőles az 1626. Esztendőre neminemű törteneendő dolgokrol, es az időknec változasirol. Nemből Magyar nyelvre fordittatot. Debreczenben, Rheda Peter által.

Teljes példány.

20.

1630 táján.

Latin nyelvtan töredéke. 8-r. Latin és magyar szöveggel. — Négy számozatlan levele van meg. Az 1630-ik évi gyulafehérvári országgyűlés végzéseinek correctura — lapjaival együtt találtatott.

21.

Bártfa. 1631.

Kalendarium (Vy és O) Christvs Vrvnk születése után 1631. esztendőre. Nagy szorgalmatossággal irattatott D. Herlicius David fő Philosophus és Mathematicus által. Bartfan. Nyomtattatott Klősz Jakab által. A—E = 40 szatlan levél.

Másod czi me: Prognosticon Astrologicum az az: Az Eghnek és Csillagoknak forgásából való Jtilet, némely törtéendő dolgokról, és üdőknek változásiról, ez mostani Esztendőre, mely Christus Vrunk születése után 1631. Figyelmetessen és bölcsen irattatott, és az szomszéd Országokkal és tartományokkal együtt az Magyar Országi Meridianusra alkalmaztatott, D. Herlicius David fő Philosophus és Mathematicus által. Bartfan Nyomtattatott Klősz Jakab által.

Utolsó levelén fametszetben: »Eer-Vagasrol Valo Figura.« Közepén csonka.

22.

Bártfa. 1634.

Kalendarium (Vy és O) Christvs vronk születése után 1634. eszten. Nagy szorgalmatossággal irattatott D. Herlicius David fő Philosophus és Medicus által. Bartfan, Nyomtattatott Klősz Jakab által. 16-r. A—D₅ (a többi hij.) = 29 szatlan levél.

Másod czi me: Prognosticon Astrologicum, az az: Az Eghnek Es Csillagoknak forgásából való jövendőlés, Christus Vrunk születése után 1634 Esztendőre, az melyben Az Esztendőnek négy részeinek állapottya az Napban való fogyatkozások és egyéb törtéendő dolgok az időknek változásival együtt figyelmetessen megirattanak, és az több szomszéd Országokkal és tartományokkal együtt az Magyar és Erdely Országi Meridianusra is alkalmaztatott. D. Herlicius David Medicus és Mathematicus által. Bartfan, Nyomtattatott Klősz Jakab által.

Közepén és végén csonka.

23.

Bécs. 1634.

Calendarium. (Urunk Christus Születése után Az M.DC.XXXIII. Esztendőre való) Mely az Bissextilis után második a Deák Cisioval egyűt. Melly Az Crackai Akademiában tanéto M. Bandorkovicz Janos, Philosophus és Mathematicus Doctor és Professor irasából magyarrá fordéttatván. Beczben. Nyomtattat Az Gergely Gelbhaar által. 8-r. A₃ (a többi hij.) = 8 levél.

Csonka példány.

24.

1635. előtt.

Alom könyveczke. 8-r. (D₂ D₃ levél.) — L. Melleklet 6. szám.

25.

1640. előtt.

Rudimenta Linguae Latinae in usum Scholae Albensis. 8-r. (Latin és magyar szöveggel.)

Ezen, második kiadásnak B₂, B₃, B₆, B₇ levelei vannak meg. (A harmadik kiadás Gyulafehérvárt 1640. jelent meg.)

26.

1640. előtt.

Rudimenta Linguae Latinae in usum Scholae Albensis. 8-r. (Latin és magyar szöveggel.)

Ezen első kiadásnak B₁ levele van meg.

27.

Kolozsvár. 1646.

Kalendarium 16-r. C₁ — C₅. (a többi hij.) = 4 levél.

Másodczime: Judicium Astrologicum az az: Ez Következendő 1646 esztendőre csillagokból vőtt jövendőles 1. Az esztendőnek 4 részéről. 2. Az Ecclipsisekről. 3. Hadakozásokrol. 4. Betegségekről. 5. Földi és fán termésekről. 6. Az Bányákról. Az tudakozo olvasoknak kedvekért irattatot Benedictus Arkosi által. Colosvarban, Nyomtattatott Abrégi György által.

28.

Várad. 1646.

Comico-Tragoedia. Constans Scenis Quatuor. Quorum 1. agit De Virtute et Vicio. 2. agit De divite purpurato et Paupero Lazaro. 3. agit De Praefecto tyranno. Váradon Nyomtatott Szenczi Ambrám által. 1646.

Csak a címlap s az actusok és scénák feliratai vannak latinul, a szöveg maga magyar.

Toldy Ferencz határozottan a XVI. század termékei közé sorozza e színművet. Ekkor 1683-ik évi löcsei lenyomata volt a legrégebbi ismert kiadás.

(Csak a címlap alsó fele, és 3 levél töredékei vannak meg.)

Ki kell emelnem, hogy ezen, valamint a következő szám alatti töredéket id. Szinnyey József úrnak, a budapesti egyetemi könyvtár őrének köszönhetjük.

29.

Várad. 1646.

Balassa Bálint és Rimai János. A néhai tekintetes és Nadságos vitéz Urnak Gyarmati Balasi Balintnak. Es amaz jó emlékezetű Istenben boldogul ki-múlt Rimai Jánosnak igaz hazafiának, és a Magyar nyelv két ékességének Istenes Éneki (Várad 1645 vagy 1646.)

Ezen munkának Pozsonyban 1676-ban megjelent kiadása címlapján az áll hogy »a váradi negyedik editio szerint« bocsáttatott ki.

Toldy (Magyar nyelv és irod. kézikönyv. I. 155. l.) a váradi negyedik kiadást 1666-ra teszi.

Szabó Károly (Régi Magyar könyvtár 499. l.) megjegyzi, hogy az »lehetetlenség; miután 1660-ban Várad török kézre jutván, Szenczi Kertész Ábrahám ottani nyomdája onnan Kolozsvárra költözött, s a XVII. században többé Váradon nyomda nem működött!« E szerint Szabó Károly a váradi négy kiadás nyomtatásának éveit meg nem határozhatta; minthogy egyikből sem volt ismeretes akár egy töredék is.

Sziládi Áron meghatározása után, kétségtelen, hogy Rimai énekeinek azon töredéke, melyet egy könyvtáblából kivettünk, a négy váradi kiadás valamelyikéből való. És mivel ezen töredéket egy más váradi 1646-ik évi (Comico-Tragoedia)

kiadvány töredékeivel, egy 1650-iki váradai nyomtatvány táblájában találtuk, alig lehet az iránt kétség, hogy 1646. táján látott napvilágot.

(Sajnos csak két levél töredékei vannak meg.)

30.

Várad. 1649.

Kalendariuma. (Froehlich David Magyar, és rész szerént Német-oroszági Astronomus) Christus Urunk születése után 1649 Esztendőre. Magyar országnak, és Erdélynek Egéhez nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott. Varadon. Nyomtatott. Szenci Abraham által. 16-r. A₁, A₁, A₅ és A₈ (a többi hijánz.) = 4 levél. 36

Ajánlva: *Generoso ac Strenuo Domino Ambrosio Keczer de Peklen, Aulae Tökôlianae Familiari, Domino ac Fautori suo benevolo gratae memoriae ergo inscripsit David Froelichivs Astronomus Caesareopol.*

31.

..... 1653.

Kalendárium 16-r. C és E iv (a többi hij.) = 16 levél. 1

32.

Lőcse. 1656.

Kőröspataki János. Az Havasalföldi Hartzrol Valo Historia. 3

Ez Havasalföldi Enek,
Mellyet nem régen szerzének,
Magyarok emberkedének,
Ellenséget meg-verének,
Jstentől segítettének.

Prov. 21. v. 31. Az lo el-készítették az útközetnek napjára, de az Uré a' meg-tartás. Author Joannes B. Kőröspataki, Minister Mező-Csávásiensis. Nyomtatott M. DC. LVI. esztendőben. 8-r. A₁, A₄, A₅ és A₈ (A₂, A₁, A₆ és A₇ hij.) = 4 levél. L. Melléklet 9. szám.

33.

Várad. 1658.

Kalendariuma Rakosi Boldisarnak Erdélyi Astronomusnak, Christus Urunk születése után 1658 Esztendőre, Mely 33

második a' Bissextilis után. Erdélyre és Magyar-orzágnak né- mely részeire nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott. Varadon. Nyomtattatott Szenci Abraham által. 16-r. A (a többi iv hij.) = 8 levél.

Ajánlva: Generoso Strenuo, variarumque rerum usu peritissimo Domino D. Ladislao Cseffei de Tót Or, Comiti alter Supremo Comitatus Szolnok Interioris, ac Tabulae Judiciariae Protonotariatus Magistro dignissimo, etc. Domino Ac Patrono Suo, Singulari semper observantia colendo, Fastos praesentes in gratae observantiae monumentum, dedicat, consecratque, et cuncta prospera novet, suaque studia humillime commendat Author Balthasar Rakosi.

34.

. 1659.

Kalendárium 16-r. B iv (a többi hij.) = 8 levél.

Másod czime: Astrologiai Visgalas, A' mi Urunk születése után való 1659. Meltyben, az Esztendőnek négy részében eső Hadak vagy Békeségek, Betegségek és Egésségek, Terméketlen és Termősegeknek állapotiból mit kellyen reménlenünk; Magyar, Erdély, és egyéb külső szomszéd Országokra is nagy szorgalmatossággal alkalmaztatott, Neubarth Christoph Theol: és Pract: által.

35.

Kassa. 1662.

Kalendárium (Uj és O) Christus Vrunck születése után való 1662. Esztendőre, Mellyet Magyar Országgra Erdélyre és szomszéd Tartományokra alkalmaztatott. Neubarth Christoph, Boleslâ Silesius által. Cassan. Severinus Marcus által. A₈ (a többi hij) = 8 levél

36.

Kassa. 1668.

Kalendárium (Uj és O) Christus Vrunck születése után való melly Bissextilis 1668. Mellyet most — is Magyar és Erdély Országgra, és egyéb szomszéd helyekre alkalmaztatott Nevbarth Christoph Theologus és Astrologus. Cassán, Türsch David által. 16-r. A₁, A₁, A₃ és A₈ (a többi hij.) = 4 levél.

37.

Kolozsvár. 1676.

Kalendariom, (Uj és O) Christus Vrunck születése után való 1676 Bisssextilis Esztendőre. Mellyet most-is Magyar és Erdély Országra és egyéb szomszéd Országokra alkalmaztatott Neubart Christoph. Theologus és Astrologus által. Cum gratia et Privileg. Celsiss. Princip. Kolosvaratt. Veres-egyházi Szentyel Mihály által. 16-r. A—E₁, (a többi hij.) = 36 levél.

Közepén és végén csonka. A levelek nagy része csonka.

38.

Kolozsvár. 1689.

Kalendariom (Uj és O) Christus Urunk születése után való 1689. Esztendőre. Melly Magyar Országra, Erdelyre, és egyéb Tartományokra alkalmaztatott Neubart Janos Theologus és Astrologus által. Kolosvaratt. Némethi Mihály által. 16-r. A—E (8 levelenként) = 40 sztan levél.

A közepén csonka.

39.

Keresztúr. XVII. század.

Lutheránus catechismus töredéke. 4-r. A₁, A₂ levél correcturája B₁, B₂, C₁, C₂, D₃, D₄, E₁, E₂, F₁, F₂, G₁, G₂, H₁ és H₂.

Kétségtelenül keresztúri nyomtatvány Farkas Imre nyomdájából. Betűi tökéletesen találják a Római Babylon köfalai betűivel (Jrta Rodenborch, ford. Pálházi Göncz Miklós), melyet Keresztúron Farkas Jmre 1619. nyomtatott: de nem egyeznek a Farkas J. által Keresztúron 1614. nyomtatott Pázmán Péter pironási betűivel, melyet Zvonarics Jmre és, Nagy Benedek írt. — L. Melléklet 7. szám.

40.

Lőcse. XVII. század.

Ének töredéke. Európa elragadtatásáról szól. 4-r. B₂, B₃ = 2 levél.

A nyomás kétségtelenül lőcsei. — Betűi egyeznek Köröspataki János havasalföldi historiájának betűivel, mely H. n. (Lőcsén) 1656. volt nyomtatva. — L. Melléklet 9. szám.

41.

XVII. század.

Latin nyelvten töredéke. 8-r. (Latin, magyar, német szöveggel.)

Tíz levélnek töredékei vannak meg.

42.

XVII. század.

Latin prosodia töredéke. 8-rét. (Latin, magyar, német szöveggel.)

H₁ és H₂ levél van meg.

43.

XVII. század.

Ének töredéke, a mely egy király történetét adja elő, a ki leányának házasságát ellenezve, halálát okozta, és oktatásokat ad a szülőknek, mikép járjanak el leányaik kiházásításánál.

4-r. (A C₁ és C₃ levélnek fele van meg.)

44

XVII. század.

Álóm könyveczke. 8-r. (A₄ A₅ levél.)

45.

XVII. század.

Latin nyelvten töredéke. 8-r. (A négy utolsó levél van meg. A kath. iskolákban használt imákat tartalmazza latin és magyar nyelven. Azután kis latin-magyar szótár következik.)—

L. Melléklet 11. szám.

III.

MUTATVÁNYOK.

1.

1559.

Az Vrnac Vaczoraiaiarol Valo közenséges keresztyéni vallás. Mellyet à keresztyéni Tanítóe mind egész Magyar Országból, s' mind Erdelből à Vásárhelyi szent Sinatba töttéc és kiattéc: A Cristus Szētegyházánac épitéssere. M.D.LIX. Esztendőbe Mind Szent Napian.*)

A Christus Jesusnac Testével Es Verével, Valo Igaz Reszesülésről, az Wrnac Vaczoraiaiba.

Miczoda az Wrnac Vaczoraia?

Az Wrnac Vaczoraia (à mint szēt Pál szól) à Christus Jesus Testéuel es Véreuel valo igaz részesülés, Melly részesülés leszen à kennyérnec es à bornac vőüöietől, hitnec általa, Melly hit az ígéletben à Christus Jesust hozzá kaptsollya, es teljes remén-ségel es bizodalommal ragaszkuoduan ez ígérethöz, Az én Véremtű éróttőtec kiontattic, részessül à Christus Jessussal, es minden iauaiual, mellyeket szent halalával, es vére kiontássauaal szerzet, Tudni illic az őróc bódogsággal.

Miképpen leszen ez à részesülés.

Leszen igaz hitnec általa. Mert miképpē az ígéletet hittel vészűc, Azzonképpen az ígéletnec álatyát es gyümölczét, melly à Christus Jesusnac éróttűnc meg töretet Teste, es bűnűnc boczá-nattyaért ki őtatot vére, hittel kel vennűnc, Es ez mi módon legyen, rövid beszéddel így magyarázzuc meg.

Az Isten akaruan betelleyssiteni minden ő ígéletit, mellyeket eleitől fogua az emberi nemzetnec tőt vala, adá éróttűnc az ő fiát. Es az emberi testet éróttűnc feluőuen halált szēuede à mi vđvősségűnkért. Mind megtestessülésse, mind halála mi éróttűnc

*) Ezen nevezetes nyomtatványt egész terjedelmében közöljük.

lőn, es en nec minden haszna miénc lőn, ugy annyéra, hogy az ő Testénc feluétéle lőn oka, hogy a mi testünc mindenestől fogna el ne veszne, Halála es feltamadássa lőn oka, hogy öröké élénc. Testessülésse azért, halála es feltamadássa nekünc örök életünc.

De hogy en nec é iótétel nec emlekőzeti a mi elménkből es lelkünk ből ki ne esnéiéc, szerzé a végvaczorát a Christus, mellybe külső iegyec által emlekőzttet az ő iótéteményiről, Es etzersmind, hit nec általa, é iókat közli az ő hiueiuel, nem külembé mint közlőtte a végvaczorán az Apastolockal.

Annac okaért, Mikor aszt mondgya a Christus Jesus a véguaczorán a kennyéről, Ez az én Testem: nem egyebet ért rayta, hanem aszt, a mit szent János Euangeliomában mond, En vagyoc az élet nec kennyere. Mert ot nem egyebet ért a Christus Jesus, hanem, hogy az ő Teste minékünc kennyerünc és étkünc, mellyel él es tápláltatic a mi lelkünc, Es a lélec által a test. Mert a test él a Lelektől.

Semmi nem egyéb annac okaért a Christus Jesusnan Testét ennünc, es Vérétt innünc, hanem szüwnek tellyes reménségüel es bizodalmaual hinnünc, hogy az ő Teste mi érottünc ontatott ki, bününk nec boczánatyára, Es hogy czac az ő Testénc es Vérénc áldozattya miat tartatünc meg az örök életre. Eképpen hit nec általa részessülünc a Christus Jesus Testéuel es Véréuel.

A Christus Testénc étele miért mondatic lelki étel nec:

Touábba, Eszt a részesülést mődgyuc, hogy lelki es nem testi módon leszen, Mert a hit, a melly eszt vészi, a léleceké, nem a testé. En nec vtánna, A iók is, mellyeket é vaczorába vészünc, mennyei es lelki ióc, nem testiec. Touábba, En nec a Christus Jesussal valor észessüléssünk nec czatornáia a szent Lélec, ki által minden iauait is reáne őtli, es velünc közli a Christus Jesus, mint szét János mődgja, Ebből ismeriünc meg, hogy ő mi bennünc lakozic, es mi ő benne, hogy az ő Lelkéből adot mi nekünc.

Hány fele étel légyen az Wrnac vaczoriában.

Jt asztis meg kel értünc, hogy az Wrnac vaczoriában két fele eledel vagon, Lelki es testi. A Lelki auagy mennyei, Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére. A testi, a kennyér es a bor. Es miképpen két fele az eledel: azzonképpen az étel

is két fele, Testi es lelki. A test vészi à testi eledelt, a kenyere-
ret es à bort, Melly étel mondatic szentség szerént valo ételnek
is. A lélec vészi az ígéletben à Christus Jesusnac szent Testét,
szent Vérét, hit által.

Miképpen legyen ielen a Christus à vaczorában.

Tauábba, Asztis eszünkbe vegyúc, miképpen legyen à mi
Wrunc Christus Jesus à Vaczorába ielen.

Az szentegyháztól soha à Christus Jesus el nem táuozić,
Jsteni természete es hatalamssága szerént, Miképpē ő maga
mondgya: En veletec vagyok mind világ végezetic. En, én
vissellec tûteket még vénségtekben is. Effele ígéleti szerént à
szentegyházban mindenha ielen vagon à mi Wrunc Christus
Jesus. De è ielen vóltánac felõtte à vaczorában az ő Teste véreis
ielen vagon à hitnec, az ígéletben. Mert à hitnec olly ereie
vagon, hogy à táuol valo álatokat is ielen valo képpen vészi
az Jgében. Mert à hitnec mind à táuol valo, s' mind à közel
valo helyly egy.

Eképpen iria szent Pál à Gallaciabelieknec, hogy szõmec
elõt feszitõttet meg à Christus Jesus: Maga nem Galaciában, ha-
nem Jerusalemben, régen annak elõtte, feszitõttet vala à Chris-
tus Jesus.

Abrahámról is aszt mondgya à Christus Jesus, hogy Abra-
ham látta az ő napiát, az az, v̄dõiet, mellybe à Christus Jesus
à testbe è világban élt. Maga à Christus Jesusnac születtésénec
elõtte soc száz esztendõuel hólt vala meg Abraham.

Ezenképpen è mai nap à hiuõknekis ielen vagyõ à mi
Wrunc Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére, az ígé-
retbe, hit által, miképpen à Galaciabelieknec à Christus Jesusnac
fesztésse ielē vólt, Es Abraham Patriarchánac à Christus Jesus-
nac napia. De eszt ertsed hitbe es lélekbe lēni, nē testi képpen.
Mert test szerént à Christus Jesus ül Atyánac iobián, hõnat
az ő ígéletibe mindē iauait közli mi velűnc, éltet, táplál es
óltalmaz.

Es ezenképpen mondgyuc ielen lenni à Christus Jesust az
ő hiueinec à iótéteményirõlis, mellyec az ő Testébõl, az ő ígé-
reti szerént, mi reánc származnac.

Mondgya magát à szentegyháznac feiéne. Mert miképpen à tagoknak à főtől vagyon indulattyoc es életec: azonképpen mi à Christus Jesus testéne érdemből vőt élettel élünk.

Mondgya magát szölyötöne, Mert miképpen à szöllő vesző à szöletötől él, es onnat véssen szirt es erő: azonképpen mi is à Christus Jesus Testéne érdeme miat élünk.

Mondgya touabba è szētegyháznac vōlegényéne magát. Mert miképpē à vōlegény taplállya es óltalmazza az ő hites társát: azonképpen à Christus őrzy es táplállya az ő szentegyházát

De ezekne è iótéteményekne mind feie à Christus Jesusnac megtestessülésse, miért hogy à mi testünket vōtte fel, es testünket közlőtűc ő vele, vgy annyéra, hogy (à mint szent Pál szól) húsunc az ő hussából legyē, Czontunc az ő czontyáiból. Annac okaért lehetetlen, hogy minket elhadgyon, es ne óltalmazzon hatalmáual, miképpē ember az ő tagiaitól, czontyaitól, es testetől el nem táuoszhatic.

Annac okaért è soc iótéteményekért es iauakértis, mellyec miréanc à Christus Jesusnac Testéből áradnac, mondgyuc, hogy à Christus Jesus è Vaczczorába ielen vagyon, es közli mi velűnc minden iauait, az ő igéretibe.

De mondgyuc, hogy è ielen létel nem testi ielenlétel, hanem Lelki. Mert czac à hit fogia es erti eszt meg, Nem à test. Hogy à hitlenec nē vészic Christusnac szent Testét szent Véré.

Olly ielenlétet azért à Christus Jesus Testéne es Véréne nem vallyuc, melly hitne köuüle legyen. Mert à hitne köuüle senkiuel magát à Christus Jesus nem közli. Annac okaért tagadgyuc, hogy à hittlenec Christus Jesus Testét vegyéc.

Mert valakiben à Christus Jesusnac lelke nints, Az Christus Jesusnac Testét nem veheti. A hittetlenekbē ninczē à Christus Jesusnac lelke: Mert aszt mondgya szent Pál, hogy Christusnac Beliállal semmi közli nints: Azért à hittetlenec nem vehetic az ő Testét.

Touabba, à Christus Jesusis aszt mondgya, hogy à ki az ő Testét észiz, es Véréit iszsza, el nem vesz, A hittetlenec el veszne: Azért az ő Testét nem észiz, Véréit nem iszszác.

Annac vtánna szent Pál is szöluán à Vaczorabeli méltatlan ételről es italról, nem eszt mondgya, A ki à Christus Jesusnac

Testét méltatlan észí: hanem; A ki a kennyérből méltatlan észíe, es à pohárból méltatlan iszic, vétközic à Christusnac Teste es Vére ellen. Mi legyen ez, azon szent Pál meg magyarázza: Kárhozzatot véssen, vgy mond, magánac. Tudgyuc kedig aszt, hogy à Christus Jesusnac Teste nem kárhozzat, hanem élet.

Azzért à hittetlenec à Christus Jesus Testét nem véssic, állattya szerént, es lélec szerént: hanem czac à Christus Jesus Testéneec es Véreáneec ieleit, à bort es à kennyeret.

Végezetre, Haszszontalan dolgót à Christus Jesus soholt nem paranczolt, melly minékünc veszedelmünkre vólna. A Christus Jesus Testéneec vétele, hitnélkül, haszszontalan: Azért aszt nem paranczollya. Hanem paranczollyã. nem is akaria: Tahát erőuel töle el nem vehettyüc, ackar mint adgyuc szóual à hittetlenekneec.

Az Wr vaczoráiát mi végre kell gyakorlanunc.

Vtólszor, Esztis mondgyuc es vallyuk, hogy az Wrnac Testéneec es Vérréneec vételére à szent Vaczorába int es kénszerit minket,

Előszer, A mi Wrunc Christus Jesusnak paranczolatya, ki aszt mődgya: Vegyétec, egyétec, Igyatoc ebből minnyáian. Es, Tegyétec eszt az én emléközetemre etc.

Annak vtánna à hasznoc, mellyeket az Wrnak Vaczoraiába vésszünc:

Előszer annac okaért, à Christus Jesus vaczoraiánac hozzánc valo vétele erőssiti à mi hittünket, à Christus Jesusnac igéretiben.

Mert miképpen à külső iegyec meg nem czallyác szaiunknac es szömünknec érzékenséget: azonképpë à Christus Jesusnac igéretiben igazán adatattic à hiuőkneec à Christus Jesusnac szent Teste, es szent Vére, à hit által, kikkböl mi reáne à meg vyulás es eleuenedés szál, Mint szent Agostõ szól: A ki, vgy mond, akar élni, vagyon honnét élyen: Jarúlyon ide, hidgyen, egyesüllyön Christussal, hogy meg éledgyen. Annak vtánna, Jnt è szent Vaczora hála adásra is, hogy à mi Wrunc Christus Jesusnac velünc valo iótéteményiről es iauairól, mellyeket halaláual es feltamadássáual szerzet, hálát adgyunc, Mellről szól à Christus Jesus, monduán: Eszt tegyétec az én emléközetemre. Szent Pál is: valamenyészter észtec è kennyérből, az Wrnac halalát hirdessétec.

Harmadszor, Jnt az attyafiui szeretetre is. Mert miképpen à kennyér, mellyel à test él, soc búza szõmbõl vagyon, es à bor soc szõllõ szõmbõl: azzonképpen nekünc, kie egy főnec tagiai vagyunc, egyesseké kel lénünc, Mellyről szól szent Pál, monduã: Egy à kennyér, sockan egy test vagyunc.

Negyedszer: Külõmséget teszen mi kõsztünc, es à hittetlen pogánoc kőzet, kie à szentegyháznac nē tagiai. Etszersmind vigasztalis à szentegyháznac meg maradássáról mind világ végezetec, szent Pálnac mondássa szerént, ki aszt mondgya: Valamennyészer à kennyérbõl észtec, es è pohárból isztoc, az Wrnac halálát hirdessétec, Méglen el iõ.

Eszt à hiw es Jstenfélõ Kereszttyénc látuan es megertüen, è szent es vduösséges tanitást meg ne vtállýac, hanem lelküc vigasztalására errõl gyakorta elmélkõdgyenec. Es buzgó szübbõl lélekbõl kériéc velünc egyetèbe à Christus Jesus neuében, à szēt Lelket, ki minket minden igasságra meg taniczõ, es tegyen minket à Jesus Christusban egyessecké, hogy õ neki mi kõsztünc valami kedues dolgai lehessenec: Amen.

Colosvarot Nyomtattot, Heltai Gáspár Mühellyébe 1559.

2.

Az 1578-ik évi Prognosticonból.

7. Hetedszõr miért hogy az nyóltzadic kilentzedic, es tize dic házban fő Jspán à Saturnus ki è Cometánac dispositiora kętségnelkül fő Papi feiedelemnec halalát iedzi, es nagy feiedelemnec veszedelmét, ollynac ki beteges es vén korában vólna, Kit én Moszka Czaszár felõl itilhetec mert immár vęnségnec ideyèbe vagyon, még à Cométa is Moszka ország felé nyutotta vala à farkát, Annac vtánna soc veszedelmes változássokat, mind Politiába es Religióba ielent, es oly nyauallyát à minęmüket soc üdõtõl fogua nem hallottunc, hollot az Hóld Ecclesiassának (mely azon 1577. esztendõben lõn) męrgéuel è Cometa ręzesesült, Ezen Saturnus à Véneknec is szánto embereknec szerenczetlen állapotot ielent è Cometából.

8. Nyóltzodszor ielenti hogy à Mars ki à Męrtéc iegybõl, veres iegyel néz è Cometára, soc vér onto hadakat, kegyetlen ségeket, pártolássokat támaszt, kiualtképpen kedig kegyetlen

feiedelemnec más országra mozdulassát ielent, ki nagy felelembeyti à kösséget, mert az mely tartományra igyekezie, abba ege-tésseket, rablássokat, koborlássokat, dulasokat, Varasokba falukba is és mezőkbe ielent, ki miat birodalmokban is változások leszne, Óya magát Lithuánia és Vilna hogy meg ne öklöllye à Bac mert à Bac iegy alat vadnac.

9. Kilentzedic iegyezésse à Nyárnac természeti szerént nehez betegségeket ielent, kie származnac főkeppen à rothat ver-ből és részegségből, kikből ver hasal valo betegségek, ver folyás-soc, vödöten gyermek vesztésec és bolondulasoc köuetkezne. Jelenti annac felette egy Királyne aszszony halalat, és Aszszony-állatognac soc fele nyauallyakat, gyomor fayássokat, Calculust, hasfayást, és Frantzúc, ezeket mind iedzi.

10. Tizedic à Mars Planeta à Venussal à szeles iegybe è Cometából Nyarba nagy melegségeket, gyakor menydörgésseket, villamássokat, veszedelmes menyütéseket, nagy veszeket mind földén s' vizen iöuendül.

11. Tizenegyedic iegyezésse, miuel hogy Jupiter Venussal és Saturnussal a Mertéc iegy alat è Cométa constitutioba resze-sec à Draconac farkáual eggyüt, ielent ebből soc álnoc szin-nel valo baratságokat, iöteteményért való háladatlanságokat, fő Papognac Apátwroknac soc szerenczétlenségeket, Nemeseknec, Wraknac, Törvény tudógnac ioszagokba való kárvallássokat, Gutta vtésseket, Köszuény miat faidalmokat, főfáyássokat.

12. Tizenkettedic iegyezésse, à kilentzedic házat az Astro-nomusoc neuezic vtoniarógnac és Religio kazánac à mely házba sokaig egöt è Cométa, mellybe az Hóldban valo Ecclipsis is esöt vala azon 1577. esztendöben, és vgy be keuertéc mergec-kec aszt à Kilentzedic házat hogy abból nyiluan itilhetünc vton iarógnac soc veszedelmeket, leuelhordozógnac vton, és köve-töknec fogságokat, gyakorta való gyűléseket fő nepec kö-zött, Egyházi embereknec marháioknac el vvetelét és hitben valo válogatássokat. A Keresztyénekre kedig az Euangeliumnac valassaért iöuendül nagy haboruságot és ver ontást, főkeppen also Német országban, mely Frantzíából és Hispaniából indulta-tic mivel hogy e Cométa és Nap nyugot felé Frantzia és Hi-spánia vgyon kez l iöni del felé also Német országra.

3.

Az Effectus Amoris-ból. 1588.

Sok szép Historiat immaron irtak,
Szerelemről Magiara fordítottak,
Bölcs Poetak irasabol kiadtak,
De meg erről tudom hogy nem szoltak.

Regi meg lőt dolgot en elő hozok,
Görög országban lőt dolgot beszellek,
Egi mas szeretőkről eneket mondok,
Kiuel (?) büs sziuőeket en vigasztalok.

. . . . nares Mitylandeus Historicus,
. . . . irasi közt iria egi köniueben,
. . . . Athenaeus be hoz irasaban,
. . . . czek vaczoraiaual kit irt abban.

Kerem az halgatokat meg halgassak,
Szerelemnek nagi ereiet czüdalliak ;
Kihez hasonlot nem sokat hallottak,
. . . immaron rendel en elő hozok.

Ket attiafi nagi Asiaban vala,
Hystaspes, Zariadres neuek vala,
Mind az kettő szép iffiu legeni vala,
Zariadres kisseb masiknal vala.

Kikről az idegen orszagbeliek,
. . . c m modra aszt soknak beszéllettek,
Hogy fiaí ezek Adonidesnek
Venus Isten aszszontul születetek.

Hystaspes Medianak also reszet.
Biria vgi mint feidelem orszagat
Zariadres Caspium tenger felet
Mind az Tanais vizig biria földet.

Az Tanais vizen túl az kik laknak,
 . . . tonusoknak kiket ot hinak.
 . . . on Meszemben kik lakoznak,
 Homartes vala neue kiralioknak.

Ennek szep leania Odatis vala.
 . . . szinten ell ado koraban vala.

.
 Jol eszedbe ket,
 Ne itellied para . . . ezeket,
 Nagi vraknak tarczad vtannam őket.

Ezek közzül leg inkább az kit szerezcz,
 Es szüedben masnal inkább te keduelsz,
 Annak adlak feleségül tegedet.
 Nem adlak mas orszagban en tegedet.

Ennek bizonisagara ezt az pohart,
 Tar hazambol ki hozot arani kupat,
 Tölcz meg borral niüiczad annak kitszerezcz,
 Es kinek felesége lenni akarsz.

Annak felesége te hiuatatol,
 Es en töllem meg aiandekoztatol,
 Minden ioual kazdagsaggal lattatol,
 Vilagi giöniörüsegeben tartatol.

.
 Vrad ki leszen mond teged tarsanak,
 Te vizontag mongiad ötet vradnak,
 Mint az galamb esedezik tarsanak,
 Nem különben te is az te vradnak.

Isten meg algia ti hazassagtokat.
 Minden ioual zereti hazatokat,
 Szep fiakkal laniokkal titeket
 Meg ald, es szeret ha felitik ötet.

Azert lassad iari ell abban mit mondok,
Tölcz meg az pohart is borral te annak,
Ezek közül kit szerez aggiad annak,
Mert annak felesegoet teged adlak.

Mikoron rendel azokat szemlelne,
Es nagı gonoz keduel öket el nezne.

Egımas egessegeert az nagı italt,
Jó szerenczezekert az erös italt
Bor buzaert, bekeseget az duskat.

Azon közben az Nap az ő dolgaban,
Jarton el iar neki hagiót tisztiben,
Az io estue el iöue nagı uárásban,
Vendeg kezde oszlani az varásban.

Zariadres Odatissal niugouek,
Hütöket volta keppen megtökellek,
Egi masnak adot kezeket be töltek
Fogadasokat ekkeppen meg allak.

Hogi szeretnek egımast ezzel ielentek,
Egyik az masik öleben el aluek.
Venus Isten aszszonnak aldozanak,
Kertbeli szep rosakat szaggatanak,

Odatis kerteben ket feier alma,
Kerte felet esmet ket piros alma,
Dragalatos vala Venus illattia,
Ezeket örzötte megis tartotta.

Mostan Zariadresnek aianlotta,
Söt ő magauál is szabadda hatta,
Mert velle el iötet ezert nem szanta,
Szep voltaert Zariadrest kiuanta.

Zariadres am az kert feier almat,
 Fogdosni keszde neki mint saiattiat,
 Czokolni, es harapni az pirossat
 Illien iokkal tólte el az eczakat.

Ezt az szerelmet egész Asiaban
 Minden paraszt tuggia ot az orszagban
 Ki bizoni melto is elő hozasban,
 Attiaknak aniaknak pelda adasban.

Vgian ezen historiat szent helien,
 Ki szoktak irni. Kirali Palotaian,
 Söt meg köz embernek is haza falan,
 Eszt mindennek emlekezetre aduan.

Touab immar en elő nem mehetek,
 Ez historiaban többet nem irok
 Mert rolla irast touab nem talalok
 Egi nehani verset tanosagul mondok.

Ebből immar minden Ember tanolhat
 Meg löt dolgot peldaiul elő vehet,
 Attiak aniak, Fernek ő leaniokat,
 Kit szeretnek, annak aggiak azokat.

Vagion nekünk erről szantalan peldank
 Hogi valakik egi mast igi meg szereteek,
 Az vtannis egimashoz azok estek.
 Jollehet Attiok anniok nem vegeztek.

Mit czelekedek Cymon Cyplessal
 El ragada leaniat iffigeniat,
 Erő szakkal el vőue szeretőt
 Egi meniegsző nep ellen szep matkaiat.

Mint iara Diomedes Attia miatt,
 Nem hagia elvenni varga leaniat,
 Vizbe vgrek vegre ű az leaniert,
 Mindketten meg halanak igi egi masert.

Istennek is, tőrüenie ellen vagion,
Egi mas szeretöket hogi el valaszszon,
Ember, kiket Isten egiben szerzet,
Aso, kapa, kit egimastul valaszthat.

Töb peldakat nem szükseg erre hozni,
Kinek nem tök az agia mert jól erti,
Minden napi palelából által lattia,
Keduetlen haszassag mit hozzon tuggia.

Az vtannis mert űk soha bekeuel
Eggiüt nem lakhatnak ezendesz elmeuel,
Egi mast nem szeretik nagi szeretettel,
Cziak iai veszek vagion nekik hazoknal.

Atkozzak magokat, es szüleieket,
Hogi ferhez nem adtak azoknak öket,
Kiknek szerettek szep termetöket,
Es kiknek akartak adni hütöket.

De hogi immar ezekben veget vessek,
Töb tanusagot en erre nem hozok,
Hanem csak negi verset ez vegre mondok,
Sommaia ez iol rea halgassatok,

Nem tudom Egh alat mi lehet nagiob,
Szerelemmel es mi lehet erőseb,
Dolgok közül ez mindennel nehezeb,
Ezen kívül egiet mondnak ki nagiob.

Ez mi legien nem mondom en senkinek,
Mert pelda beszéd lehet ez mindennek,
Azok tuggiak csak az kik megprobaltak,
Ezek kívül azok is kik el hittek.

Oltalmazszon Isten ettöl tegedet,
Ki meg nem kostoltad Venus iatekat,
Nem erzeted Cupido merges nilat,
Addig örizzed magad mig meg nem latt.

Mert ha egizer teged iatekban eithet,
 Es nilaual Cupido meliben lõhet,
 Ketseg leszen ez vtan te eleted,
 Az elõbbi vadra viszsza terted.

Ez historiat ki szerze versekben,
 Deakbol fordita Magyar enekben,
 Egi Iffiu Scolai Mestersegeben,
 Ezeket enekle egi io kedueben.

Az ezer öt szazban es niolezuan hetben,
 Niarba az he szent Iakabnak hauaban,
 Erdelinek hires neues is földében,
 Czegeben az holdos Tonak fekteben.

FINIS.

4.

A XVI. századbéli Cantiones Funebrales-ből.

MASNOTAIA: ADGI

. vduesseges, etc.

CHRISTusnak hű keresztieni, Ilik ezt nektek megtudni. Az
 bűnert, hogy meg kel halni, Halal által dichõulni.

Adamnak õ vetke miat, Halal szala minniaiünkra, Meltok
 valank karhozatra, Örök pokolnak kenniara.

De kik az Christusban hiszünk, Halaltul sem mit ne felünk,
 Sõt il remensegben legünk, Halalról életben megünk.

Nem szüksegh hat bankodnatok, Halotokkon igy sirnotok,
 Pogan modra iaygatnotok, Mint ha hűt nekul volnatok.

Mert az kik hűtben ki mulnak, Azok Christusban niugosz-
 nak, Vtolso napon fel tamadnak, Christussal eggiut vigadnak.

Kik meg ez vilagon eltek, Ez legyen dolgotok nektek, Az
 bűnnek veget vessetek, Es az Christusban higgietek.

Az bűnnek ellent alliatok, Es szüntelen vigiaszatok, Gi-
 korta imatkozzatok, Kesertetben ne iussatok.

El hadgiatok minden gonozt, Iregseget ragalmaszast, Giu-
 löseget haragh tartast, Es nagy Sok baluani imadast.

Reszegsegtül tobzodastul, Vilagi szorgalmatossagtul, Eletnek
 ő nagy gondgiatul, Oya magat minden attul.

Ioszansagot köuessetek, Mertekletessen ellyetek, Iamborsagot
 visellietek, Es irgalmassok legietek.

Ha ti ezekben maradtok, Igaz hűtben, el kymultok, Biszonnial
 el nem karhoztok, De örök életöt niertek.

Variuk mi iduoszilunket, Hidgiunk meghszabadit minket,
 El valtoztattia testunket; Ditsősigre viszen minket.

Ditsiret Attia Istennek, Christusnak iduőssegünknek, Egie-
 temben szent Leleknek, Szent Haromsagh egy Istennek.

De extremo iudicio.

Kerlek es intlek mostan tegedet, Az nagy Jstennek szent
 szemeliere te teremtetet ember, Hog viselli gondot Jduősseged-
 ről örök eletedről, Mert el iő az nap mely nap ez vilag tűz miat
 mind meg egh.

Meli nagy feelem akkoron leszen, Mikor az Christus az
 iteletre el iőüőndő leszen, Hogy mindeneket meg hannion ve-
 szen igazan itelien, El iő bizonnial az Jsten Fia szep fenies
 főlhőben.

Először kedigh az szent Angialok, Az nag szep szaau
 hangas trombitat egben meg fuialiak, Kiknek szauara minden
 halottak hamar fel tamadnak: Mert el iő etc.

Nem kelli akkoron senki azan szep ruhaia sem
 gaszdagsaga, Mert föld meg rodhasztia, Czak bodog leszen az
 ki most meg ter Christus Vrunk mondgia: El iő bizonnial etc.

Ezt niluan hidgied hogy ez igy leszen, Mihelt az iget te
 meg ertended es Jstent halgatod szent Daudid által szent Janos
 által Jsten szouat hallod, Mert el iő az etc.

Elő hozatnak szam tarto kőniuek, kikkől az Jsten min-
 dent meg itel mindenek lattara, Az titők dolgok meg ielentet-
 nek bizoni nyiuan El iő bizonnial etc.

Ot mit felelliek en bűnes ember, Kihez foliamiam es ese-
 dezem az en bűneimert, Hol meg az iois retteg es lappang Chris-
 tus Vrunk előtt. Mert el iő az nap etc.

O te felseges hatalmas nagy VR, Ki mindeneknek tsak te
 vag Vra kiraliok kiralia, Kerünk most teged hogy iduőzitsed
 szegin bűnösöket: El iő bizonnial etc.

Emlekezzel meg kegielmes Jsten, Hogy en erettem emberre lettel, Szõrniu kent szenuedtel, Nagy faratsagot keserûseget en ertem fel vttel: Mert el i, etc.

Kerlek en teged ne vessel tled, Az veghetetlen rkke valo nagy keser kenra, Kerlek ne legyen heiaba ertem az te szent halalod: El i bizonnial etc.

Chak fohaszkodom en edes Vram, Mint Jstenemhz kegies Attiamhz edes meg valtommhz; Hogy legy kegielmes szegini iuhod hz, Mert terlt bnshz, Mert el j etc.

Nam meg bocziatal Magdalenanak, Vndok fertelmes gonoz bnsnek te hozdad ternek.

Es meg bochatal bns toluaynak halala ideien: El i bizonnial etc.

Allas engemet az iok kzibe, Es vallasz el ki gonoszok kzl felseges VR Jsten, Hogy las engemet iob kezed fell en edes Jstenem: Mert el i az nap etc.

Siralmas leszen nyluan meg hidgied, Szamlalhatatlan sok embereknek iteletnek napia, De nagy vigassag es rem leszen akkor az hiueknek; El i bizonnial etc.

Ennek okaert intlek tegedet, Jsten kepere ekessitetet  emberi allot, Sies es viselli igen nagy gondot, itilet napiarl: Mert el i az nap, etc

Ne ved cz . . sagra es sketsegre, Az nagy Jstennek fenegeteset aldot szent igeyet, Melliet neked most sok iambor ember bizonsagul hirdet; El i bizonnial az Jsten Fia szep fenies flihben.

5.

A XVI. századbéli énekes könyvbl.

PSALMVS. 34. G. Z.

Nagy banatban Daudid notara. I. Sam. 21. Mikoron Daudid Saul elt futna, Achis kiralyhoz be szaladot volna, Kiral szolgál meg ismertc volna, megh mondac kiralynac hogy Daudid volna.

Ackor Daudid meg ijede sziuben, el valtostata orczaiat fltben. Jsten hatalma nem iuta eszben, giarlosagat mutata ijeteben.

Gyermec modra bolondoskodic vala, kezeuel ű az falra kapdos vala, niala szakalan mind ala fut vala, hog bolondsaggal magat el titkollia.

Oly igen eszt latuan Kirali haraguęę, hogy az bolodot eleiben viuęk, kiraly hagyja hogy elöle el űznek, mert ű bolond nélkül nem szűkölködnec.

Czudakeppen Jsten meg szabadita, noha egy keuessę maganac hagyja ereieben meg probalni akara, illyen haladasra űtet indita.

Jrgalmas Jsten öröcke diezirlec, soha eszemböl teget ki nem vetlec, kőniörgessel haladással tisztellec, oltalmazo Jstemnec ismerlec.

Giakorta soc gondom volt életembe szűntelen forgottam nagy soc igyekben, de oly igen biztam segítségben, soha te benned nem estem kętségben.

Az en hitemet ackoron probaltad, az fogsagot mikor ream boczattad, az fogatkozast bennem meg mutattad, hogy kőniöręsre lelketem indiczad.

Soha kętségben nem estem magamban, noha feluerettegtem en magamban, el hittem hogy velem vagy fogsagomban, kit most latoc meg szabadulasomban.

Parantsolsz ottan az te Angialidnac, hiueid kőrniűl hogy tabort iarianac, ellensegtűl hogy meg oltalmazzanac, szabadulasra vtat mutassanac.

Az orozlanoc hamaręb ehez nec, soc kegyetlen feiedelmec vesznec, az mig az hiuec meg szűkölködnenec, vag czac mig igenis meg ehezne nec.

Remenseęe kinec Jstenben leszen, semmi retteęese annac nem leszen, czac egy czontia heaualis nem leszę Jstemnec rea oly nagy gondgia leszen.

Vayha intęsemet meg fogadnatoc, fiaim ha engemet halgatnatoc. fületeket en hozzam haitanatoc, az iduőség vtat meg talalnatoc.

Valaki kiuan Jstentűl io napot, egesseęet auagy hoszu eletöt, hitiröl tegyen illien bizonysagot, mindenkor gyűlöllie az gonossagot.

Ne gondollion szíueben alnoksagot, ne beszéllyen nyelueuel hazugsagot, ne hordozza szíueben az haragot szeresse mindenkor az bekesseget.

Ne czelekegyec ű kegyetlenseget, meg ne niomorítsa az szegenseget az tőrüeniben ne vegyen aiandekot, hogy el ne fordítsa az igassagot.

Szandeka mindenkoroa iora legyen, aza Jstennec tiztessegere ellien, Jstenehez haladatlan ne legien, hogy nagy hamar veszedelme ne legien.

Az igazakat az Jsten meg aldgia, kőniörgéseket igē meg halgattia, viszont az kegyetlenőket vtallia, mindē hireket neuőket el rontia.

Az Vristen szegeniec mellet vagion, kiknec meg keseredet szíuec vagyon, sereg Angialiuat melletec vagyō meg czac az czontokra is gondgya vagyon.

Az hitetlent haragiaban meg őli, minden ereiet hatalmat el veszti, az neuēt is mind öröcke el veszti, az bűn ellen haragiat igy ielenti.

Szent Daud idrtia eszt az soltar könyben, harmincz negyedie szep dicziretiben, vigasztalasaert szörzec eszt versekben, ezer öt szaz hatuan negy esztendőben.

6.

Az 1616-ik év előtti orvosi hirdetmény.

Az Electuariumnak, az az, a Terjeknek hasznarol. Először Ez Terjek jo minden fele mereg ellen, es ha szinten azt ember sokaig nala hordozta volna is, mely mereg szokott őszve gyűlni az sűrű köddőköl es az sűrű Eghből, avagy mellyet ember vagy etelben vagy italban valamely gonosz akarója által talalt volna be venni, es hogy mikor immar embernek az teste annira reszket mint ha hideg lelne, vegyen ez Terjeknek egy Bab szemnit, es igya meg azt meleg borban avagy vezetaen, es magat erőssen be takarvan jól izzadgek utanna, hasonlokepen mindenfele hideg lelesben is az szerint élhetni vele, es Jsten utan hasznal. Tovabba Pestisnek idejen minek előtte ember ha-

zabol ki menne, vegyen egy borso szemnit az szajaban, es igy az napon Jsten utan, nem kel Pestistül felni. Annak felette hurut ellen, es az ki nehezen veszen lelegzetet, vegyen naponkent egy egy borso szemnit az szajaban, mely sok fele betegsegek ellen is jo, mert az meg hidegült természetet meg melegiti, az vért is megtisztítja. Végre, a mely barom marha, avagy etelben avagy italban valami merget talalt volna el nyelni. annak egy Bab szemnit adgyanak, tiszta vizben az torkaba töltven, es hasznal.

Az Vörös Jhrnak hasznarol.

Először, Az Vörös Jhr jo hurut es nehez fuladas ellen, avagy ha valaki meg sérült volna, es alut vér volna benne, vegyen ez Jhrban egy mogyoronit, es meleg borban avag sörben mind estve mind reggel, vegye hozzaja, Tovabba, először főredven, es az testet azzal kenven, az tagokat meg erőssiti, es az nyilalast meg enyhiti: az emberi testen valo fakadekokat es sebetis jo keni vele, avagy Flastrum modgyara reja kötven, hasznal; az kin pedig reghi sebb volna, mossa meg azt az önön maga vizeletevel, es az utan tiszta ruhabol csinalt szözt rakjon a sebbe, fellyül pedig az Jhrbol Flastromot csinialvan, melegen kösse rejaja, es hasznal. Vegre, mindenfele Rüh es varr ellen is jo, az kozsos fejet elsöben jo lugban meg mosvan, es ez Jhral kenven, meg gyógyul.

Ez Jhret es Terjeket, talalni en nalam Hoffman Jlyesnel, Seb es Szemgyogyito.

7.

A XVII. századbeli Álom könyveczké-ből.

Valtozni mas színbe, tiztesegeben az meg valtozik.

Vacka lenni, betegség auagi bantas.

Vagni latni magat, nagj io szerencze.

Variut latni, niereseg.

Variut fogni, iöuendö versenges.

Veröt latni, hatalom czeleködes.

Vermet latni auagi bele esni, nem io.

Vermet nagiot latni, röiv idön minden iot iegiez.

Verettetni vassal, bantas.

Verettetni, niereseg.

Vendeknek gazdalkodni, gyülföseg.

Veres ruhaba öltözni, harag

Veder auag viznek való edeni, vigasztalas.

Veret latni hogy foli, veszel.

Veret az földre hullatni, io.

Vert poekni, gonoz.

Vert innya, io.

Vert gyöiteni, io.

Venne lenni, gonoz.

Vetni, nagy nyereseg.

Vetemeni ki sarga, de nincz feye iokedu.

Vborkat le szedni ki az ütetes utä mindiart termet, es enni
benne, io niereseg.

Vizi madarat latni, veszedelem.

Viz zauaros, gonoz.

Vizet innia, hideg io, meleg gonoz.

Vizet latni hog fel for, ellésegeuel beszel.

Viz ha tetzik hogi egh, öröm.

Vizben förödni, dolgozas.

Vizben hankodni, szomorusag.

Viragot szepet mastol el venni, tisztesség.

Viz szelin iarni szeretöknek io, hazas ember gyanakodik az ö
felesegere.

Vigasztaltatniöes nincz szükségere ia, gonoz.

Vizben ki tizta förödni, egesseg.

Vizet tiztat innya, sok embereknek kedueben leszen.

Vizet ki zugással foli altal labolni az ö ellensegit meggyözi.

Vitez embert latni, nagi tiztesseg.

Vitez latni bayt vini auagi hartzolni nagi munka.

Vitez auagi vitezlö rendben valo Vrakat meg szolletani, öröm
es tisztesség.

Vilagot latni, titok szerelem.

Vilagod ha vagyon ki mesze fenlik, io.

Vilagot auagy tüzet gyuitani, es meg gyul hamar, szandekaban
batran el mehet.

- Vilaggal valamit gyuitani, nem io.
 Viaz gyertiat latni, io szerencze es bodogsag.
 Viaz ő magaban, betegseget iegyez.
 Villamast latni, nagi niereseg.
 Viaskodast latni tömlőtzbén, veszel.
 Viaskodni almaban, iőuendő bekesseg.
 Viaskodast latni, harag.
 űstőket latni, io hir.
 űstőkőd ha szept vagyón, io mind ferfunak s mind asszsoni embernek.
 űveg pohar, czalardsagot iegiez.
 űdő es harang iegyez artalmot ezt is hoḡ az ember iol vigiazon őmagara.
 űlőt latni, io.
 Vralkodni, veztesseg.
 Vzni gonoz.
 Vzhatni az vizet által, azt az mit kiuan meg nyeri valami nehezen.
 Vzni es hatal el merűlni, büntetes.
 Vton tevelgeni, haszontalan munka.
 Vton ki szorgos iarni, szomorusag.
 Vtat el vezteni, karvalas.
 Vadazni, vadlast iegiez.
 Vert latni, vagi testedből ki folni, kart.
 Veredet ki erezteni, az alfelednek faydalmat iegyi.
 Verteg űlni, kart iegiez.
 Vaznat latni vagi zőni el hitetést.
 Vydamsagodat lat: szomorusagodat iegzi.
 Vitorlat latni, gonoszt iegiez.
 Vasat verni, erőtlenseget.
 Vasal ha vernek, pusztulast.
 Vyzben tisztaban mosdani, vidamsagot.
 Vyzben zauarosban mosdani vagi bele esni, vadlast.
 Vygiazni almodba, meg vnast.
 Vizet hideget innia, hozzu eletet.
 Vaknak latni magadat, erőtlenség vagy bűnben valo esest iegiez.

Vermet latni vagi bele esni, perpatuart.
 Vizben tisztában esni tiztesseget iegiez.
 Valamit masnak kezeben adni, niereseget iegiez.
 Viragot szedni, vidansagot iegez.

8.

A XVII. századbéli katekizmusból.

ELSŐ ARTICULUS

AZ SZENT IRASRUL.

1. Micsoda az szent Irás?

ISTENNEC szent igéje, mely az szent LELEKNEC vezérlése által iratot az Prophetaktúl és az Apostaloktúl, ki minket az ISTENNEC állattya és akarattya felől tanet. Es közönségesen az BIBLIABAN való könyvec mind szent Irásnac hivatatnac: ez nevezettel néminémű méltóság szerint azokat az könyveket hijoc, a kie Canonicussok, (az az, a keresztyéni hitnec és kegyessen élő erkölccsekneq meg-csalatkozhatatlan regulajoc:) Honnan az szent irás-is Regula-szerint valonac mondatie. Chemn. in Exam. Conc. Trid.

2. Egyenlő méltóságoc vagyone az Bibliában-valo Könyvekneq?

Nem: Mert nemellyec CANONICVS könyvec (nemellyec APOCRYPHVSOC (elő-rytettee): az CANONICVSOKNAC bizonyos és fő méltóságoc vagyon: az APOCRYPHVSOKAT pedig noha az Anya-szent-Egyház az kösségneq éppületire ólvassa: mind az által az Anya-szent-Egyház-béli tudományoknac megerősítő méltóságára nem hozatnac: az mint szent HYEROMIMVS szól. Chemn.

3. Miért mondatnac Canonicus könyvekneq?

Mert szintén olyanoc: mint egy igaz mértéc és regula, mely szerint minden hivekneq avagy hitetlenekneq egyéb irások-felől szabadon itéletet tehetnyi: ő néki pedig egyéb irásoktól semmik éppen nem szabad itéltetnyi, Chrisost. Hom. 13 2. ad Corint. Ez nevezetet pedig ő maga az IRAS meg-mutatattya.

Psal. 19. v. 5. Rom. 10. v. 18. Gal. 6. v. 16. Phil. 8. v. 16. Chemnit.

4. Honnan vagy on az Könyvnc az ő méltósága?

Hogy ez könyvec azoc legyenec, kikben az mennyei igasság vagy on, elsőben ő-magátúl az ISTENTUL- ez könyvecnek szerzőjéül vagy on, 2. Thimot. 3. v. 46. 2: Pet. 1. v. 21.

Másodsor peng őnnön-maga az ISTEN ez Irásoknac méltóságokrúl az Anya-szent-Egyhaz által bizonságot akart tétetni de nem minden Anya-szent-Egyház által; hanem csac az által, mely abban az időben vólt, mikor ez CANONICUS Könyvecnek IRÓI testben éltene: mind-az-által ily . . . al, hogy az, az Anya-Szent-Egyház nem itélő birónac tisztit viselte, hanem csac bizonság helyet vólt. Chemnit.

5. Mely könyvec mondatnac Apocryphusoknak?

Azoc, kiknek el rőytöt kezdete nem világoskodot azoknál, kiknek bizonság-tételével az igaz irásoknac méltósága mi hozzánc jutot. August. lib. 15. de Civit. DEI. cap. 23. Chemnit.

6. Az Szent Irás osztatike töb részre-is?

Osztatic: Mert az idoene: változása-szerint, és az Anya-szent-Egyháznac külömb fele állapottyára nézve, az Bibliában való könyvec Ó és Uy Testamentomra osztatnac. Az szerint az mitt magokban befoglalnac, mondatnac Tervénybélieknek, Prophetác irásnac, és Evangeliumbélieknek, etc.

7. Az szent irás világos és nyilván való e?

Igenis az, kiváltképpen mindazokban a melyekben, melyec az hitröl és az mi ISTEN elöt való igazulásunkról, és öröc idvösségünkéről szolnac. Psal. 119. 105. Vram az én lábaimnac szövetneke az te igéd, és az ősvényeimne: világá. 2. Pet. I. 19. Vagyon erős bizonságunc az Prophetákncac beszede: melyre figyelme: jöl cselekeszte: mint á homályos helyen világoskodó szövetneke: melyet követte: mint setetségben az lámpást.

9.

Az 1656-iki énekből (Havasalföldi harcyról.)

Nota: Várom Uram Isten fejemre etc.

Embernek elméje gondollya meg utát,
Isten igazgattya annak ő járását.
Fejedelmeknek — is sziveknek szándékát,
Vezérli hogy tegyek néki akarattyát.

Valakinek utát az Isten kedvelli,
Annak ő járását boldogul vezérli,
Még ellenségét is barátjává teszi,
Mindeniket szépen egyben békélteti.

Ellenben pediglen ő azt cselekeszi,
Valakinek utát bánnya s' nem kedvelli,
Annak ő járását nem szerencsésíti,
Joakaroját is ellenséggé teszi.

Hadaknak vezére, táborok mestere,
Ki jó moddal állatsz mindeneket helyre,
Szépen rendezed-el őket útközetre
Adsz erőt népednek a' győzelemre.

Hadat hirdettenek, táborban készülnek,
Dob szóval erednek, zászlokat emelnek,
Mely alá vitézek szépen seregelenek,
Majd hírével leszen Havasalföldenek.

Máthe Vajda meg-holt, országunknak nagy kár
A' mi szerencsénkre élne ne bánkok bár,
Mert a meddig éle volt olyan mint vég vár
Nem jöhett reánk könnyen Török Tatár.

Havas alfödeben sem lett volna romlás,
 Nem hallatott volna annyi sirás rivás,
 Sem pedig másoktól sok el-huzás vonás,
 Az miolta meg-holt nem támatt olyan más.

Holta után hamar párttítés támada,

.

Senki azért magát ezzel el ne hidgye,
 Háta megé penig Istenét se vesse,
 Hanem a' ki tudgya előtte visellye,
 Mert nem tudgya senki mit hoz nap fel-jöte.

Istenünknek neve áldassek érette,
 Hogy Fejedelmünket kedvelte szerette,
 Mert a menyi földön el-terjedet hire,
 Mind annyi nemzetség ismérkedik vele.

Valamig a' nap s hold az égen fenn lesznek,
 Sűrű szép csillagok oda fel félnenek,
 Mind addig békeség adassék földünknek,
 Ne árhasson senki szegény nemzetünknek.

Ezer hatszáz felet irván ötven ötben,
 Nagy háboruság lön Havasalföldében,
 Kérjük a' szent Istent mi könyörgésünkben
 Ne essék ilyen sors soha mi földünkben.

Irtam munkálkodtam sokat gondolkodtam,
 Havasalföldében noha benn nem voltam,
 De kik oda voltak tőlük tudakoztam,
 Mező-Csávás azhol versekben formáltam.

Ez éneket irák egy fő Ur kedvéjért,
 A Fejedelemnek egyik Ur hivéjért,
 Régi jo Urának emlekezetiért,
 Ha mi vétek benne ne vessed meg azért.

10.

A XVII. századbeli énekből (Európa elragadtatásáról)

Bika hátan egy szép léány űl vala
Creta fele Bika léánnyal űsz vala

Sok jóságű virágh az Retűn vala
Közte penigh nagy sok plántalt fa vala
Ezeknek oly szép sűrűsege vala
Egyik agha az mást be földi vala.

Ez mellett fak alat szép arnyek teczik
Napnak fényességhe kőztők tündőklik
Sok fa sűrű leuelekkel szöldellik
Kin Kepiro mestersege meg teczik.

Szép kőfallal az Retőt keritette
Az fak állyat fűuekel be űltette
Rosat, Mirthust Jvoliat helyeztette,
Sok negy szegű táblakban ezt szerzette.

Szinten az kőzegin szép viz fut vala
Ki magatol az földből fakad uala
Annak penigh im ilyen haszna uala,
Fűvek fak véle őtőztetnek uala,

Táblan az kerteszis megh láczik uala,
Annak kezében egy kis kappa vala,
Kivel kertesz az földet ása uala
Folyo visznek folyasát nyitya uala.

Az Tenger felől az Retnek végében
Irattattak szép léányok egy seregben
Kik láttatnak néha lenni örömben
Néha penigh keserves felelőmben.

Eő feieket koszorokkal megh raktak
 Hajokat is az szelnek boczatottak
 Eővig meztelen testőket haltak
 Kiáltvan az tenger fele fordultak.

Szinten terdigh az tengerben be leptek
 Bika után ők minnyajan erettek
 Tenger melysegetől ők meg ijettek,
 Bellyeb menesben ők veget vetettek.

Nagy sok szép szint az viznek jegyzet uala
 Keket, szöldet, vöröst, sárgat irt uala
 Kőszte kösziklakatis jegyzet uala
 Viz azokra folyvan taytekszik uala.

11.

A XVII. századbéli latin nyelvtanból.

TANULÁS ELŐTT VALÓ KÖNYÖRGÉS.

Mivel hogy ő világosságnak Attya, a te világosításod és Isteni hatalmad nélkül semmi jó nincs az emberekben: világosíts meg kérlek az én elmémet, az te igaz bölcsességednek sugárival és fényességével. Ald meg az én tanulásimat, és munkáimat. Erősítsd és élesítsd az én elmémet, elmélkedésimet, és itéletimet. Engedgy jó értelmet a Deáki tudományokban, és azokkal igazán való élest. Öntözd-meg az én elmémet a te isméretednek harmattáival. Adgyad hogy az Isteni félelelemre tanító igaz tudományokat igazán gyakorollyam, a te nevednek dicsősségére és egyebeknek éppületekre, Amen. Mi Atyánk etc.

Tanulás után való Könyörgés.

Hálákat adok tenéked kegyelmes Isten, hogy az én elmémnek homályos kődeit el-oszlatád. Kérlek tégedet alázatosan, hogy a te kiváltképpen való irgalmasságodert, az én tanulásimat úgy igazgassad, hogy mindenkor szemeim előtt forgassam ama mondást: Az Isten —

SZABÓ KÁROLY „RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRA.“

— Fraknói Vilmostól. —

(Régi Magyar Könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta Szabó Károly. Kiadja a M. T. Akadémia. Budapest 1879. Nagy 8-r. XIV és 751 l. Ára 4 frt.)

Mióta a »Magyar Könyvszemle« fenáll, úgy szólván minden füzetében szólottunk Szabó Károly bibliographiai munkájáról.

Már az első füzetben jelentettük, hogy elkészült és sajtó alá bocsáttatott. »Évek hosszú során át — így szólunk — nagy fáradsággal és ritka lelkiismeretességgel készült munka ez, mely irodalomtörténetünknek lényeges szolgálatokat fog tenni.«¹⁾

Hogy a munka a várakozásnak teljesen megfelelt; hogy továbbá mennyire fontos helyet foglal el irodalmunkban, mily mozgalmat és tevékenységet fog az irodalmi körökben előidézni, fentebbi cikkünkben jeleztük.

Említettük azt is, hogy az újabb nyomozások a Szabó Károly által ismertetett magyar munkák számát bizonyára jelentékenyen fogják gyarapítani; de ez is Szabó Károly érdeme leendő, mert a kutatóknak az ő munkája fog ösztönül és irányadóul szolgálni.

A munka belső szerkezetéről legjobb tájékozést az előszó nyújt, melyet alább közlünk.

E helyen e munka alapján néhány statisztikai kimutatást szándékozom adni, a melyek hazai irodalom- és műveltségtörténetünkre érdekes világot vetnek.

I.

Az 1531—1711 közötti időszakban megjelent 1789²⁾ magyar munka, a felvett időszak egyes évtizedei között így oszlik meg.

1531—40	megjelent	14	munka.
1541—50	»	10	»
1551—60	»	18	»
1561—70	»	41	»

¹⁾ 1876-iki folyam. 54 l.

²⁾ 1793-ot sorol föl, de az előszó szerint 4 munka, melyet tévedésből kétszer sorolt föl, törlendő.

1571—80	megjelent	95	munka
1581—90	»	58	»
1591—1600	»	81	»
1601—1610	»	55	»
1611—20	»	82	»
1621—30	»	88	»
1631—40	»	115	»
1641—50	»	132	»
1651—60	»	130	»
1661—70	»	139	»
1671—80	»	143	»
1681—90	»	149	»
1691—1700	»	172	»
1701—1711	»	178	»

II.

Az 1790 munka az egyes tudománysszakok között a következőképen oszlik meg:

Hittudomány	798	er.	251	ford.	=	1049	munka
Szépirodalom, költészet	297	»	68	»	=	365	»
Naptárak						153	»
Tankönyvek, szótárak	47	»	56	»	=	103	»
Történelem	30	»	13	»	=	52	»
Természetudományok	20	»	12	»	=	32	»
Jogtudomány	1	»	15 ¹⁾	»	=	16	»
Latin remekírók						10	»
Görög						2	»
Bölcselet	3	»	4	»	=	7	»

1343 er. 446 ford. = 1780 munka

Ezen munkák közül:

2 kiadásért 114 munka

3	»	38	»
4	»	19	»
5	»	11	»
6	»	5	»
7	»	3	»
8	»	3	»
9	»	4	»

13 kiadásért	1 munka	(Siderius kis kátéja)
14 »	1 »	(Balassa és Rimai)
15 »	2 »	(Gönczi énekes könyve és a reform. káté)
31 »	1 »	(Molnár Albert Zsoltár-fordítása.)

III.

A nyomdákat véve tekintetbe, az 1789 munkából
 a hazában nyomtatott 1567,
 a külföldön » 222.

És pedig:

I. Hazai nyomdáknál:

Kolozsvár	327.	Szeben	34.
Debreczen	262.	Csepreg	17.
Lőcse	238.	Keresztúr	14.
Nagyszombat	144.	Németújvár	10.
Bártfa	74.	Sempte	9.
Kassa	72.	Pápa	8.
Várad	65.	Monyorókerék	7.
Sárospatak	60.	Sicz	7.
Pozsony	46.	Csík	6.
Gyulafehérvár	43.	Sárvár	6.

Alsó-Lindva, Detrekő, Galgóc, Vizsoly, Zsolna 3—3,

Magyaróvár, Somorja, Keresd Brassó 2—2.

Tejfalu, Komárom, Loretom, Szeged, Abrudbánya, Kom-
 játh 1—1.

Hely nélkül 89.

Összesen 1567.

II. Külföldi nyomdák:

Bécs	111.	Nürnberg	6.
Krakkó	22.	Oppenheim	6.
Utrecht	14.	Frankfurt	5.
Amsterdam	12.	Prága	4.
Hanau	7.	Grác	4.
Leyden	6.		

Bázel, Franekera 3—3,

Heidelberg, Herborn, Kassel 2—2,

Antwerpen, Pottendorf, Rhenopolis, Strassburg, Velence,
 Ulm, Zürich 1—1.

Összesen 206.

IV.

A Szabó Károly által unicumok gyanánt ismertetett munkák közül bír:

Magyar Nemzeti Múzeum	168 munkát.
Magyar Tud. Akadémia	66 »
Erdélyi Múzeum	61 »
Budapesti egyetem	43 »
Sárospataki ref. collegium	26 »
Debreczeni » »	23 »
Budapesti » »	21 »
Kolozsvári » »	18 »
Lugossy József Debreczenben	18 »
Marosvásárhelyi Teleki könyvtár	12 »
» ref. collégium	11 »
Theresianum Bécsben	8 »
British-Múzeum Londonban	8 ¹⁾ »
Gyulafehérvári Batthyányi könyvtár	7 »
Kolozsvári kath. lyceum	7 »
Lőcsei evang. gymnasium	6 »
Máramaros-szigeti ref. gymná- sium	5 »
Székely-keresztúri unit. gymn.	5 »

Keszthelyi Festetich-könyvtár, pápai ref. collégium, kés-
márki evang. lyceum, soproni evang. lyceum, csornai prépostság,
Sclauch L. szatmári püspök, Koncz J. tanár Marosvásárhelyt 4—4.

Bécsi udvari könyvtár, pozsonyi kath. gymnasium, pozsonyi
ev. lyceum, nagy-enyedi minoriták, miskolci ref. gymnasium,
kassai jogakadémia, gömöri ev. esperesség (Csetneken), b. Med-
nyánszky (Nehérn) 3—3.

Kolozsvári unit. collégium, szombathelyi papnövelde, pozsonyi
prépostság, segesvári evang. gymnasium, körmöczi Ferencz-r.
zárda, szombathelyi Ferencz-r. zárda, b. Radvánszki (Radvány) 2—2.

Schvatzi Ferencz-r. zárda (Tirolban) ¹⁾ brassai evang. gymn.,
kassai püspökség, zágrábi érsekség, rimaszombati ev. gymn.,

¹⁾ Itt őriztetik a negyedik ismert magyar nyomtatvány, Murnelius
latin-német-magyar szótára. Krakkó 1533.

szébeni természettud. társulat, háromszéki múzeum, pápai Ferencz-r. zárda, nagykőrösi ref. collégium, pannonhalmi főapátság, szászvárosi ev. gymn., nyitrai piaristák zárdája, halasi ref. gymn., pozsonyi Ferencz-r. zárda, Betléri Nádasdy-könyvtár, Rakovszky István Pozsonyban, gróf Toldalagi Victor, Szilágyi István (Máramaros-Sziget), Szilágyi Sándor (Budapest), gróf Apponyi Sándor 1—1 példány.

V.

S z a b ó K á r o l y m u n k á j á n a k e l ő s z a v a .

A magyar irodalom történetének megírásában Czvittinger Dávid 1711-ben megjelent úttörő kísérlete után, a múlt században több tekintélyes tudósunk, mint Bod Péter, Benkő József, Horányi Elek, Veszprémi István, Haner György Jeremiás, Seivert János, Molnár János, Wallaszky Pál dicséretes buzgósággal s irodalmunk akkori állásához képest nevezetes sikerrel fáradozott.

Az ő munkáikban találtató könyvészeti adatokat, valamint a Cornides Dániel, gr. Teleki Sámuel és gr. Széchenyi Ferencz könyvtárainak egészben vagy részben megjelent s némely más könyvtárak kéziratban lévő czímtárait használva szerkesztette s adta ki Győrött 1803-ban Sándor István »Magyar könyvesház« című munkáját, melyben a magyar nyelvű nyomtatványokat 1533-tól bezárólag 1800-ig időszaki rendben röviden elősorolja. Ez volt első s ez maradt maig egyetlen egy magyar könyvészeti kézikönyvünk, mely az újabb időben annyira megritkult s oly keresetté vált, hogy többszörös áron is nehezen lehetett megszerezni.

Ha méltó elismeréssel tartozunk is Sándor Istvánnak, ki akkori irodalmi viszonyaink közt annyi nehézséggel küzdve megalkotta a magyar könyvészet ez alapmunkáját, mégis, a nélkül, hogy a valódi érdemet kisebbitnők, ki kell mondanunk, hogy e munkában sok a hiány, sok a pontatlanság, föltűnő tévedések is találhatók s ennél fogva az a tudomány mai álláspontjának és követeléseinek nem felel meg. (Vannak ugyanis abban fölhozva oly munkák, melyek nyomtatásban soha sem jelentek meg, néhány latin könyv magyar nyomtatványnak van kiadva, több kivált XVI. századi munkánál az iratás éve hibásan nyom-

tatási évnek van fölvéve, azon egy munka két különböző cím alatt van leírva, a nyomtatási években gyakran találkozunk egy századnyi, több vagy kevesebb évtizednyi, s még inkább évszám-beli vétséggel, még a szerzők neveiben is fordul elő néhány tévedés, a nyomtatási hely néhol mellőzve, néhol hamisan van adva, a hely és év nélkül megjelent könyvek meghatározása meg sincs kísértve stb.

Mind e hiányok s tévedések menthetők ugyan azzal, hogy Sándor Istvánnak akkor még, midőn hazai könyvtáraink legnagyobb részében a buvárkodás oly nehéz és csaknem lehetetlen volt, kivált a ritka régibb nyomtatványokból igen kevés foroghatott kezében, és így ő régibb íróink s különösen a kéziratban használt hibás és pontatlan címítárak botlásait, ha a példányokat nem láthatta, ki nem kerülhette: de minél inkább gyarapodott irodalomtörténeti ismeretünk, minél több új meg új adat került napfényre, minél több tévedést lehetett kimutatni és helyre igazítani, annál föltünőbbekké válván az előbb észre sem vett hiányok és botlások, annál élénkebbé kellett lenni az óhajtsáknak, bár valahára mutathatnánk föl a tudomány mai színvonalán álló, nemzeti irodalmunk méltóságának megfelelő magyar könyvészeti kézikönyvet.

A legújabb korban, midőn Toldy Ferencz magyar irodalomtörténeti nagy becsű munkái és tanulmányai, s mások, mint Lugossy József, gr. Kemény József, Révész Imre, Fraknoi Vilmos, Eötvös Lajos többnyire folyóiratokban szétszórt könyvészeti közleményei mind több ismeretlen adattal s számos kétes kérdés eldöntésével gazdagították e szakbeli irodalmunkat, midőn könyvtáraink rendezésére s azok kincseinek használhatókká tételére országsherte oly örvendetes mozgalom indult meg, elérkezettnek mondhatjuk az időt, hogy avatott szakembereink nemzeti irodalmunk egyes ágainak tudományos vizsgálatát, régi nagy íróink munkáinak, szellemi irányának és hatásának bírálati tanulmányozását föladatukká és így nemzeti művelődésünk múltját teljes valóságában s igazi világitásban állítsák a nagy közönség elébe. E cél elérhetésének pedig egyik főfeltétele, egyik legfontosabb segédeszköze a lelkiismeretes pontossággal szerkesztett, lehetőleg teljes és hibátlan magyar könyvészeti kézikönyv,

melynek szüksége úgy a tudományos irodalom művelőire mint a könyvtárak kezelőire nézve ma már igazán égető.

Régen éreztem magam is egy ily megbízható kézikönyv hiányát, midőn az 1859 végén alakult erdélyi múzeum-egyesület könyvtárnokának megválasztatván, a gr. Kemény József nagybecsű hagyatékából és az erdélyi hazafiak tömeges adományai-ból alakult s csakhamar 20.000 kötetre szaporodott s ma már mintegy 40.000 kötetből álló erdélyi múzeumi könyvtár czímtározásával és rendezésével foglalkoztam. Az ezen munka közben szerzett tapasztalatok ébresztették föl bennem a gondolatot, hogy magyar könyvészeti irodalmunk hiányait pótolni, tévedéseit kijavítani igyekezzem, s e végre minden általam megkapható magyar könyvről teljes betűhiv czímmást vegyek, kimerítő könyvészeti leírást szerkeszszek, és azt a szükséges tudományos jegyzetekkel kísérem.

Azonban mindjárt a munka kezdetén be kellett látnom, hogy ily modorban szerkesztett magyar könyvészeti kézikönyv megírása, a legújabb korig lehozva, egyes ember erejét fölülmúló vállalat. Azért csak irodalmunk régibb korszakára szorítkoztam, csak a bezárólag 1711. évig megjelent magyar könyvekre terjesztettem ki kutatásaimat, nehogy, a köz példabeszéd szerint, sokat akarva markolni keveset szorítsak. Elégnek tartottam, ha a magam elébe tűzött föladatot szerencsésen végrehajthatom; különben is megvoltam győződve, hogy ifjabb írói nemzedékünk tehetséges tagjai közül akadni fognak, kik a megkezdett munka folytatására erőt és kedvet éreznek magokban, a kik kitartó szorgalmának sikerülni fog megkezdett munkámat befejezni, s egy teljes magyar könyvészeti kézikönyvvel az európai tudományos világ figyelmét nemzeti szellemünk legigazabb kifejezője a magyar irodalom iránt felkölteni s annak részére a megillető elismerést kivívni.

Már 1860-ban megkezdett czímmás-gyűjteményem szaporítása s illetőleg az erdélyi múzeumi könyvtár számos régi magyar csonka példányának meghatározhatása végett legelső gondomnak tartottam a kolozsvári róm. catholicus, református és unitárius főiskolák, valamint néhai gr. Mikó Imre, néhai b. Radák Istvánné s néhai Mike Sándor régi magyar könyvek ritka példá-

nyaiban gazdag sőt egyetlen példányokkal is dicsekedhető könyvtárait átvizsgálni s czéломra fölhasználni.

A mint ezzel készen voltam, kiterjesztettem kutatásaimat az erdélyi közkönyvtárakra, a maros-vásárhelyi Teleki-, gyulafejevári Batthyány- s a szebeni Bruckenthal-könyvtárra; utóbb Erdélyt, a régi magyar könyveknek annyi dulás után is gazdag kincstárát, minden irányban beutazva, átkutattam kevés kivétellel a különböző felekezeti főiskolák és gymnasiumok, a kolostorok és egyes főúri családok könyvtárait. E munka közben, míg czímmásaimat újabb meg újabb fölfedezésekkel reményem fölött szaporodni láttam, egyszersmind a legnagyobb örömmel tapasztaltam, hogy a hazafiak mily előzékenységgel támogatnak fáradozásomban s mily szíves készséggel járulnak legbecsesebb és legritkább darabjaik följajlásával az erdélyi múzeumi könyvtár gyarapításához.

Czímmásaimat, melyek közt nem egy általam fölfedezett egyetlen példány leírása fordult elő, siettem időnként közölni Toldy Ferencz-czel, kinek hatása ébresztette s ápolta lelkemben a nemzeti irodalom iránti lelkesedést és könyvbuvárlati szenvedélyt, óhajtvá, hogy adataimat általa fölhasználva s a tudomány elővitelére munkáiban minél előbb közforgalomba hozva láthassam, közöltem Lugossy Józseffel, a széles ismeretű könyvészszel s szenvedélyes gyűjtővel, ki ritkaságokban gazdag könyvtár birtokosa, közöltem a legszívesebben az irodalom minden emberével, ki törekvésemről s gyűjteményemről értesülve levén egy vagy más régi magyar könyvet vagy valamely egyes író összes munkáit illetőleg adatokért s fölvilágosításért hozzám fordult.

Toldy, Lugossy s több tekintélyes tudósunk, munkám értékét akkor bizonyosan túlbecsülve, már korán kezdetek búzdítani s ösztönözni, hogy jegyzeteimet sajtó alá rendezzem és közzé tegyem: én azonban, minél inkább nőtt kezem alatt az anyag-halmaz, annál inkább éreztem, mennyire távol vagyok még a végcéltól, s évek során át folytattam kutatásaimat, hivatalos teendőimtől szabad szünidőmet, az erdélyi ref. tanárok évenkénti vidéki értekezleteit, a magyar történelmi társulat kirándulásait, olykor az orvosok és természettudósok közgyűléseit is alkalmúl használva, hogy egy-egy vidék könyvtárait czéлом szempontjából átvizsgálhassam. A legközelebbi években pedig, a fővárosban oly-

kor hetekig időzve, teljesen bevégeztem hazánk leggazdagabb három könyvtárának, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudom. Akadémia és a magyar kir. egyetem könyvtárainak, éveken át folytatgatott átbúvárlását. S csak 17 évi fáradozás után, midőn már Kolozsvártól Szebenig, Brassóig, Máramaros-Szigetig, Késmárkig, Pozsonyig, Szombathelyig, Szegedig hazánk néhány száz könyvtárában nem a czímtárakat, hanem magokat a könyveket gondosan átforgattam — mi nélkül több eddig ismeretlen példány tovább is homályban lappangva maradt volna, — határoztam el magamat, hogy az illetékes körökből annyiszor megújított sürgetésnek eleget tegyek, s munkámat a Magyar Tudom. Akadémiának följánljam.

Az Akadémia a munka kiadását elfogadván annak sajtó alá adásáról rövid időn intézkedett: azonban a terjedelmes könyv nyomtatása, részint a szükséges új betűk öntetése, részint a többszöri gondos javítás miatt, melyet Kolozsvárt magam végeztem, részint közbejött nyomdai munkatorlódás következtében csak lassan haladhatott s két évnél több időbe került. Ezzel azonban a munka csak nyert; a mennyiben annak legbecsesebb adatai épen azon igen ritka vagy egyetlen példányok leírásaiban fordulnak elő, melyeknek ismeretéhez csak a legutóbbi két év alatt jutottam s melyeket különben vagy föl sem vehettem, vagy csak csonka példányokat látva, kellően le nem írhattam volna, így pedig még a magok helyére vagy a toldalékba beigtathattam.

Nagyon jól tudom, hogy majdnem 20 évi lelkiismeretes fáradozás után sem adhattam hiánytalan munkát, mire egyes ember ereje és ideje, kivált ha hivatalos teendőkkkel is el van halmozva, nem -elégséges; érzem, mily sajnós rám nézve, hogy hazánk több tekintélyes könyvtárában, — hogy csak az esztergomi, kalocsai s zágrábi könyvtárakat említsem, — buvárkodni érkezésem nem lehetett, és így az említett s néhány más könyvtár legkritkább darabjairól csak ügybarátaim szivességéből nyerhettem tudomást. De így is megnyugtat az az öntudat, hogy ha mindent nem tettem s nem tehettem, annyit minden esetre tettem, s e czélért annyi időt, fáradságot s költséget áldoztam, mennyit hazánkban előttem senki sem; így is adtam oly munkát, mely a régi magyar irodalom bármely ágával foglalkozó szaktudósnak, magyar irodalom tanárainak, a könyvtárak kezelőinek, a könyv-

kedvelőknek és gyűjtőknek hasznos szolgálatokat tehet, melynek adataira a jövő kor is biztosan építhet.

Munkám szerkesztésében nem is annyira a teljességre, — mely ilyenmő dolgozatnál a szó szoros értelmében lehetetlenség, — mint a megbízhatóságra fektettem a fősúlyt. Épen ezért jejtöltem ki az egyes könyvek általam látott példányainak lelhelyeit is, hogy leírásom valódiságát ezzel is igazoljam s hogy az egyes könyveket tanulmányozni vágyó szakember tudhassa, hova forduljon érettök; a mi nélkül az irodalom és tudomány emberei, a gyakorlati életre nézve, a legpontosabb könyvészeti leírásnak is vajmi kevés hasznát vehetnék. A lelhelyek följegyzését azért sem tartottam mellőzendőnek, mert csak ezáltal véltem biztosan tájékozhatni az olvasót, mely könyveket tartson egyetlen egy, igen ritka, kevésbbé ritka vagy gyakran előforduló példányoknak.

A cízmásokat egész terjedelmőkben betűhíven adtam, a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát pontosan följegyeztem, a névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, a mennyire lehetett, kinyomoztam, a hely és név nélkül megjelent munkák nyomtatási helyét összehasonlítás útján, nyomtatási évét a rendelkezésemre álló adatok és érvek által meghatározni törekedtem, leírásaimhoz, a hol szükségesnek láttam, jegyzeteket csatoltam; melyekben a művek tartalmának és belbecsének bírálatába nem bocsátkozva a könyvészeti bírálat korlátai közt tartottam magamat s régibb tekintélyesebb íróink e téren elkövetett föbb tévedéseit kimutattam, végre a munkához kimerítő névmutatót mellékeltem, melyben minden egyes könyv rövid címe a szerző, fordított munkáknál mind a szerző, mind a fordító neve alatt, a névtelen munkák a cím vezérszava alatt, a nyomtatási helylyel és évvel együtt föl vannak véve, s ki van jelölve a folyó szám, mely alatt a leírás olvasható.

Az ügy érdekében bizodalommal kérem föl irodalmunk minden barátját, különösen a könyvtárak birtokosait és tisztviselőit, legyenek szivesek engem a munkámban netalán előforduló más hiányokra és tévedésekre is figyelmeztetni, az általam nem látott vagy csonka példányok után kellően le nem írhatott régi

magyar könyvek példányainak, hol létéről akár magán úton, akár a »Magyar Könyv-Szemle« mint szakközlöny lapjain értesíteni, és így kézikönyvem teljesebbé, hibátlanabbá tételére segédkezet nyújtani. Én ugyanis munkásságomat e téren befejezettnek nem tekintem, sőt folytonosan igyekezni fogok az eddig elért eredményeket gyarapítani. S hogy fáradságom ezután sem lesz sikertelen, igazolni fogja a munkám kinyomtatása után, a legközelebbi szünet alatt, a mikházi kolostor, a szászvárosi ref. gymnasium, az eperjesi ev. lyceum és az alsó-sebesi kolostor könyvtáraiban tett fölfedezéseimről közlendő tudósításom, melyet, valamint ezutáni kutatásaim eredményeit, a »Magyar Könyv-Szemle«-ben fogok közzé tenni.

Bizvást merem reményleni, hogy épen munkám megjelenése következtében fog hazai könyvtáraink gondos átkutatása nagyobb mérveket ölteni, s ha e reményem teljesültével az én munkám túl leend szárnyalva s annak újabb, teljesebb kiadása válandik szükségessé, azon én fogok legőszintebben örvideni: mert meg vagyok győződve, hogy egy-egy XVI. és XVII. századi magyar munka, melylyel őseink az Európát akkor foglalkoztató szellemi küzdelemben tevékeny részt vettek, a magyar név bersületét a mívelt világ előtt nem kevésbbé emeli, mint az általok ugyanakkor a szabadság és nemzetiség érdekében vívott egy-egy ütközet véres dicsősége.

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli Szabó Károly.

»Régi magyar könyvtár« cím alatt legközelebb megjelent könyvészeti kézikönyvem nyomtatása már augusztus elején annyira haladt, hogy nem csak a szöveg teljesen, hanem a névmutató nagy része is ki volt nyomtatva. Ennek következtében legújabb felfedezéseimet, melyeket a legközelebbi szünet alatt, július és augusztusban, Maros-széki és Hunyad-vármegyei útbán, s a történelmi társulat Kassán tartott közgyűlése alkalmával Eperjesen és vidékén tettem, munkámba többé föl nem vehettem.

Ezeket a »Magyar Könyvszemle« lapjain kívánom a közönséggel megismertetni, a hol időnként közleni fogom ezután is folytatózó kutatásaim eredményeit. Közlöm pedig nem csak azon régi magyar könyvek leírását, melyek eddig ismeretlenek voltak, hanem azokét is, a melyekből eddig csak czímlaptalan, csonka példányokat láttam, s a melyek czímmásait e szerint kézikönyvemben nem adhattam.

(45.)¹⁾ 1. Heltai G á s p á r. Vigasztalo könyvetske, keresztyeni intessel es tanitással, miképen kellye az embernek készülni keresztyéni es boldog è Világból valo kimulásához: Külemb külemb keresztyéni Tanítóknac irásokból öszue gyűjtöttet, es egybe szerzetettoót. Heltaj G a s p a r t o l, à Colosuári Plebánostól. Colosvarba. 1553. 8 r. (A-R, = 16³, iv = 131 sztan lev. (ha teljes).

Colophon: Colosvarba nyomtatot, Heltai Gaspar Műhelyébe. 1553.

E könyvnek, mint munkámban 32. sz. alatt leírtam, 4 példányát láttam, melyek egyikében sincs meg a czímlap. — Elül ép példánya, mely után a teljes czímmást adhatom, s melyből csak az utolsó 4 levél (Q₃—R₃) hiányzik, megvan az alsósebesi franc. zárda könyvtárában.

(46.) 2. Az Kereztieni givlekezetben valo Isteni diczéreték egyben szedegettetet vyonnan nyomtattatot, émendáltatot, és sok szép dicziretteckel meg öregbitettet. Psalmo 80. 95. Dicziriük az Wt Istent Enek-szóual és mondgyunk olly diczéretet, kibe hiuek segítségül ő-felségét az mi haboruságinkban, etc. Hely és év n. (Bártfa. 1593.) 4-r.

Hogy ezen hely és év nélkül megjelent lutheránus énekes könyv Bártfán volt nyomtatva, nyomdai kiállítása után kétségtelen, s hogy Bártfán 1593-ban jelent meg, bizonyos a Szilvás-Ujfalvi Imre által Debreczenben 1602-ben kiadott Énekes könyv előbeszédéből, ki tudósítását általa látott ép példányról adta, melyben a colophon (Bártfa. 1593.) nem hiányzott. — Eddig

¹⁾ Azon XVI. és XVII. századbeli magyar nyomtatványok címei mellé, melyeket szerencsénk lesz a »Könyv-Szemlé«-ben először ismertetni, zárjel között, folyó számokat fogunk helyezni. 44-et első cikkünkben ismertettünk.
Szerk.

csak egyetlen elül, közben és végül is igen csonka példány volt ismeretes a s.-pataki ref. coll. könyvtárában, melynek leírását adtam 267. sz. a. Elül ép példánya, melyről a cízmást adom, s melyben megvan a címlap (1 sztlan levél), a szövegből 1—16, 21—38, 55—88, 93—164, 167—168, 173—414 lap, itt azonban megszakad, megvan az alsó-sebesi franc. zárda könyvtárában. — A magyar egyházi énekköltészet történelmére nézve igen kívánatosnak tartanám ezen énekeskönyv összehasonlító megismertetését, mert abban futólagos áttekintés után is több oly felföldi énekszerző nevére akadtam, kinek énekei más ismert énekeskönyveinkben nem találhatók.

(47.) 3. Pécsi Lukács. (Az Keresztyen Vitezkesednec Tüköre) 8r.

Ezen eddig ismeretlen munkának egyetlen csonka példánya, melyben megvan $E_1 - Y_7 = 33 - 175$ számozott levél, hiányzik pedig elül $A - D = 4$ ív = 32 levél és végül az utolsó 176-ik levél, megvan a mikházai franc. zárda könyvtárában. — A címet a lapok fölött álló homlokírat szerint adtam. Nyomdai kiállítása után ítélve bizonyosan nagy-szombati nyomtatvány, a hol jelent meg Pécsi Lukácsnak minden más munkája is. A nyomtatás évét bizvást merem 1594-re határozni. Olvashatjuk ugyanis az 59. levél előlapján: »mint most 1594. Esztergam alatt, és Győr körül való szamtalan fő helek szentvettene«, a 96. lev. hátlapján: »Isten bizonyságom, hog' el vntam vala chak magamis nezni, és hallani sok könyuező sirasokat 1594-be«, a 97. levél hátlapján: »Peldalehet amaz Schimitaknac cselekedetec, kic midõn az hostatban lakozoknac szanto mezeit pustetottac volna, és az szõlõket tõuõkbul ki asuan, az g'uemõlchet meg tipodnac (mint törtent dolga Posoni szõlõmneec 1594, az Moruai vitezec, mint valami kõkén fát le vaguan, g'ümõlchet meg ettec, az faiat az taborban meg égettek, uely volt az Posoni akasztofálnal: hog' nem akattac vr Isten arra az fãra chac fel oraig)« stb. A könyv végig olvasása után, annak szellemét, irányát, prózája sajátságait tekintve nincs legkisebb kétségem, hogy annak széles olvasottságú, jogtudományi ismeretekkel is bíró catholicus világi szerzője más nem lehet, mint Pécsi Lukács, az esztergomi káptalan jószágainak akkori jogigazgatója, »A keresztyén szűzeknek tisztesség koszorúja«, »A

testi hét irgalmasság« írója, Sz Ágoston elmékedéseinek fordítója.

(48.) 4. V á s á r h e l y i G e r g e l y. Catechismvs Canisivs Petertől irattatot Keresztyéni tudománynac rövid summája, Magyar Kalendariummal: és az egy igaz Hűtnecc bizonyos ismeretiuel. Az Anya sz. Egyházba valo Caeremoniaknac rövid értelmeről valo tanusag. Az üduezülendő Leleknecc tüköre. Hetedszaki Imadsagoc és lelki elmelkedesec. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei aspersi corda à conscientia mala. Teneamus fidei notrae confessionem indeclinabilem, Hebr: 10. Cum Priuil. Ser: Princ: Transs: Claudiopoli Anno Domini M.D.XCIX. 12-r, A—Z, a—u (8 és 4 levelenként) = 21 ív és 8 levél = 260 sztlan levél.

Canisius Péter catechismusának V á s á r h e l y i G e r g e l y jésuita által eszközölt fordítását ezen első kiadásban, mely előbb ismeretlen volt, az általam látott két czímlaptalan csonka példány után ismerttettem 312. sz. alatt, a nyomtatás helyét és idejét Kolozsvár. 1599-re határozva, mit az általam fölfedezett teljes példány a mikháza i franc. zárda könyvtárában tökéletesen igazol.

(49.) 5. V á s á r h e l y i G e r g e l y. (Keresztyéni tudománynac rövid summaia.) Bécs. 1615. 12-r. 716 lap. — Elül: czíml., ajánlás, calendarium, változó ünnepek táblája 1615—1631-re, pápák, császárok, magyar királyok névsora 40 sztlan levél.

Ajánlja Deregyői Daróczi Ferencznek, Bereg vármege főispánjának »Beczbe 1615. 18. January Vasarhely Gergely.«

Canisius catechismusának ezen 3-dik magyar kiadását (1. Kolozsvár. 1599. — 2. Bécs. 1604.), melyet Sándor István is említ Magyar könyvesház. 246 l., pusztán az ő hitelére munkámba nem mertem fölvenni, minthogy példányát addig nem láttam. Csak munkám kinyomtatása után találtam annak egy példányát, melyből csak a czímlap hiányzik, a mikháza i franc. zárda könyvtárában. Másik, ennél csonkább czímlaptalan példánya megvan a M. Nemz. Múzeumban. = A címet a szöveg első lapján álló fölirat után adtam.

(50.) 6. Á g o s t o n P é t e r. Lelki Patika Melyet Beteg ember foglatosságára s ájélatosságára és Ez életből a' halál-által boldog ki-menetelére készített a' Jesus Társaságában lévő P. A g o

ston Peter. Nyomtattat: Lőchén Brewer Samuel Anno 1669. 12-r. A—Q = 16 iv = 192 sztlan levél. — Elül: címl., ajánlás, kalendarium 19 sztlan lev.

Ajánlja a szerző Szolczán Mártonnak, schiawniki apátúr-nak, a szepesi káptalanbeli Cantor Pap Urnak.

Ágoston Péter jésuitának ezen első magyar munkája, mely eddig ismeretlen maradt, megvan az alsó-sebesi franc. zárda könyvtárában. — Megjegyzem, hogy munkámban elmulasztottam fölvenni Ágoston Péter legutolsó magyar munkáját is (Mennei követek. N. Szombat. 1685.), melyet nem láttam, s csak Ferenczi Jakabnál Magyar írók 1. l. találtam említve.

(51.) 7. Pázmány Péter. Imadsagos Könyv. Mellyet irt, Pazmany Peter, A' boldog emlekezetű Cardinal es Esztergami Ersek. Nyomtattatot Hetedszer. Nagy-Szombatban Az Academiai Bötűkkel. M. DC. LXXXIX. Esz. 8-r. 571 lap. — Elül: címl., ajánlás, naptár 14 sztlan lev., végül: mut. tábla 9 sztlan lap.

Ajánlja »A' Nagyszombati köny-nyomtató« ezen kiadást „A' Meltosagos Rakoczi Juliana Fejedelem Kis Aszszonyhoz,« ki e könyvet »most ujobban ki-nyomtatta.«

A címlapon ezen eddig ismeretlen kiadás 7-dik nyomtatásnak van nevezve, azonban hibásan; mert, mint munkámban kimutatom, Pázmány imádsagos könyvének 1689 előtt már 8 kiadása jelent meg. — Egyetlen teljesen ép példánya a pesti kegyes rendi házkönyvtárában.

(52.) 8. Nánási Gábor. (Praedikatio a részegség ellen.) 4-r.

Nánási V. Gábornak, ki mint Sáros Patakról Gyula-Fejérvárra bujdosott tanuló adta ki Kolozsvárta 1675-ben »Lelki tudakozás« című munkáját, ezen eddig ismeretlen praedikatióját, csonkán (B₁—C₄), elül 1 ív, végül néhány levél hijával, a szászvárosi ref. gymn. könyvtárában találtam, egy colligatumban (Theol. 418. sz. alatt). — E colligatum tartalommutatójában, melyet 1787-ben Bitai Mihály készített, a szerző így van megnevezve: 6. A részegség ellen. »Nánási Gáboré.«

(53.) 9. Manuale Marianum. Az-az A' Bóldogsagos Aszszonyunk Szüz Maria Makula nélkül való Fogantatasának, és Szenteknek tiszteletire rendeltetett Kis Kézi-Könyvecske. Melly

Egy Nemes, és Nemzetes, minden dicseretre méltó Aitatos Matronának kevénságára; több aitatos Lelkeknek Lelkeknek hasznára nyomtattatott ujobban. Nagy Szombatban, az Academiai Böttükkel, Hörmann Janos által, 1700. Esztendőben. 12-r. 142 lap. — Elül czíml. és naptár 12 sztan levél.

Megvan az eperjesi ev. lyceum könyvtárában. Régibb kiadását nem ismerem.

(54.) 10. Liliom Kertecske, az-az: Szép Istenes Virágokkal, öszve szedett külömb-külömb-féle Imádságokkal, Litaniákkal, és a' Szentséges Pápáktól engedtetett tellyes Bútsúkkal bévettetett. Aitatos Könyvetske Melly mostan szép Imádságokkal, s' Kalendariomal-is meg-bővítettett. Nyomtattatott, Endter Marton, által: 1701 Esztendőban. 8-r. 426 lap. — Elül: czíml., ajánlás, kalendárium 12, végül: lajstrom 3 sztan levél.

Ajánlja a »Nagy-Szombati Könyvnyomtató« Jakusics Katalinnak, Szúnyog Gáspár nejének. — Azt hiszem, hogy ezen ajánlás egy előbbi nagy-szombati eddig ismeretlen kiadásból van utánnymotatva Endter Márton által, kit 1701-ben nagy-szombati nyomdásznak azért nem tarthatok, mert az 1701-ben megjelent nagy-szombati nyomtatványokon Hörmann János van mint nyomdász megnevezve. S minthogy Endter Mártont később 1723-ban löcsei nyomdásznak találjuk, azt hiszem, hogy ő valamint ezen imádságos könyvet, úgy Engedi Györgynek általa hely nélkül 1700-ban kiadott Tancred historiáját is, mint Brewer Sámuel özvegye nyomdájának igazgatója Lőcsén nyomtatta.

Megvan az eperjesi ev. lyc. könyvtárában. — Általam ismert régibb pozsonyi 1675-diki kiadását leirtam 1186. szám alatt.

(55.) 11. Ács Mihály. Arany Lancz, Avagy Olly buzgó Fohászzkodások, és rövid alázatos Imádkozások; kikkek a' győzhetetlen Istent meg-győző. Igaz Hit Ö Felségét magához kapcsolhattya; és az ő el ménetelit jelentő szándékjában, maga szive házában a' keresztyén ember e' nagy Urat meg-maraszthattya. Mellyeket az imádkozó Lelkek könnyebséggekért a' hivek eleibe bocsátott. Ács Mihály. August. Confessiön lévő Lelki Tanító. Lőtsén, Nyomtatt: 1707. Esztend. 12-r. 156 lap. — Elül: czíml., előljáró beszéd, lajstrom 6 sztan levél.

Régibb kiadásait: Lőcse. 1696. és Lőcse. 1701. leirtam 1489 és 1681. sz. alatt. — Ezen harmadik kiadást, melynek addig egy példányát sem láttam, Sándor István hitelére Magyar könyvesház 72. l. tévedve vettem föl 1706-ra az 1714. szám alatt.

Megvan a pesti kegyes rendi ház könyvtárában.

A PÁRMAI CORVIN-CODEX.

Közli: Csonthosi János.

Már Ireneo Affo ¹⁾, Taddeo Ugolettiről (Mátyás király egykori könyvtárnokáról) 1781-ben tartott emlékbeszédében mondja: hogy a páрмаi királyi könyvtárban »Diomedis Carafae De Institutione Vivendi« című latin kézirat őriztetik, mely arról nevezetes, hogy fényes czímlapján az aragoniai és Corvin-féle czímerrel van díszítve, s Beatrix királyné számára írt oktatásokat foglal magában. Említi továbbá, hogy e kézirat valószínűleg azon egyetlen példány, mely magának a királynénak volt tulajdona, s hivatkozik Paciaudira a tudós páрмаi könyvtárnokra, ki e nevezetes kézirat ritka voltát egy latin dissertatióban illusztrálta.

Affo után Tiraboschi ²⁾ mint kiadatlant sorolja fel e kéziratot; Nicolo Morelli pedig, a nápolyi királyokról 1849-ben közrebesátott monographiájában, ³⁾ azonosnak tartja azt azon példánnyal, melyet a szerző Beatrixnak ajánlott fel.

Dr. Vogel E. G., ki az európai könyvtárakban levő Corvin-codexek jegyzékét összeállította, ⁴⁾ e kéziratot nem ismerte. Rövid bibliographiai leírását Odoricci, a páрмаi könyvtár történetéről írt munkájában, a hatvanas évek elején tette közzé. ⁵⁾

¹⁾ Memorie di Taddeo Ugoletto parmigiano bibliotecario di Matia Corvino Re di Ungheria. Parma 1781, 4° 52—53, 1.

²⁾ Storia delle letteratura Italiana. Firenze 1807 Tom VI. p. I. 431 l.

³⁾ Niccolo Morelli: Vite de Re di Napoli. Napoli 1849 4-r I. 254 l.

⁴⁾ Serapeum. Zeitschrift für Bibliothekenwissenschaft, etc. Leipzig 1849. 8-r. Nr. 18.

⁵⁾ Atti a Memorie dell RR Deputazioni di Storia Patria per le provincie Modenesi e parmensi. Modena 1866. 4-r. 440 l.

Régibb hazai tudósaink közül Horváth István — miként jegyzetei tanúsítják — e kéziratot ismerte; s újabban Pulszky Ferencz hívta fel reá dr. Rómer Flóris Ferencz érdemes régészünk figyelmét, ki azt olaszországi tudományos körútjában tanulmányozva az »Archeologiai Értesítő« 1870-i folyamában közölt róla bibliographiai ismertetést.

A kérdés azonban még kimerítve nincsen.

Az újabb bibliographiai nyomozások új szempontokat és adatokat hoznak napfényre, melyeket a hézagok kiegészítése czéljából, minden Corvin-codexnél figyelembe kell vennünk.

A kézirat technikai kiállításán kívül, most már vizsgáljuk annak provenientiáját, vándorlási történetét és irodalmát is, és igyekezünk egyik-másik körülmény felderítése által a Corvina bibliographiájához legjobb tehetségünk szerint közremunkálni.

Ezen szempontok vezéreltek, midőn a múlt nyáron olaszországi nyomozásaimban a pármái Corvin-codexet újból vettem vizsgálat alá, s ismertetését itt azon szándékkal közlöm, hogy a róla közrebocsátott adatokat egyben-másban kiegészítsem.

E nevezetes codex, melynek: »Diomedis Carafae De Institutione Vivendi« a czíme, a XV. századból származik, kis 8-adrétű, részint viola, részint sötétzöld színű hártján, arany kerekded minusculákkal van írva, s 41 levélből áll.

Magassága 17, szélessége 12 centimeter. Kiállítása pazar fényről tanúskodik; egészben véve két fényes címlapot, egy nagyobb miniatúr, egy miniatúr initalét és 47 aranyba foglalt kisebb színes kezdőt mutat fel.

A levelek eredetileg nem voltak számozva, s jelen számozásukat, melyet mi is, bár nem egészen korrekt, elfogadunk, Odorici 1866-ban eszközölte. Az írás tompa vonalozáson foly, s laponkint átlag 16 sort tesz ki. Jegyzetek, vagy javítások nincsenek benne.

A quaterniók, A, B, C, D, E, arany majusculákkal vannak jelölve, s akképen oszlanak meg, hogy az első quaternióra 5, a másodikra 6, a harmadik, negyedik, ötödikre 8, a hatodikra 4 levél esik. Az 1-ső és 41-ik levelet, melyek inkább a boríték táblákhöz, mint a szöveghez tartoznak, a quaterniók közé nem számítottam.

A hártya színét tekintve, a negyedik quaternió levelei sötétzöld, a többiek violaszínűek.

A codex, egy üres hártya levél után, a 2-ik levélen Colantonius Lentulus fordítónak Diomedes Carafa szerzőhöz intézett dedicatiójával kezdődik, melyben a fordító nagy dicséretetek közt köszönetet mond Carafának, hogy a »De Institutione Vivendi« olasz nyelven írt munkájának latinra való fordítását reá bízta.

A dedicatio »COLANTONIVS Len | tulus Diomedi Carafae | Comiti Magdaloni Viro | clarissimo se commendat« etc. szókkal kezdődik, s a 3-ik levél első lapjáig terjed. Az arany szövegtől eltérőleg, ezüst betűkkel van írva, bekezdéseit 7 arany initiale ékesíti.

A 3-ik levél második oldalán van az első címnap, fényes arany lombozatokkal díszítve.

A festés arany vázát ábrázol, melyből szekfű lombozatok futnak felfelé, s kétfelől szívalakú koszorút képezve, fönt egy szekfűben egyesülnek. A koszorú belseje fényes arany inscriptióban a könyv következő címét mutatja:

DIOME
DIS. CARAFÆ.
COMITIS MAGDALO
NI. DE. INSTITVTIONE.
VIVENDI. AD. BEATRICE
ARAGONIAM. PAN
NONIAE. REGI
NAM. PRAE
FATIO. IN
CIPIT. FE
LICI
TE
R.

A második és voltaképeni címnap, az elsővel szemben a 4-ik levél első oldalán kezdődik, s a codexnek méltó fődísz. Fényes arany díszkeretből áll, mely a lap mind a négy szélét egészen kitölti s felső, alsó, jobb és bal részében, arany lombozatok közt symbolicus miniatur képeket és jelvényeket mutat fel.

Dr. Rómer Flóris Ferencz érdeemes régészünk e díszkeretet következőkép írja le.¹⁾

»A 4-ik levél (címlap) kerete aranylombozatú; felül hölgy-menyét, a tiszta s á g jelképe fut jobbra, mondatszalogban ez áll: DECORVM; jobb oldalon keskeny keretben egy hátúlról tekintett nyitott könyv: baloldalon felül kerek keretben a balra néző igazság áll, jobbjobban karddal, baljában mérleggel, a középső keretben pedig egy nőalak, mely valami harmonika félét nyom össze, ezek közt felül arany korona alatt arany vár, vagy szikla-forma van, melynek osztályai közt fehér, háromszögű fog-félék átszanak. Ezen symbolumot nem vagyok képes magyarázni. A zenélő nő és egy másik korona alatt arany trónon vagy oltáron égő tűz látszik. A keret alsó részében a czímertől jobbra kerek keretben oszlopot vivő nőt az ál h a t a t o s s á g o t, balra a jobbjobban kígyót, baljában tükört tartó nőt, az o k o s s á g o t látjuk.«

Részünkről megjegyezzük, hogy e codex címlap-díszítése a Corvin-codexek ismert díszítéseitől egészen eltér; s a díszkereten levő jelvények itten részint az aragoniai és nápolyi királyoknak, részint egyes erényeknek symbolumait képviselik.

A hölgy-menyétet például többnyire ott találjuk az aragoniai királyok érmein, majd »Decorum« majd »Malo mori quam foedari« jeligével.²⁾ A tisztaságnak jelképe.

Az arany könyv symboluma előfordúl II. Ferdinánd³⁾ és II. Frigyes nápolyi királyok érmein »Recedant vetera« felirattal, s a Sibilla-könyvekre emlékeztet.

Az oltáron lángoló tüzet II. Alfons nápolyi király érmei tüntetik fel,⁴⁾ s jelentőségét a sokat mondó: »In dextera tua salus mea« jelige magyarázza meg.

Vége azon jelvény, melyet dr. Rómer Flóris »arany vár vagy szikla-formának tart, s melynek osztályai közt fehér háromszögű fog-félék látszanak,« csakugyan szikla, de jelentősége nem ebben

¹⁾ Arch. Ért. II. köt. Pest, 1870, 285—285 l.

²⁾ Archaeologiai Értesítő II. köt. 1870, 83—84. l.

³⁾ Morelli Niccolo: Vite de' re dí Napoli, — Napoli 1849 4-r. 185 és 191 l. — Symbola varia diuersorum principum. Pragae 1603, fol. I. köt. 60 l.

⁴⁾ Morelli Nic. 206, és Symbola varia etc. 117. l.

hanem azon »fehér háromszögű fog-félékben« van, melyek nem egyebek, mint a gyémántnak jelvényei, s itten ennek természetes tündöklését a sziklában ábrázolják.

A sziklából ragyogó gyémánt I. Ferdinánd aragoniai király symboluma, ki ezt »Naturae non artis opus« jeligével közmondássá vált igazságosságának feltüntetésére használta.¹⁾ Kortársai u. i. elnevezték őt igazságosnak, ő azonban ezen erényt nem annyira nevelésének, mint természetének róttá fel érdemül. Ezért választotta jelvényeül a gyémántot, mely a sziklából előtörő ragyogását nem a művészetnek, hanem a természetnek köszöni.

A díszkeret alsó részében két angyal tartja Mátyás király és Beatrix egyesített czimerét, melynek alapján a codexet a Corvinának vindicáljuk.

A paizs négy mezőre oszlik, s öt ágú arany lemez korona fedi.

Az első mező két almezőből áll, s négy ezüst és három vörös pólyát (négy helyett), és kék alapon kettős arany keresztet mutat fel; a második mezőben vannak az aragoniai, nápolyi és jeruzsálemi királyok jelvényei; a harmadikban, mely ismét két almezőre oszlik, kék alapon fekete holló arany gyűrűvel és vörös alapon kettős farkú ezüst oroszlán, a negyedikben a nápolyi, jeruzsálemi és aragoniai királyok jelvényei jönnek elő.

A czimer alatt még egy kerek paizsocska van, mely négy ezüst és három vörös pólyából áll, s alatta arany majusculákkal »FIDELITAS« olvasható.

Ez a Carafa család czimere²⁾ de az eddigi bűvárok figyelmét úgylátszik kikerülte.

A czímlap fénypontja azon kép, melyet a fönt említett díszkeret foglal be, s Beatrix királynét a könyv szerzőjével együtt ábrázolja. Boltivezett teremben trónon ül a királyné, fején arany sugárkorona; jobbját egy térdelő lovag felé nyújtja, hogy kezeiből egy vörös bársony kötésű, arany kapcsokkal díszített könyvet vegyen át, míg baljával a trón karjára támaszkodik s lábait két,

¹⁾ Morelli: 206 l. — Symbola varia etc. 65 l.

²⁾ Imhof. Jac. Wilh. Historia Italiae et Hispaniae Genealogica etc. Norinbergae 1701 fol 301 lap.

violaszinű arany rojtos, vánkos-zsámolyon nyugtatja. A trón alatt arany majusculákkal olvasható: »BEATRIX REGINA.«

A térdelő lovag újjatlan zubbonyban van öltözve s a háta mögött rézsutosan írt arany inscriptio:

DIOMEDES
PERPETUO
FIDELIS.

kilétét ismerteti meg.

A kép alatt kezdetét veszi Diomedes Carafa előszava, melyben művének indokát adja. A C initiale igen fényes, s arany négyyszögben a babérkoszorus szerzőt álló helyzetben tünteti fel, a mint jobbját zárt könyven nyugtatja, balját pedig magyarázatra emeli. Az előszó: CVM SEMPER iis | parendum mihi statu erim quibus ratio et | cura parendum esse praescribunt etc. szavakkal indul meg, s a 6-ik levél első lapjáig terjed.

Ugyanitt kezdődik a szöveg, mely a következő fejezetekből áll:

De colendo Deo.

De Gratiis prius (?) habendis.

Quae erga germanum Ducem Calabriae servatura sit.

Quae in Reliquos Germanos.

Quid erga omnes proceres et aulicos observandum.

Qualis erga conditionem munerum futura sit.

DE TEMPLORUM VISITATIONE.

Quid in digressu a patre servatura sit.

Quid erga comitivam legatorum Pannoniae Neopoli observandum

Quid erga sibi in itinere obviantes servandum.

Quid erga Consiliarios suos servandum.

Quid in itinere sit observandum.

De custode pedissequarum instituendo.

Quid in urbe Roma sit observandum.

De oratione habenda apud PONTIFICEM MAXIMUM

Quid impetrandum a Pontifice.

Quid in ceteris urbibus observandum.

De ratione itinerandi et pernoctandi.

De donis datis communicandis.

De Cura totius Comitivae.

De Secretario.

Quod erga exteros omnes comis sit.

Quid erga sibi occurrentes.

Quid erga Regem forte sibi obviantem.

Quod in scribendo ad Socrum sit officiosa.

Quid erga maritum et socrum sit observandum.

Quod uxor in omnibus viro suo placere studeat.

Quod in itinere a proceribus mores viri intelligat.

Quid in primo congressu viri observandum sit.

De summa erga maritum veneratione.

De cubiculis pedissequarum.

Quid erga delegatos a marito viros et mulieres.

Quod eos quos maritus amat diligat.

Quod voluntatem suam per SOCRVM virum (?) doceat.

Quod in defectione ignorantiae se marito excuset.

Quod viro gratias agat de ancillis italicis sibi concessis.

Quod ea quae de se apud patrem praestitit apud et maritum
praestet.

De pecuniis a marito constitutis bene locandis.

DE SALARIO FAMILIARIBVS PROSPICIVNDO.

De lingua pannonica edocenda.

Quid a marito exploret de legatis nuptiis intervenientibus.

De muneribus dono datis.

De conjugio gratissimo ostendendo.

Quid erga personam mariti observandum.

De auditis admittendis et reticendis.

Quod patrem et germanos aliosque sibi deditos litteris frequentet.

Quod ad Pontificem Maximum crebras det litteras.

A szöveg a 6-ik levél első lapján, »Omnibus externis humanisque rebus reverentia et cultus in Deum optimum maximum est anteposenda« etc. szavakkal kezdődik, s a 38-ik levél 2-ik lapján a ΤΕΛΟΣ szóval végződik.

Az utolsó sor alatt ezüst betűkkel a leíró oda írta nevét:
»Joannes Marcus Cynicus exscripsit.«

A codex vörös bőrkötése ujabbkori, s préselt arany díszítések közt a pármai hercegek jelvényeit mutatja. A könyvtáblák belsejét és az első és utolsó makulatur levelet kék fakó

selyem levél borítja s valószínűleg még az eredeti kötésből származik. Az első tábla belsejére Beatrixnak, fametszetben kis alakban készült mellképe van ragasztva a következő körirattal:

DIVA-BEATRIX-HVNGARIAE-REGINA.

A codex provenientiajáról a pármái könyvtárban bővebb felvilágosítást nem nyerhettem, de valószínű, hogy a Farnese könyvtárból származik, mely a Bourbonok tulajdonában 1735-ig Pármában őriztetett. Ekkor vitette át a könyvtárt III. Bourbon Károly Nápolyba.

A codex könyvtári signaturája: GG. III 170. 1654.

Ennyit a könyv bibliographiájáról.

Szerzőjéről és tartalmáról a következőket jegyezzük meg.

A codex, Carafa Diomèd magdalonai hercegnék, Beatrix számára írt oktatásait tartalmazza, s egész kiállítása után ítelve kétségkívül ugyanazon példány, mely magának a királynénak volt tulajdona. A szerző a Carafák hírneves nemzettségéből származik, s a XV. századi bölcsész-erköleltani írók közt kiváló helyet foglal el. Családjából Carafa Olivier Beatrix királynét koronázta, Carafa Orsini I. Ferdinandot temette, szerzőnk pedig I. Alfons és I. Ferdinand aragoniai királyok alatt a belső titkos tanácsosi méltóságot viselte s mindkettőnek kedves udvari embere volt.

Midőn I. Ferdinánd aragoniai király leánya Eleonora a ferarai herceghez ment nőül, olasz nyelven oktatásokat írt számára, melyekben a jó fejedelem kötelességeit ecsetelte. Munkája Battista Guarino és Pietro Gravina latin fordításában, »De regentis et boni principis officiis« czím alatt ekkoráig több kiadásban jelent meg.

Beatrixnak, a király második leányának Mátyás királyhoz való férjhez menetele alkalmából, hasonló feladat várakozott a szerzőre, ki ezt oly lelkiismeretességgel oldotta meg, a minőre egy királyné felszólítása méltán igényt tart. Oktatásokat írt ennek számára, s mint az előszóban kifejti Beatrix egyenes felszólítására fogott munkájához. Eredetileg olasz nyelven írta; a mostani latin formába Colantonus Lentulus XV. századi humanista öntötte.

Az oktatások Beatrix királyné életmódját vannak hivatva szabályozni. Kiterjeszkednek az élet minden nevezetesebb mozza-

natára, s a magyar specialis viszonyokat is kellő figyelemre méltatják.

Szerző 47 fejezetre osztja be könyvét. Minden fejezet egy oktatást foglal magában s az arany szövegtől eltérőleg ezüst felíratot visel.

Az első oktatás az Isten iránti tiszteletről, a második az édesatyja iránti hálaról, a harmadik negyedik a testvérei iránti tiszteletről szól. A további oktatások arra vonatkoznak: miként viselje magát a nápolyi országnagyok előtt a bucsuzáskor, mire figyeljen mikor az édesatyjától elválik, mily figyelemben részesítse a magyarországi küldötteket, mily életmódot kövessen az úton, mit beszéljen Rómában a pápával és mit kérjen tőle. Tanácsolja Beatrixnak, hogy kíséretének gondját viselje és nyájas legyen azok iránt, kikkel az úton találkozik. Ha a király netalán elejébe jönne, tettesse magát, hogy nem ismeri, mikor pedig felismerte, szálljon le a lóról s csak a jobbját nyújtsa neki. Mátyás király édesanyja iránt legyen előzékeny és iparkodjék kedvében járni; azon legyen, hogy a király hajlamát mindenben megnyerje és állandóan magához bilincselje; legyen iránta legnagyobb tisztelettel és gyöngédséggel; köszönje meg neki, hogy udvartartásában meghagyta az olasz szolgálókat. A férje által számára kijelölt pénzt jól helyezze el, stb.

Reánk nézve a legfontosabb fejezet, mely a magyar nyelv megtanulásáról szól. Ebben szerző lelkére köti Beatrixnak, hogy a magyar nyelvet és szokásokat sajátítsa el, tanácsolja neki, hogy már az úton rendeljen valakit maga mellé a magyar kíséretből, ki őtet a magyar nyelv első elemeibe beavassa, ha aztán Magyarországon lesz, a környezetében levő magyar szolgálóktól könnyen tanulhat tovább. Itt tanácsolja neki, hogy azokat, kik az ország minden részéből tiszteletére fognak sietni, ne várokostassa sokáig, hanem bocsássa azonnal maga elé és fogadja nyájasan. «Minden várankozás — ugymond szerző — a legterhesebb szokott lenni.» A két utolsó oktatásban arra inti, hogy édesatyjával, testvéreivel és a pápával élénk levelezést folytasson s figyelmezteti, mit írjon Magyarországból a pápának.

Ez főbb vonásokban a codex tartalma. Reánk nézve kiváló érdekű azért, mert eddigelé sem kiadva, sem felhasználva nem volt.

A M. Nemzeti Múzeumnak sikerült e codexnek hű másolatát megszerezni, s Dr. Pulszky Károly derék fiatal műtörténé-szünk fogja azt egyik tanulmányában közrebocsátani.

Végre Diomedes Carafáról még megjegyezzük, hogy az »Ammaestramenti militari,« és egyéb verses munkáin kívül, még egy «Trattato de lo optimo cortesano» czimű munkát írt, melyet szintén Beatrixnak ajánlott fel, s másolasát hasonlóan Joannes Marcus Cynicusra bízta. Egy ilyen czimű, hely és évnélküli hártya incunabulumot őriz a Trivulzio örgrófi család milánói könyvtára a következő dedicatióval: «Alla serenissima Regina Beatrice d'Aragonia felicissima Regina de »Hungaria, Boemia« etc.¹⁾

Mínthogy ezen hártya incunabulum fényes diszpéldány, nem lehetetlen, hogy a többi 4 Corvin-codexxel együtt, melyek a Trivulziók könyvtárában jelenleg is őriztetnek, a Corvinából került ezek gyűjteményébe.

Záradékul kedves kötelességemnek ismerem itt lovag Perreau Péter pármái könyvtári igazgató úrnak, azon lekötelező előzékenységeért, melylyel tanulmányaimat előmozdítani s a kérdéses codex lemásoltatását eszközölni sziveskedett, legmelegebb köszönömetet nyilvánítni.

EGY CSAGATÁJ KÉZIRAT A M. NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Ismerteti: **Dr. Kresmárik János.**

Hazánk nyilvános könyvtárai értékes keleti kéziratokban nem igen gazdagok. Annál meglepőbb azért a kutatóra, ha egyszerre oly becses kézirattal találkozik, a milyen az a csagatáj kézirat, melyet 1877-ben a török küldöttség vezetője Szulejmán sheikh ajándékozott a magyar múzeumnak, s a melyet e helyen röviden ismertetni szándékozom. Valóban az öreg sheikh igen jól választott, midőn épen e művet ajándékozta nekünk, a meny nyiben ez nemcsak hogy Magyarországon bizvást mondhatom elő nem fordul egy más példányban, hanem külföldön sem

¹⁾ Tiraboschi Gir. Storia della Letteratura italiana Firenze 1870. VI. Tom I. p. 431 l.

található nagy számmal. E kézirat csagatáj nyelven van írva, a melyen eddigelé nem igen sok írásművünk létezik. A műnek czíme nincs, hanem a sheikh dedicatiójából valamint a műből magából meggyőződünk, hogy az a legnagyobb csagatáj tudós és költő, Mir Alî Sir melléknevén Nevâjî munkáit tartalmazza (meghalt 906-ik évben = Kr. u. 1500). Azonban bármily vastagnak látszik is a kötet, korántsem összes munkái ezek a jeles csagatáj írónak, ki a keleti s nyugati törököknél igen nagy tiszteletnek örvend, a mint azt egy Konstantinápolyban kiadott keleti török szótár, mely az ő művei nyomán készült előszavában is olvassuk, a hol így jellemeztetik: «A szerelem s szenvedély borházának vidám iszogatója, a költészet s ékesszólás palotájában czukrozni szerető, Mir'Ali-Sir Nevâjî, szentelje be isteni fény sírját. Az ő költészeti s más műveinek másolatai el vannak terjedve minden ország szellemes emberei, s a szónak nagy mesterei között.» stb.¹⁾ Mir Ali Sir igen sok mindenfélét irt össze, (költeményeket) románecokat, mysticus s nyelvészeti munkákat, melyeknek azonban egyrészt maguk a keleti törökök sem ismerik, még azok sem, kik az ő művein táplálkoztak, miként a szótárírók. — Kitűnik ez onnan is, hogy az Abuska csagatáj török szógyűjtemény²⁾ szerzője az aga szó alatt felsorolja összes műveit, holott azokon kívül még több jeles műve ismeretes. »Immáron — így ír többi között — én szegény nyomorult és értéktelen, midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevâjînak csak tizenöt művét gyűjtöttem vala, melyekből a szavakat s kifejezéseket kivontam. Ezenfelül meg Choraszân, Szamarkand és Csagatajból való néhány más törökül beszélő férfiak divânjait és met/nevî-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevâjî-nak minden munkájával kedveskedék 29 darab könyvvel. Ugy valék akkor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván. kevés idő alatt a 14 darab könyvet lemáso-

¹⁾ Pavet de Courteille, Dictionnaire turc-oriental, Paris 1870 Préface X.

²⁾ Török kéziratból fordította Vámbéry Armin. Előbesz s jegyz. Budenz József. Pest, 1852. 6 l.

lám s így Nevâjî minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenkint és névszerint: Münâdsât-nâme, Csihl hadit^h, Nazm-ül-Dsevâhir, Szerrâds-ül-müszli-mîn, Neszâim-ül-mu/zabbet, Liszân-ut-tair, M a h b û b - ü l - Q u l û b , Tavârich-i enbijâ, *Hajret*-i ebrâr, Ferhâd ve Sirîn, Medsnûn ve Lejlâ, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderî, (Négy divân t. i.) Garâib-üç-çigâr, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'ül vasza^z, Fevâid-ül-kübr, Mizân-ül-evzân, Münsiât, M u h â k e m e t - ü l - L u g e t e j n , Vaqfijje, Menâqib-i Mir Szeid Haszan, Menâqib-i Pehlevân Mu/zammed, Szâqî nâme, Fârszi divânlar, Fârszi münsiât.) »Ezek en kívül más munkája tudtomra nem volt,» így szölt az Abuska írója, holott a szóban levő kéziraton, hol egyik lapon szintén fel vannak sorolva munkái, több van feljegyezve, habár a fentebb aláhuzottakat elég csodálatos módon itt nem veszi tudomásul. Kéziratunkban tehát Mir. Ali Sir munkájának csak egy része van meg, de meg kell vallani becses része.

A díszesen irt s keleten szokásos czimfestésekkel ellátott kéziraton, nagy ívrétben finom pamut papiroson van írva s körülbelül 600 levelet tartalmaz; a költemenyeknél — mely a kéziraton legnagyobb részét képezi — minden lap 4 hasábra van felosztva kék és aranyos vonásokkal, a czimek pedig piros betűkkel írvák.

Az írás maga igen gondos, hibákra nem igen lehet akadni, habár toldások, közbeszúrások a margón többször fordulnak elő, a mi a másoló műveltségére enged következtetni. A kéziraton régi legfeljebb 60—70 éves, a mint az a másolónak jegyzetéből kitűnik, ki magát csak egyszer nevezi meg, és pedig a Szedd-i Iszkender, vagyis a Nagy-Sándorról irt romantikus költemény végén.

El-zamd ve el-minnet temâm jâft der rûz düsembeh kitâb
pencs gencs-i Emîr Nevâjî stb. stb.

bedeszt-i cha^z Mirzâ Kâmil Szamarqandî
bin Qâdi Malik Serif

1234. (tehát jelen század eleje Kr. u.)

Egyébűtt a másoló nem fordul elő, habár minden darab után nem mulasztja oda írni, hogy »Allahnak dicsőség és hála a munka befejezéséért« s néha a dátumot is, de nevét nem.

1) Az itt követett transcriptionalis módszert dr. Pozder Károly barátom állította össze a Phil. Közölny számára, melyet én is mint eddig legezészerűbbet nálunk — elfogadtam.

A munka tartalma néhány lap nyelvészeti s bölcsészeti dolgozatot kivéve, leginkább költeményekből áll, és pedig a romantikus költeményei közül benne van Ferhád ve Sîrîn, Medsnûn ve Lejlâ, a fentebb említett Szedd-i Iszkenderî, Behrâm sâh, továbbá, Négy divánja t. i. Divân Garâib-üç-çagîr; Divân navâdir-üs-sebâb, Divân bedâi' ül-vaszî, és Divân favâid-ül-kebir, az úgynevezett száqî-nâme, vagyis bordalai, melyek igen sok érdekes anyagot nyújtanak; benne van továbbá apróbb költeményei közül igen nagy rész, muchammiszât-ok, muszaddiszât-ok, rubâ'ják s a már kiadott¹⁾ történeti munkácska a perzsa királyokról Tarîch-i Mulûk-i 'adsem.

Ezek közül némelyek közkézen forognak, mint pl. Ferhád ve Sîrîn, míg ismét egyik másik mint pl. apróbb költeményei ritkábban fordulnak elő. Európában különben több helyütt vannak Mîr-'Ali-Sîrnek úgynevezett Küllijât-jai (összes munkái) kéziratokban így pl. Konstantinápolyban a Fâtih (Hódító II Mu'ammed) könyvtárában van egy, melyről Vámbéry²⁾ azt hiszi, hogy ez ugyanazon tiszteletpéldány, melyet a szerző II. Bajazidnek küldött és melyet ez az atyja tiszteletére alapított könyvtárban letéteményezett. De ez nem teljes, amennyiben csak azon műveit tartalmazza a csagatáj költőnek, melyeket az A b u s k a írója fölemlít, de melyeken kívül, mint láttuk, még több munkája is volt. Ezen kívül van még egy példány Párisban, mely szintén hiányos és az East India Library birtokában Londonban, mely mindenestre tartalmaz olyat, mi ezekben nincs, de lehet, hogy ismét ebből hiányzik az, a mi a többiekben meg van; s így kölcsönösen kiegészítik egymást. Nagyon érdekes lenne tudni, vajjon nem tartalmaz-e a budapesti kézirat olyan részletet, a mi a felsorolt példányokban hiányzik. Ez kétségkívül a jelen kézirat értékét igen emelné, mely már így is magában véve igen becses, habár nem unicum, a minnek a nálunk azóta többször megforduló török vendégek tartották.³⁾ A kézirat kötése zöld kordovánbőr, a tábla közepén látható keleties arabeszekkel.

¹⁾ Chrestomathie en turk oriental de l'Emir Ali Schir par M. Quatre-mère.

²⁾ Nyelvtudományi Közlemények I. 112 l.

³⁾ A nyugati törökök, most úgy mint ezelőtt nem igen foglalkoznak a keleti törökséggel, melyet az ajándékozó seich is, ótörök-nek nevez s többnyire nem is értik az e nyelvben írottakat.

Vegyes közlemények.

Jelentés a Magy. Nemz. Múzeum könyvtáráról.

A M. Nemzeti Múzeum könyvtára az 1878. év második felében 2239 kötet vagy füzet nyomtatványnyal 5 kézirattal és 39 oklevéllel szaporodott, és pedig ajándékol kapott 554, iskolai Értesítőt 474, köteles példány gyanánt 937 kötet nyomtatványt, 3 kéziratot és 15 oklevelet; vásárolt 274 kötet nyomtatványt, 2 kéziratot és 24 oklevelet.

Az ajándékok között következők kiemelendők:

1. Gróf Erdődy Sándor uré, ki 103 történelmi rézmetsetet illetve arczképet ajándékozott.

2. Beszédes Sándor fényképészé, ki saját készítésű 21 fényvésetet ajándékozott.

3. Rohn könyomdatulajdonosé, ki saját készítésű 197 könyomatu arczképet ajándékozott.

Könyvek, kéziratok, oklevelek vásárlására és kötésre fordítatott 1,500 frt 9 kr.

Az olvasók száma 9,118-ra ment, kik 16,676 nyomtatványt, 691 kéziratot és 3,662 oklevelet használtak.

A M. N. Múzeum könyvtára ujabban vásárlás útján 15 kiadatlan árpád- és anjoukori oklevéllel gyarapodott, melyek Hont megye történetére vonatkoznak. Ez oklevelek közt kiváló figyelmet érdemel Vancha István esztergomi érseknek egy 1247-ben kelt metalisa azért, mert nevezettnek hártya szalagról függő, ekkoráig kiadatlan, pecsétjét tartalmazza. E nevezetes pecsétet legközelebb ismertetni fogjuk. — Hasonloképen vásárlás útján jutott a könyvtár Kazinczy Ferencz és Gróf Széchenyi István több eredeti levelének birtokába, melyeket Tisztelendő Tatay Jánoshoz 1814, 1815, 1823, 1828, 1841 és 1844-ik években intéztek. E levelek közt van Szemerének 1828. sept. 11-én kelt «Bajviola» című szonettje, mely «Ragyogj felém, éj csillag fátyola» verssel kezdődik, 14 sorból áll és Kazinczy által van másolva.

A M. N. Múzeum könyvtárában őrzött régi metszetek gyűjteményéről, melynek rendezését Bubicz Zsigmond apát úr

volt szíves elvállalni, e folyó irat hasábjain már ismételve tettünk említést. Most örömmel jelenthetjük, hogy ezen gyűjteménynek, a tudomány mai igényei szerint, készült catalogusa fog legközelebb nyilvánosságra jutni. Az első rész a magyarországi városok, várak, csatahelyek ábráit fogja tartalmazni. «Mint hogy — írja jelentésében a gyűjtemény tisztelt őre — hazánkban alig van hely mely a múlt századok hosszú harczi alatt el nem pusztult vagy régi alakjából ki nem vetkőzött: a régi ábrák, távlat- és alaprajzok tanulmányozása kétszeres fontossággal bír. Ilyenekkel nagy számban rendelkezünk. Előlegesen csak azt említem meg, hogy 58 város, vár sat. képét bírjuk, változatos felfogás- és rajzban. Például Budát 67, Belgrádot 57, Esztergomot 30, Érsekújvárt 25 különböző előállításban. Ezekhez a nevezetes illusztrált munkák, röpiratok, hirlapok mellékletei járulnak. Ezekhez nem egyszerű felsorolására fogok szorítkozni. Az ábrák és metszetek történelmi hűségét, művészeti értékét is jellemezni kívánjuk, úgy a mint a külföldi cataloggeraisonné-k szoktak szerkeszteni. Ezzel a hazai történelem és régészet művelőinek hasznos szolgálatot vélünk tenni.»

A Múzeumi Könyvtár Tudományos Érintkezései. A könyvtár ez esztendőben tudományos érintkezésben volt a bécsi cs. udvari, a müncheni kir. állami, a drezdai királyi, a modenai, parmai, bolognai és florenzi királyi könyvtárakkal, melyektől részint eredeti kéziratokat kapott tudományos használatra kölcsön, részint közvetítésök által több, hazánkat érdeklő kiadatlan kéziratot másoltatott le, részint pedig tudományos kérdésben véleményadásra kéretett általok fel. Megemlítjük még, hogy a bécsi cs. kir. Kriegsarchivnak több hadügyi tartalmú kéziratot küldtünk tudományos használatra.

Tudományos kutatások a múzeumi könyvtárban. Könyvesházunk gazdag gyűjteményeit valamint a mult években úgy az idén is, tudósaink közül igen sokan vették igénybe, kik a számokra berendezett teremben dolgoztak. A könyvtár majdnem állandó látogatói voltak: Ipolyi Arnold, Pulszky Ferencz, Dr. Wenzell Gusztáv, Dr. Hajnik Imre, Szilágyi Sándor, Szilágyi Áron, Jakab Elek, Nagy Imre, Fabriczius Károly, Pesty Frigyes, Deák Farkas, Zsilinszky M., Vetter A. altábornagy, Dr. Heinrich

Gusztáv, Wolf György, Bodnár Zsigmond, Beöthy Zsolt, Báró Radvánszky Béla, Szinnyey József és mások. A fiatalabb tudós nemzedékből kik huzamosabb ideig a könyvtárban buvárkodtak kiemeljük: Dr. Abel Jenőt, Dr. Ballagi Aladárt, Dr. Marczali Henriket, Dr. Szalay Józsefet és Dr. Vincze Gábort. Gyakrabban megfordultak a könyvtárban: Jókai Mór, Gyulay Pál, Thaly Kálmán, Dr. Bánóczy József, Nagy Gyula, Dr. Thallóczy Lajos, Dr. Szinnyey József és többen. Vidéki tudósaink közül itt buvárkodtak több napig: Dr. Szvorényi József, Dr. Szabó Károly, Haan Lajos, Véghelyi Dezső, Dr. Géressy Kálmán Dr. Wertheimer Ede és mások.

A magyar tudományos Akadémia könyvtárának állapota, gyarapodása és használata 1878-ban. *) A könyvtár rendezése ez évben is tovább folyt. Némely szakban sok munka leltározatlanul állt csak; ezen évben tehát ezek rendezettek; evvel egyidejűleg a két év óta begyűlt újabb szerzemények is lajstromoztattak. Ezenkívül a már megkezdett szakok rendezése is befejeztetett.

Ama szakok, melyek 1878-ban rendezettek, a következők:

Francia irodalom	566	munka.
Külföldi hírlapok	182	»
Természettudomány	76	»
Természettan	441	»
Természettörténet	43	»

A kéziratárban Jakab E. ak. I. tag jelenleg Toldy és Kazinczy-levelezéseit leltározza.

A könyvkötés ez évben is nagy összeget igényelt. Összesen 222 munka köttetett be.

Az összes gyarapodás 1878 decz. 12-ig következő: 76 társulat beküldött

	360	munkát	250	köt.	223	füz.-ben.
Magán ajándékok útján érkezett	324	munka	366	»	154	»
37 nyomdától köteles péld-képen	436	»	289	»	216	»
Saját kiadásából	55	»	60	»	110	»
Vétel útján	421	»	594	»	187	»

Az összes gyarapodás 2096 munka 1559 köt 900 füz.-ben.

*) A budapesti m. k. egyetemi könyvtár jelentését a jövő első füzetben fogjuk közölni. Szerk.

A könyvtár használata :

A könyvtár nyitva volt ez évben 209 napon, a mely idő alatt			
a könyvtárban használt	8992	egyén	11,593 művet
hazai használatra kivett	205	»	1,243 »
összesen	10,997	egyén	12,836 művet

használt.

A könyvtár nyitva van vasár- és ünnepnapokat kivéve mindennap délután 3—7-ig. Szünidő jul. 2-től szept. 15-ig tartott, mely idő alatt a könyvtár tisztogatása történt. H. Á.

A könyvtáblákban fölfedezett magyar ősnymtatványokról szóló czikkünk, úgy hisszük, a hazai könyvtárak őreit, az általunk meglepő eredménnyel megindított kutatások folytatására fogja készíteni. A mennyiben idejök és kedvök, a nyomtatványok kifejtésének munkájára nem volna, azon kérelemmel fordulunk hozzájuk, hogy a könyveket, melyeknek táblaiban régi magyar nyomtatványok nyomaira akadnak, a M. N. Muzeum könyvtárához beküldeni szíveskedjenek.

Két műmellékletet hoz a »Könyv-Szemle« jelen füzete : a könyvtáblákból kifejtett két magyar ősnymtatvány — unicum — lapjainak hasonmását.

A Szabó Károly által egy példányban sem látott régi magyar nyomtatványok tárgyában, a Könyv-Szemle utolsó füzetében közöltt fölhívásunkra, csak egy közlemény érkezett hozzánk : Pákh Károlytól, az iglói evang. főgymnasium igazgatója- és könyvtárnokától, a ki lajstromunkban 134 és 139 szám alatt felsorolt két munkát a vezetése alatt álló könyvtárban föltalálta. Czímeik a következők :

(56.) Padvai Julius Caesar. Practica Arithmetica. Az-Az : Szamvető Tábla ; Mellyben mindenféle Adásról és Vételről akár minémü kereskedésben is bizonyos számoknak summája készen és könnyen fel-találtathatik. Padvai Julius Caesar által irattatott. Most pedig ujjban é kiseded formában ki-botsáttatott. Lőtsén. Nyom. : 1701. Esztendőben. 12-r. Az utolsó lap hiányzik.

(57.) Áts Mihaly Arany Lántz Avagy Olly buzgó Fohászokodások, és rövid alázatos Imádkozások ; mellyekkel a győzhetetlen Istent meggyőző Igaz Hit Ő Felségét magához kaptsolhatja ; és az ő elmenetelit jelentő szándékjában maga szive

házában a keresztyén ember è nagy Urat megmaraszthatja. Mellyeket az imádkozó Lelkek könnyebbségéért a hivek eleibe botsátott Áts Mihaly, August. konfessiõn Lévvõ Lelki Tanító. Lõtsén, Nyomtatt: 1706. Eszten. 8-r. 128 lap. Ez a mű más XVIII. századbéli magyar művel van egybekõtve. Az elsõ: Dávid Soltári, Sz. Molnár Alberttõl. (Lõtse. 1720.); a 2-ik: Énekes könyv. (Lõtse, 1720.); a 3-ik pdig: Zengedező menyeyi kar. (Lõtse, 1706.)

Ezen utõbbi munka, Szabó Károly elõtt ismeretlen. Pákh úr szíves volt felhívásunkra, teljes czimét velünk közölni:

(58.) *à m.* Zengedõ Menyeyi Kar Az az: Németbõl Magyarra fordítatott szép isteni Ditséreteket és hálá-adó Énekeket, más Magyarul szereztetett kegyes Énekekkel együtt magában foglaló Könyvetske. Lõtsén, Nyomtattatott 1706. Esztend. 12. r. 153 számozott lap. Összesen 111 egyházi éneket tartalmaz, melyek közül 34 németbõl, 4 pedig latinból van fordítva.

Pauer János püspök úr, Székesfehérvárról, szíves volt velünk a gazdag könyvtárában található régi magyar nyomtatványok lajstromát közölni. Mind föltalálhatók Szabó Károly munkájában, egynék kivételével, a melyet régi könyvtárlábol szedett ki. Ez a következõ:

(59) Az Néhai Tekintetes és Nagyságos Vitéz Urnak Gyarmati Balassa Balintnak Istenes Éneki. Most ujjonnan sok kedves Énekekkel Peczeli Imrénének Istenes Énekivel megbõvítettett.

Kassán. Severina özvegyénél 1655-ben. 32 rét.

Ezen munka annál érdekesebb, mert Balassa verseinek kassai kiadását ekkor nem ismertük.

Rómer Flóris külföldi utjáról visszaérkezve, az Akademia II. osztályának november 11-iki ülésében nagyérdekü jelentést olvasott föl a bécsi, müncheni, párisi és brüsseli könyvtárakban tett kutatásainak gazdag eredményeirõl. E jelentést egyik közelebbi füzetünkben közölni fogjuk.

Dr. Abel Jenõ derék fiatal philologusunk jelenleg a florenczi gazdag könyvtárakban folytatja kutatásait, melyek az eddigi eredmény után ítélve a legszebb kilátásokkal kecsegtetnek. Tanulmányaiiban kiválóan a klaszikai philológiára és a magyarországi

renaissancera fektet sulyt. Ez utóbbira nézve sok érdekes adatot talált, melyekből kiemeljük a következőket: Milánóban lemásolta Thurzó Zsigmondnak Aldus Manutius-hoz 1500-ban intézett azon levelét, melyre Aldus Cicero levelei kiadásának előszavával válaszol, továbbá Brodarichnak Szakmáry György titkárának autograph levelét Aldushoz 1502-ből, melyben ezzel a Janus Pannonius munkáinak kiadása iránt alkudozik, végre Dudith Adrás és Sambucusnak a Manutiusokhoz intézett leveleit. Megtalálta Janus Pannoniusnak egy 108 soros kiadatlan elégiáját, melyet még Ferraraban való tartózkodása alkalmával egy veronai barátjához intézett, s ugyanannak Francesco Barbaróhoz irt költeményét, mely a Koller által kiadott hasonló költeménytől lényegesen eltér. Flórenczben Ugolinus Verinus elégiájának bennünket illető részét, s az olasz humanistáknak a magyarországi főpapokhoz és főurakhoz czimzett dedicatióit írta le. Kivánjuk, hogy fáradozásait továbbra is hasonló siker kísérje.

Dudik Béda a M. T. Akadémia kültagja, Morvaország kitünő történetirója, közelebb a s z e n t p é t e r v á r i császári könyvtárban tett kutatásokat. Ez alkalommal szíves volt a kéziratok jegyzékéből a következő munkákra hívni föl figyelmünket:

1. *Emerici Hungari monachi Ordinis sancti Pauli eremitae Chronicorum sui temporis fragmentum ab anno 1506 usque ad annum 1530.* (Sig. XVII. fol. chart. Nr. 55)

2. *Regni Hungariae politica descriptio.* (A XVII század végéről. Sign. Mss. hist. 4°. Nr. 36 chart.)

3. *Forma processus fori spiritualvi in regno Hungariae.* (Saec. XVII. Sign. 4°. chart. Nr. 397.)

4. *Enchyridion iuris Hungarici consuetudinarii de anno 1720.* (Sign. 11. fol. chart. Nr. 26.)

5. *Novum opus tripartitum Hungariae consuetudinum jurid.* De anno 1719. (Sign. 11 fol. chart. Nr. 125.)

6. *B e d e k o v i c s J o s e p h u s . H i s t o r i a p r o v i n c i a e C r o a t i c a e O r d . f r a t r u m E r a m . s . P a u l i . 1 7 2 1 — 2 3 .* (S. I. 4°. chart. Nr. 1298.)

A budapesti m. k. egyetem nyomdájának házi könyvtára kiváló érdekléssel bir, minthogy az egykori nagyszombati egyetem nyomdájának termékeit is őrízi. Örömmel értesülünk tehát arról, hogy a nmélt. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium f.

évi október 30-án kelt rendeletével a könyvtár jegyzékének elkészítését, Balogh István úrra, ama nyomda egyik buzgó és szakképzett tisztviselőjére bízta. Balogh úr, ki a magyar könyvészet és a múzeumi könyvtár iránti érdeklődésének ismételve adta jeleit, szíves volt a jegyzék egy példányát velünk közölni, a melyet alkalmilag fel fogunk használni.

A Pozsonyi Ág. Hitv. Ev. Főiskola 1877—78-ik évi Értesítőjében, Harmath Károly tanár a lyceum könyvtárának nevezetesebb ritkaságait 28 lapra terjedő értekezésben ismerteti. Az ismertetés a könyvtár incunabulumaira, hazánkat érdeklő XVI. XVII-ik századi röpiratokra, és régi magyar nyomtatványokra terjeszkedik ki s összesen 82 könyvnek leírását adja. Öröndetes jelenség, hogy hazánk tanintézetei könyvesházaik kiválóbb ritkaságait iskolai értesítőikben ismertetik. Részünkről a tanár urat, ki feladatát oly dicsérendő szorgalommal oldotta meg, e téren melegen üdvözljük s értekezését a »Könyvszemle« jövő füzetében érdeme szerint fogjuk méltányolni.

**A m. n. MÚZEUM KÖNYVTÁRA következő műveket
keres megvásárlás végett.**

1. **Rozsnyai Dávid** : Philosophus Moralis.
2. **Cherrier Nicol. Joan** : Institutiones Historiae Ecclesiasticae I—III. Pestini 8-r.
3. **Sárvári Pál** : Philosophusi Ethika. 2 köt. Nagyvárad, 1802.
4. **Márton József** : Három nyelvből készült osk. Lexikon, Bécs 1816. 2-ik köt.
5. **Tanárky János** : Plutarchusnak némely görög és római nagy emberek élete. 3-dik kötet. Pest, 1809.
6. **Baranyi László** : A geographiai tudománynak első kezdete. Hale, 1749.
7. **Ugyanaz** : Pest, 1787.
8. **Köteles Sámuel** : Közönséges Logika v. az értelem tudománya. Kolozsvár, 1809.
9. **Kolmár József** : Keresztény Kathedrai Tanítások, 2 köt. Pest, 1830.
10. **Kolmár József** : Ujabb keresztény kathedrai Tanítások, 2 kötet. Szarvas, 1854.
11. **Diószegi Sámuel** : Erkölcsi tanítások, 2 kötet, Pest, 1830.
12. **Eckert József Friedrich** : Hévviz und Balaton. Pest, 1864.
13. „**A Bécsi Magyar Kurir.**“
 - 1793 évfolyam egészen
 1794. » III. és IV. negyede.
 1795. » egészen
 1796. » egészen
 1797. » egészen.
 1798. » I. II. negyede.
 1809. » IV. negyede.

14. **Egyházy és Vallási Tár.**

I. kötet. 1832.

II. kötet. 1832.

V—XI. kötet (füzet)

1834—1837.

15. **Molnár Aladár** : A gépek jelentősége az emberiségre és a mezei gazdaságra nézve. Pápa, 1859.
16. **Andrásy György gróf** : Budapestnek árviz ellen megóvásáról. Pest, 1845.
17. **Andrásy Károly** : Az utak készítéséről. Rozsnyó, 1837.
18. **Erdélyi Prédikátori Tár**. Kolozsvár, 1833—9.
19. **Rozsnyói Egyházi töredékek**. II., V., VI., VII. füzet.
20. **Angyalffy Mátyás**. Juhász káté. Pest, 1830.
21. **Angyalffy Mátyás**. Mezei Gazdák Barátja. 1826—30. évt.
-

A magyar irodalom 1878-ban.

Ötödik közlemény.

Összeállítja: **Tipray Tivadar.**

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1878-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek. *)

- Akadémia**, A m. t., évkönyvei. XIII. kötet. III. darab. A magyar tudom. Akadémia 1878. évi janius 16-án tartott 38-dik közülésének tárgyai. (Akadémia. 4-r. 66, 16 l.)
- Alexander Bernát**. A philosophia történetének eszméje. Tekintettel a történetre általában. (Eggenberger. n. 8-r. 111 l. ára 80 kr.)
- Aradmegye szervezési szabályzata**. Hivatalos kiadás. (Arad. Gyulai nyomdája. 8-r. 109 l.)
- Ballagi Károly és Király Pál**. A magyar birodalom leírása különös tekintettel az 1876. XXXIII. törv. ezikkre. (Külön lenyomat »Egyetemes Földrajz«-uk III. kötetéből. Athenaeum. 8-r. 370, 48 l. ára 3 frt.)
- Balogh Kálmán**. Lázás bántalmak egyik okbeli tényezőjéről. (Érték. a természetud. köréből. VIII. k. 15. sz. Akadémia. 8-r. 33 l. ára 20 kr.)
- Balogh Lajos**. (Vasadi). Hasznos olvasmányok. (Kókai Lajos. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Belus Ferencz**. Ájtatossági szent füzér a róm. kath. gymn. ifjúság használatára. (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. IX, 359 l.)
- Bendtner József**. Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállításáról. Gedenkbuch etc. (Budapesti könyvnyomdászok egylete. 8 r. 79 l.)
- Biky Károly**. Ifjúkorom emlékei. (Nagybánya. Szerző. 8-r. 159 l.)
- Boesor Lajos**. Egyház-történelem a gymnasium IV. oszt. számára. (Kecskemét. Dunamelléki reform. egyházkerület. 8-r. 93 l. ára 60 kr.)

*) Ezen észrevételek értelmében tehát a jelen kimutatásból mindazon könyvek kimaradtak, melyeknek czímlapjai az 1879. évszámmal vannak megjelölve.

- Bodon József.** A magyar nemzet története a nép számára. Számos képpel. 2—1. füzet. (Weismann testvérek. 4-r. 41—140. l. Egyes füzet ára 30 kr.)
- Bogisich Mihály.** Melyik a valódi egyházi zene? (Szerző. 8-r. 2, 40 l. ára 30 kr.)
- Boleszny Antal.** Széchenyi munkálatai az Al-Dunán. Tekintettel a dunagőzhajózás és a Széchenyi-út történetére. (Temesvár. Szerző. 8-r. 25 l. Sz. egy ered. levelének másolatával. ára 60 kr.)
- Boncz Ferencz.** A kath. főpapi hagyatékok körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek. A vallás- és közoktatási magyar kir. minister megbízásából. (Egyetemi nyomda. 8-r. 112 l.)
- Borbás Vincze.** Floristikai közlemények a m. tud. Akadémia által támogatott botanikai kutatásaimból. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 9. sz. Akadémia. 8-r. 265—372 l. ára 60 kr.)
- Borbély Kálmán Kornél.** Egyházi Beszéd. A Bakonybéli apátsági templomnak Kruesz Krizosztom pannonhalmi főpát által végzett fölszentelése alkalmával 1878. évi szeptember 22. (Révkomárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 11 l.)
- Bucsi Sándor.** A nemes város műpártoló közönségének. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8-r. 8 l.)
- Carlyle Tamás.** A francia forradalom. A m. tud. Akadémia megbízásából ford. Baráth Ferencz. III. köt. (Akadémia. 8-r. 489 l.)
- Codex Diplomaticus Comitum Zichy.** A Zichi és Vásonkeői gróf Zichy-család id. ágának Okmánytára. Néhai gróf Zichy Károly áldozatkészségéből közli a Magyar Történelmi Társulat. 4. kötet. Szerkesztik Nagy Imre, Nagy Iván és Véghely Dező. (Kocsi Sándor. n. 8-r. 645 l. ára 4 frt.)
- Csengery Antal.** Az Akadémiák különösen a magyar tud. Akadémia. (Akadémia. 8-r. 33 l. ára 30 kr.)
- Csepreghy Ferencz** színművei. I. k. 2. füzet. A piros bugyelláris. (Rudnyánszky nyomdája. 4-r. 60 hasáb. ára 40 kr.)
- Csiky Gergely.** Az ellenállhatatlan. Vigjáték 3 felv. A magyar tudom. Akadémia 1877. Karácsonyi — pályázatán négyszáz arany jutalmat nyert. (Temesvár. Tettey Nándor és társa. 16-r. 156 l. ára 1 frt.)
- Dengi János.** A csók könyve. (Tettey Nándor és társa. k. 8-r. 256 l. ára 1 frt 20 kr., díszkötésben 2 frt 20 kr.)
- Drahotuszký Rezső.** Egyenes adók kézikönyve. A fennálló egyenes adók és az azok kezelését tárgyazó közigazgatási törvényeknek alkalmazásával. (Rautmann. 8-r. 283 l. ára 2 frt.)
- Egyház,** A magyarországi református, énekes könyve. (Egyetemi nyomda. 8-r. 20 l.)
- Egyházkerület,** A dunáninneni, ágost. hitvall. evang., névtára 1878. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8-r. 76 l. ára 40 kr.)
- Értekezések** a matematikai tudományok köréből. Szerk. Szabó József. VI. köt. 8—9. sz. (L. Konkoly Miklós.)
- Értekezések** a természettudományok köréből. Szerk. Szabó József. VIII. kötet. 13—15. sz. (L. Kerpely Antal, Jendrássik Jenő, Balogh Kálmán.)
- Fábián Dániel.** Népszerű halotti beszédek. II. köt. (Kókai Lajos. 8-r. 200 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Fraknói Vilmos.** A magyar országgyűlések története. V. köt. (1565—1576.) (Akadémia. 8-r. 144. l.)
- Fraknói Vilmos.** Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban. 1878. májusban. (Szerző. 8-r. 35 l.)
- Fuchs János.** Kereskedelmi levelező könyv. Gyakorlati útmutatás mindenemű üzleti fogalmazványok szerkesztésére. Új olcsó kiadás. (Eggenberger. 8-r. 208 l. ára 1 frt.)
- Galgóczy Károly.** Az alföldi aszálosság legvalószínűbb okai és hatásának természetszerű mérséklése. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. köt. 10. sz. Akadémia. 8-r. 373—391 l. ára 10 kr.)
- Gesell Sándor.** A vörös-vágás dubniki m. kir. opálbányák földtani viszonyai Sáros megyében. 4 táblával. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 7. sz. Akadémia. 8-r. 213—222 l. ára 30 kr.)
- Goll János.** Magyar nemzeti lant. 200 magyar népdal, férfinégyesekben. (Kókai Lajos. k. 8-r. VIII, 180 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Grósz Lajos.** Jelentés a párizsi 1878. évi nemzetközi egészségügyi és orvostörténelemszékeli congressusokról tekintettel saját viszonyainkra. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. VIII, 20 l. ára 30 kr.)
- Hajnik Béla.** Költemények. (Grünhut és Ottó testvérek nyomdája. 8-r. 85 lap. ára 1 frt.)
- Helmár Ágost.** A magyar birodalom 888-tól 1848-ig. Történelmi iskolai fali abrosz. (Pozsony. Stampfel Károly. 9 levél s magyarázat. ára 3 frt 80 kr., vászonra vonva 5 frt.)
- Helmár Ágost.** A magyar birodalom 888-tól 1849-ig. Történelmi kézi térkép (Pozsony. Stampfel Károly. 4-r. 1 l. ára 30 kr.)
- Herczegh Mihály.** Magyar családi és öröklési jog. 2-ik, a munka első kiadása óta keletkezett idevonatkozó törvényekkel s a m. k. Curia, illetőleg a hétszemélyes tábla és legfőbb ítélőszék családi és örökjogi döntvényeivel bőv. kiad. (Eggenberger. k. 8-r. IV, 320 és 87 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Homonnay József.** Protestáns halotti bucsúztatók. (Kókai Lajos. n. 8-r. 77 l. ára 60 kr.)
- Jelentése,** A budapesti kereskedelmi és iparkamarának, a kamarai kerület keresk. és forgalmi viszonyairól az 1877-dik évben. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8-r. 228 l.)
- Jendrássik Jenő.** Dolgozatok a k. m. tud. egyetem életfani intézetéből. (Értek a természettud. köréből. VIII. köt. 14. sz. Akadémia. 8-r. 80 l. ára 50 kr.)
- Jóó Lajos.** A vasuti politika alapelve. (Weizmann testv. nyomdája. 8-r. 95 l.)
- II-ik Kákai Aranyos.** Gróf Andrassy Gyula. Politikai élet- és jellemrajz. (Athenaeum. 8-r. 223 l. ára 2 frt.)
- Kardos Pál.** Tündérregék a gyermekparadicsomból 75 fametszvényvel és négy színyomatú képpel. (Tetty Nándor s társa. 8-r. VI, 255 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Kármán József Művei.** (Nemzeti könyvtár, 9. füzet. Abafi. 8-r. 80 l. ára 30 ki.)
- Katalogus** azon találmányokról, melyek az 1877. évi decz. 31. ügyállás szerint a magyar korona országainak területén szabadalmi oltalom alatt állanak. Közli a m. kir. szabadalmi levéltár. (Közlemények a földmívelés-, ipar- és keresked. m. kir. miniszterium köréből. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 331 l.)

- Keeskemét város polgármesterének évi jelentése 1877-ik évről.** (Keeskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 73 l.)
- Képeskönyv,** Legszebb, jó gyermekek számára. Küldi Pali bácsi. (Hornyánszky nyomdája. 4-r. 12 l. 18 színes képpel.)
- Képviselőházi Jegyzőkönyv.** (Az 1875—78-dik évben tartott országgyűlés képviselőháza Jegyzőkönyvének Tartalom-mutatoja. Szerk. Regele János. Hiteles kiadás. — Schlesinger és Wohlauser nyomdája. 4-r. I—III. kötet. 526, 649, 651 l.)
- Kerpely Antal.** Folyékony Cyánsó vas-nagyolvasztóból. (Ertek. a természettudományok köréből. VIII. kötet. 13. sz. Akadémia. 8-r. 8 l. ára 10 kr.)
- Kiss Kálmán.** A bibliai könyvek története és Szimbolika. Függetlenül a magyar ref. templomi énekeskönyv ismertetésével. Kézikönyv a VI. gimn. osztály számára. (Keeskemét. Dunamelléki reform. egyházkerület. 8-r. 215 l. ára 80 kr.)
- Kiss Kálmán.** A szamos-dobi ref. egyház története. (Lenyomat a »Szatmári ref. egyházmegye története« című műből. Keeskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 13 l.)
- Kiss Kálmán.** A szatmári reform. egyházmegye története. (Keeskemét. Szerző 8-r. 904 l. ára 5 frt.)
- Klaczko Julián.** Két kancellár. (Bismarck és Goresakov.) Franzeziából ford. V. J. Athenaeum. k. 8-r. 384 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Kohányi Sámuel.** Dalkönyv óvó-képezdek, ovodák, gyermekkertek, népiskolák alsóbb osztályai, valamint családi körök használatára. (Rózsa és neje. 8-r. 104 l. ára 50 kr.)
- Koldus,** A pesti néma. Regény. Németből. I—II. kötet. (A »Budapest« kiadóhivatala.) 8-r. 1—336, 337—674 l. ára mind a két kötetnek 1 frt 30 kr.)
- Konkoly Miklós.** A napfoltok és a napfelületének kinézése 1877-ben. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VI. kötet. 9. sz. Akadémia. n. 8-r. 35 l. ára 20 kr.)
- Konkoly Miklós.** Hulló csillagok megfigyelése a magyar korona területén 1877-ik évben. III. rész. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VI. kötet. 8. sz. Akadémia. n. 8-r. 9 l. ára 10 kr.)
- Korbuly Imre.** Magyarország közjoga. Pótfüzet. (Athenaeum. 8-r. 537—575 l.)
- Kótai Lajos.** Természettudományok elemi iskolák használatára a tiszántuli ref. egyházkerület által kiadott tantervhez alkalmazva Kriesch, Pokorny és Schubert után. (Szatmár. Rosenberg S. 8-r. 58 l. ára kötve 30 kr.)
- Kovács Albert.** Egyházjogtan, különös tekintettel a magyar prot. egyház jogi viszonyaira. 1. füzet. (Prot. theol. könyvtár X. kötet. 1. füzet. »Magyarországi Protestáns-egylet«. 8-r. XII, 340 l.)
- Kozák György.** Az állandó gőzkazán és gőzgép-üzem kézikönyve. Ford. Fritz Pál. (M.-Sziget. Hollósy nyomdája. 8-r. 57 l.)
- Könyvtár,** Nemzeti. Szerk. Abafi Lajos. 9—10. füzet. (L. Kármán József, Mikes Kelemen.)
- Könyvtár,** Protestáns theologiai. X. köt. 1. füzet. (L. Kovács Albert.)
- Közlemények** a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium köréből. (L. Katalógus.)

- Közlemények**, Matematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Szerk. Szabó József. XV. kötet. 7—11. sz. (L. Gesell Sándor, Mocsáry Sándor, Borbás Vinceze, Galgóczy Károly és Nendtvich Károly.)
- Közlemények**, Nyelvtudományi. Szerk. Hunfalvy Pál. XIV. kötet. 3. füzet. (Akadémia. 8-r. 320—511 l.)
- Landau Gusztáv és Walther Ágost.** Az európai fontosabb helyi érdekű rendes és keskeny-nyomú vasutak leírása, egy javaslattal a magyarországi helyi érdekű vasutak építésénél és üzleténél követendő elvekre nézve. (A közlek.- és közmunka m. kir. Miniszterium kiadmányai. 13. füz. Miniszterium. 8-r. 262 l.)
- Léczfalvi László.** Élő halott. Beszély. (Kolozsvár. Stein János. k. 8-r. 152 l. ára 60 kr.)
- Libertini József.** A keleti kérdés és Magyarország. Nyílt levél egy barátomhoz. (Vodiáner nyomdája. 8-r. 9 l.)
- Liebleitner János.** Rövid oktatás a kertészet- és földművelésben a népiskola felsőbb osztályai és az ismétlő iskola számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. IV, 39 l. 9 ábrával, ára 36 kr.)
- Losonczy László.** Dalok és Szavalmányok. (Czegléd. Lesska nyomdája. 8-r. 234, VI l. ára 1 frt 30 kr.)
- Luga László.** Olvasmányok a magyar nép számára. (Egri Népkönyvtár. I. Eger. Szolcsányi Gyula. 8-r. 112 l. ára 35 kr.)
- Luga László.** Róma. Ismeretterjesztő olvasmány az »Örök városról.« (Egri Népkönyvtár. II. Eger. Szolcsányi Gyula. 88 l. ára 30 kr.)
- Mader Rezső.** Az enekoktatás a nép- és polgári iskolában. 3-ik jav. és átdolg. kiadás. I. rész. Az alsóbb osztályok számára. II. rész. A felsőbb oszt. számára. (Pozsony. Stampfel Károly. k. 8-r. 51 és 51 l. ára 28 és 30 kr.)
- Malot Hector.** Család nélkül. Regény. Francziából. I—II. kötet. (Athenaeum, 8-r. 316, 379 l.)
- Mamelukok albuma.** 1—3. füzet. (Weismann testv. nyomdája. 4-r. 1—96 l. Egy füzet ára 25 kr.)
- Manning H. E.** Bizzál Istenben. Ford. Molnár János. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 83 l. ára 40 kr.)
- Meilhac Henri és Halevy Ludovic.** A kis herceg. Operette. Ford. Rákosi. Zenéjét Ch. Lecocq. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 41 l.)
- Mikes Kelemen.** Mulatságos napok. 3. füzet. (Nemzeti könyvtár 10. füzet. Abafi. 8-r. 177—256 l. ára 30 kr.)
- Mindszenty Gedeon.** A boldogságos szűz Mária hava. Imakönyv a májusi ajtatoskodók számára. Görres Guido-Mária dalaival. 2-ik kiadás, (Eger. Szolcsányi Gyula. 16-r. 224 l. ára papirkötésben 60 kr., bőrkötésben 1 frt.)
- Miniszterium,** A közmunka és közlekedési m. kir., kiadmányai. 13. füzet. (L. Landau Gusztáv és Walther Ágost.)
- Mitrovits Gyula.** Egyházi Szónoklat tan tekintettel a magyar egyházi B szépirodalomra. (Sárospatak. Sárosp. vallás- és egyháztudom. szak hallgatói. 8-r. 252 l. ára 2 frt.)
- Mocsáry Sándor.** Adatok Zólyom és Liptó megyék faunájához. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. köt. 8. sz. Akadémia. 8-r. 223 63 l. ára 30 kr.)

- Molnár Béla.** Indítvány a magyar protestáns egyetem felállítása tárgyában. (Komárom. Ziegler nyomdája. 2-r. 4 l.)
- Mützelburg Adolf.** A világ ura. Gróf Monte-Christo folytatása. Ford. Mártonffy Frigyes. I. kötet. (Mehner. 8-r. 571 l.)
- Nagy Imre.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Nagy Iván.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Nendtvich Károly.** A stubnai hévvizek. (Mathematikai és természettudományi közlemények. XV. kötet. 11. sz. Akadémia. 8-r. 393—487 l. ára 10 kr.)
- Népkönyvtár,** Egri. I. II. (L. Luga László.)
- Neumann Ármin.** A keresk. törvény magyarázata. I. kötet 2-ik fele. (Zilahy. 8-r. 189—666 l. ára 3 frt 20 kr.)
- Névkönyv** az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára 1878. XXI. évf. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 153 l.)
- Névtár** a Zircz-, Pilis-, Pásztói egyesült apátságokba keblezett Cisterci sz. rend személyzete-s történeteivel az 1878. évre. (Eger. Érsek-lyceumi nyomda. 8-r. 69 l.)
- Nisard D.** A francia irodalom története. Az ötödik kiadás után fordította Szász Károly. 1. kötet. (Akadémia. 8-r. XV, 3, 463 l.)
- Oláh Károly.** Egyházi énektár, mely magában foglalja a magyar reform, egyház templomi és temetési énekeinek dallamait egy, két és három szöllaúra alkalmazva. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 140 l. ára 1 frt.)
- Pap Gábor.** Emlébeszéd a Komárom körül vívott csatákban elesett 1848—49-diki honvédek porrészei fölé emelt emlékszobor körül összesereglett gyülekezet előtt Herkálypusztán 1878. november 1-én. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 7 l.)
- Pap Gábor.** Érdemkoszorú, melyet Nagy Mihály superintendens életének érdemvirágaiból egybefűzött s a dunántúli h. h. ev. egyházker. által rendezett emlékünnepen 1878. évi okt. 20-án a revkomáromi h. h. gyülekezet templomában felmutatott. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 25 l. ára 20 kr.)
- Pozder Károly.** »A tudomány rózsaviránya.« — Egy párszi vallástan. — (Bővített különnyomat az »Egyetemes Philologiai Közlöny« II. évfolyama 5. 6. 7. füzetéből. Weiszmann testv. nyomdája. 8-r. 71 l.)
- Prúnyi Andor.** Szent István a magyar állam alapját a ker. vallás és ker. nevelés által vetette meg. Hirdette a székesfehérvári főtemplomban 1878. augusztus 20-án. (Rózsa és neje nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Pulszky Károly.** Az orsz. képtár kiválóbb művei. I. (Eggenberger. 4-r. 64 l.)
- Rendtartás,** Egyházi, a Dunáninenni ágost. hitv. evang. kerület számára. (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 160 l.)
- Réthy Lajos.** Szavalmányok növendék leányok számára. (Kolozsvár. Stein János k. 8-r. IV, 187 l. színyom. borítékba kötve ára 80 kr.)
- Ribáry-féle földrajzi atlasz.** Középtanodai használatra szerkesztve. 10 térképpel. 4-ik kiadás. (Eggenberger. 4-r. 20 t. 8-ad alakban hajtva. ára 1 frt 60 kr.)
- Ribáry-féle földrajzi kis atlasz.** Nép-, ipar- és vasárnapi iskolák használatára. 10 térképpel. 4-ik kiadás. (Eggenberger. 4-r. 20 t. ketté hajtva. ára 80 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Egyetemes földirat. II. rész. Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. 4-ik jav. kiad. (Eggenberger. 8-r. 156 l. ára 80 kr.)

- Riunione.** A trieszti cs. kir. szab., Adriatica di Sicurtà (Adriai Biztosító-társaság) keletkezése és fejlődése 1838. július 1. — 1878. június 30. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8-r. 40, XV l.)
- Rózsahegyí Pál.** Üdvözlet Samassa József egri érseknek 1878. sept. 30-án ünnependő 50-ik születésnapja tiszteletére. (Egyetemi nyomda. 2-r. 2 l.)
- Schiff Tivadar.** I. Ferencz József király és kora. Történelmi regény. 1—2. füzet. (Bécs és Prága. Bensinger. 8-r. 1—96 l. ára egy füzetnek 30 kr.)
- Schwarz Gyula.** Államintézményeink és a kor igényei. V. füzet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. n. 8-r. 389—503 l.)
- Schwarzel Sándor.** A vasúti üzlet befolyásáról a nyomjelzésre. (Különlenyomat »A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye« XII. kötetéből. Fanda József nyomdája. 8-r. 82 l.)
- Sissoviés Károly.** Mezőgazdasági talajisme. Vezérfonal. (Kassa. Tettey Nándor s társa. 8-r. IV, 112 l. ára 80 kr.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 11—14. füzet. (Rautmann. 8-r. 1—256 l. Egy füz. ára 30 kr.)
- Szekerényessy Kálmán.** Magyarország és a délszláv tartományok. (Aigner Lajos. n. 8-r. 159 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Szeless József.** A Statistika tört. fejlődése és jelen állása. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 123 l.)
- Szereacs János.** 1839. évi Országgyűlési Jegyzetek. III. füzet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 2-r. V, 131—222, 2 l.)
- Tauterv,** utasítás és rendszabályok az erdélyrészi helyvéthü elemi népiskolák számára az 1868. XXXVIII. t. cz. alapján. Az 1868—1877. év végeig közrebocsátott ministeri rendeletek, valamint az erdélyrészi hely. hitv. egyházkerület idevonatkozó szabványainak tekintetbe vételével kiadta az erdélyrészi hely. hitüek 1878. évben tartott egyházkerületi közgyűlésének 67. sz. határozata következtében az állandóigazgató tanács. (Kolozsvár. Stein János. n. 8-r. 93 l. ára 50 kr.)
- Tassy Pál.** Egy tárcza miatt. Bohózat. (Kecskemét. Szerző. 8-r. 39 l.)
- Tatár Péter.** Dalbokréta 60 válogatott dalból. (Bartalits Imre. 8-r. 47 l.)
- Titkaiból,** A közelmúlt. (A muszka intervencziótól a Dunai konfoederációig) 1. füzet. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. 103 l. ára 40 kr.)
- Fürvényezikk,** 1877. évi XXII., a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról. 2-ik kiadás. (Eggenberger. k. 8-r. 43 l. ára 30 kr.)
- Fürvényezikke,** 1878. évi országgyűlési. II. füzet. (Pfeifer. 8-r. 217—696 l.)
- Fürr.** A keleti kérdés. (Fanda József. 8-r. 31 l.)
- Utasítás** a táborban való főzésre. Hivatalos kiadás. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. 14 l. két táblával.)
- Üdvözlet** Kutszerik Sándor kegyesrendi áldozár, főgymn. tanárnak félszázados jubileuma alkalmával 1878. évi június 30-án a kecskeméti m. kir. állami főreáltanoda tanárkara részéről. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Váradí Antal.** Az én világom. Költemények. Kiadja a Petőfi-társaság. (Aigner Lajos. k. 8-r. 136 l. ára 1 frt.)
- Vasutak- és távirtdáknak,** A, a m. kir. honvéd-lovas-ezredek utász szakaszai által való szétrombolására vonatkozó utasítás. Hivat. kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 62 l.)

- Vasvári Ferencz.** Két rab. (Szerző. 8-r. 31 l.)
- Véghely Dezső.** (L. Codex Diplomaticus.)
- Vörös László.** Magyar vasúti évkönyv. 1878. I. évfolyam. (Mihók Sándor. 8-r. XXXII, 548 l. ára 4 frt.)
- Weisz Bernát Ferencz.** Az iskolai takarékpénztárak Magyarországbán. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 23 l.)
- Wodianer Béla.** Nyílt szó Szepsi Szent-György város választóíhoz. Az 1875—78. országgyűlési működéséről. (Grünhut és Ottó testv. nyomdája. 8-r. 30 l.)
- Wohlrab Flóris.** A tizedes törtek feltalálásának története. (Külön lenyomat a Tanáregyl. Közl. 1878—79. 3. füzetéből. Szerző. 8-r. 7 l.)
- Wohlrab Flóris.** A tizedes törtek feltalálásának története. (Külön lenyomat a »Műgyetemi Lapok« III. köt. 27. füzetéből. Szerző. 8-r. 23 l.)
- Zsaskovszky Ferencz és Endre.** Énekkönyv. Magyar és latin egyházi énekek és imák gyűjteménye. A kath. tanuló ifjúság számára. Négyes hangjegyekre téve. 8-ik bővített kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 12-r. VIII, 352 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Zsaskovszky Ferencz és Endre.** Kis lantos. Vig, komoly, üdvözlő s egyéb alkalmi dalok gyűjteménye, az elemi tanodák és nő-növeldek számára. 2, 3 és 4 gyermekhangra. I. füz. 40 dal tartalommal. 2. változatlan kiadás. (Eger. Szolcsányi Gyula. 12-r. 48 l. ára 20 kr.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Betrachtungsbuch für Alle.** (Lichtnecker Mária. 8-r. 160 l.)
- Emericzy G. und Kárpáti A.** Anleitung zur methodischen Behandlung der Geografie in der Volksschule. Für Lehrer und Zöglinge der Lehrerbildungs-Anstalten. Aus dem Ungarischen übersetzt von M. Mayer. (A kir. magyar vallás- és közokt. miniszterium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 440 l. ára 60 kr.)
- Emericzy Géza und Kárpáti Andreas.** Ergebnisse des geographischen Unterrichtes. Für die V—VI. Klasse der Volksschule, sowie für Wiederholungsschulen. Ins Deutsche übersetzt von M. Mayer. (A kir. magyar vallás- és közokt. miniszterium által jutalmazott mű. M. kir. állam. 8-r. 31 l. ára kötve 8 kr.)
- Fraknoi Wilhelm.** Thomas Bakocs als Patriarch von Constantinopel. (Separat-Abdruck aus den »Literarischen Berichten aus Ungarn.« II. Bd. 4. Heft. Akadémia. 8-r. 8 l.)
- Klaić Franz.** Kroatischer Dolmetscher. Ein praktisches Handbuch zur schnellen und leichten Erlernung der kroatischen Sprache, wie selbe in Kroatien, Slavonien, Dalmatien, Bosnien und der Herzegovina gesprochen wird. (Zágráb. Hartman Lipót. k. 8-r. 112 l. ára füzve 60 kr.)
- Libieczek Ad.** Der Holzknechtsepl und seine Genossen. Episoden aus dem Leben der Räuber, genannt die »Strada Füssler.« 1. Heft. (Felsőőr. Schodisch. 8-r. 1—32 l.)

- Libieczek Ad.** Die Kraft des Kreuzes oder: Vater und Sohn von Serajevo. (Felsőőr. Schodisch. 8-r. 32 l. ára 10 kr.)
- Mützelburg Adolf.** Der Herr der Welt. Fortsetzung des Grafen von Monte-Christo. I. B. (Mehner. 8-r. 609. l.)
- Pulszky Franz.** Die Krise. (Rautmann. 8-r. 71 l. ára 50 kr.)
- Reissenberger L.** Die siebenbürgischen Münzen des Bruckenthal'schen Museums in Hermannstadt. I. (Nagy-Szeben. Szerző. 4-r. 39 l.)
- Szalay Paul Maria.** Gedichte. (Münster Károly nyomdája. 8-r. 87 l.)
- Tell Wilhelm.** Schauspiel. (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. 112 l.)
- Walter Anton.** Carl und Julie oder: Gefunden und Verloren. Trauerspiel in 5 Aufzügen. (Pécs. Grimm és Horoviez. 12-r. 84 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Weiss Bernhard Franz.** Die Schul-Sparcassen in Ungarn. (Pesti könyvnyomda-résznévtársaság. 8-r. 16 l.)
- Directorium officii divini pro anno 1878.** ad usum Fratrum Minorum s. Francisci observantium provinciae s. Joannis a Capistrano. (Bagó Márton és fia nyomdája. 8-r. 106 l.)
- Directorium liturgicum ad usum F. F. Minorum s. Francisci Capucinatorum provinciae Croatiae pro anno 1878.** (Fiume. Karletzky Károly nyomdája. 8-r. 40 l.)
- Directorium pro divino officio persolvendo ad usum Fratrum Minorum strictioris observantiae in provincia s. Crucis croatico-carniolica pro anno 1878.** (Laibach. Klein és Kovács nyomdája. 8-r. 84 l.)
- Directorium officii divini in usum Fratrum Minor. reformat. Ord. s. Francisci Seraphici provinciae Hungariae s. Mariae pro a. 1878.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 108 l.)
- Directorium divini officii in usum Fratrum Minorum s. Francisci strictioris observantiae s. Salvatoris in Hungaria pro anno 1878.** (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 92 l.)
- Directorium officii divini redactum pro anno 1878.** in usum Canonicorum regularium Praemonstratensium de Csorna. (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 58 l.)
- Directorium redactum pro anno 1878.** In usum Canonicorum regularium Praemonstratensium regiae Canonicae s. Joannis Baptistae de Castro Jászó item s. Crucis de Lelesz et s. Stephani protomartyris de promontorio Magnovaradinensi. (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 63 l.)
- Directorium romano Rosnaviense pro anno 1878.** (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 58 l.)
- Ordo Divinorum ad usum Fratrum Minorum s. Francisci Capucinatorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1878.** (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 119 l.)
- Ordo divini officii pro anno 1878.** editus in usum Cleri dioecesis Jaurinensis. (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 140 l.)
- Ordo peragendi officii divini in usum dioecesis Neosoliensis pro anno 1878** editus (Besztercze. Machold nyomdája. 8-r. 108 l.)
- Schematismus Cleri archidioecesis Agriensis ad annum 1878.** (Eger. Érseki Lyceum nyomdája. 8-r. 206, 26 l.)
- Schematismus Cleri archidioecesis Colocensis et Baeciensis ad annum 1878.** (Kalocsa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. 127, 71 l.)

- Schematismus provinciae s. Joannis a Capistrano Ordinis Minorum s. Francisci regularis observantiae ad annum 1878.** (Bágo Márton és fia nyomdája. 8-r. 52, XX, 8 l.)
- Schematismus Ordinis Minorum s. Francisci Capucinorum provinciae austriaco-hungaricae pro anno 1878.** (Bécs. Mayer nyomdája. 8-r. 18, XIV l.)
- Schematismus provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae Ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae anno 1878.** (Görz. Szerzetrend. 8-r. 34 l.)
- Schematismus provinciae Hungariae reformatae nunc sanctae Mariae nuncupatae Ordinis Minorum s. Francisci ad annum 1878.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. 61 l.)
- Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaria, Ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae, pro anno 1878.** (Hunyadi Mátyás nyomda. 8-r. 67 l.)
- Schematismus Cleri dioecesis Jaurinensis pro anno 1878.** (Győr. Sauerveinné nyomdája. 8-r. 215, 20 l.)
- Schematismus dioecesis Neosoliensis pro anno 1878.** (Besztercebánya. Machold nyomdája. 8-r. 64 l.)
- Schematismus Cleri archi-dioecesis Strigeniensis pro anno 1878.** (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8-r. XXII, 243 l.)
- Rosty Kálmán.** Enthusiasmus quum Ludovicus Jacobini Nuntius apost. Ludovicum Haynald archiepiscopum Colocensem adventu suo coonestaret IV. Novas Octobr. 1878. (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 2-r. 12 l.)
- Solemnitas academica honoribus Ludovici Jacobini nuntii apostolici celebrata in Collegio archiepiscopali Colocensi S. J. III. Idus 8-ris 1878.** (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 2-r. 13 l.)
- Emericzy G. a Kárpáti A.** Návodnia kniha ku vyučovaniu Zemepisu v ludových školách pre učiteľov a čakateľov učiteľstva. Preložil Ján Nemessányi. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 396 l. ára 60 kr.)
- Emericzy G. a Kárpáti A.** Sklad zemepisných výsledkov. Pre V—VI triedu ludových škola opak ovauci školu. Preložil Ján. Nemessányi. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 28 l. ára kötve 8 kr.)
- Sasinek Franko V.** Dejiny drevnych národov na území terajského uhorska. II. vydanie. (Túróc-Szt.-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 252, 8 l. ára 1 frt.)
- Apostoli i Evangjelja.** U praznike i nedeljne dane preko cele godine s predvodom srpskim i sa 5 slika; od Episkopa Platona, za školsky i domaću potrebu. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. n. 8-r. 289 l. ára füzve 80 kr.)
- Emericzy G. i Kárpáti A.** Skup Zemljopisnich rezultata. Za narodnich sskola V—VI. razred, i za powtorawajutyu sskolu. Preveo A. Popovits. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalmazott mű. M. kir. állam. 8-r. 31 l. ára kötve 8 kr.)
- Emericzy G. i Kárpáti A.** Uputstvo u Zemljopis za ucitelje i uciteljske kandidate narodnich skola. Preveo A. Popovits. (A kir. magyar vallás- és közokt. ministerium által jutalm. mű. M. kir. állam. 8-r. 424 l. ára 60 kr.)

- Nauke** iz svetog pisma za pisanje i na izust učenje u osnovnoj školi. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 32-r. 70 l. ára 20 kr.)
- Popović Katarina.** Kuvar veliki srpski ilustrovani, sa 194 slike. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. n. 8-r. 505 l. ára 2 frt 20 kr.)
- Strajić Gyuro.** Cilindar. Saljiva igra u jednoj radnji. Preštampano iz »Javora« za god 1878. (Ujvidék. Szerző. 16-r. 83 l. ára füzve 30 kr.)
- Zivanović Ivan.** Izvod iz srpske gramatike, svojim učenicima sastavio. Drugo izdanje. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Gaj Velimir,** Balkan divan. Viesti, misli i prouke o zemlji i narodu, na vlastu Bosni i Hercegovini. (Zágráb. Szerző. 8-r. 251 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Jurašić Ivan,** Narodni hrvatski odvjetnik ili savjetni priručnik za sastavljanje pogodbah, i. t. d. Svezak VIII—XIII. (Fiume. Karletzki F. 8-r. 225—416 l. ára füzetenkint 30 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih s kupnih zakona godina 1878. 13—25 t. ez. (Egyetemi nyomda. 4-r. 25—258 l.)
- Chirila Elia.** Fisica pentru scolele poporale. (Balázsfalva. G. kath. papnövelde nyomdája. 8-r. 86 l. ára kötve 30 kr.)
- Filipescu Julian.** Chemia anorganică. Lucrată pe basa teoriilor mai nuoă si intogmită pentru scoalele medie. Cu figuri in text. (Brassó. Zeidner H. 8-r. IV, 160 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Petri Vasile.** Legendar séu Carte de cetire pentru scolele poporale. Partea I. (Nagyszeben. Erseki-nyomda. 8-r. 176 l. ára kötve 45 kr.)
- Rómer François Florian.** Resultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie avant la VIII-e session du congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques à Budapest 1876. (Tirage de la I, Partie du II. vol. du Compte Rendu du même Congrès. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 187 l. 1 térkép, 2 tervrajz s 119 ábra.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Comnena Anna.** Alexiadis libri X—XV. vol. II. Recensuit Reifferscheid. (Corpus scriptorum historiae byzantinae. Bonn. Weber. 8-r. XII, 328 l. négy tábla. ára 10 frt 80 kr.)
- Handbuch,** Statistisches, der österreichisch-ungarischen Monarchie für den Zeitraum 1867—1876. Az osztrák-magyar birodalom statist. kézikönyve az 1867—1876. korszakról. (Bécs. Az osztrák cs. k. s a m. kir. statist. irodák főnökei. 8-r. XV. 249 l.)
- Jahrbuch,** Militär statistisches, für das J. 1875. II. Theil. (Bécs. Cs. kir. Birodalmi-hadügyministerium 4-r. IV, 301 l.)
- Kohn Sámuel.** Mardochai ben Hillel. Sein Leben und seine Schriften. (Separat-Abdruck von Frankel-Graetz's Monatschrift, Jahrg. 1877. u. 1878. Boroszló. Koebner. 8-r. 159, XXXII l.)

- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom XVIII. Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 7—8. Lfrg. (Berlin. Grieben. 8-r. 401—528 l. Egy füzetnek ára 60 kr.)
- Krones Franz.** Handbuch der Gesch. Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte bearbeitet. 25—26. Liefrg. (Berlin. Grieben. 8-r. 289—480 l. Egy füzet ára 90 kr.)
- Navigazione austro-ungarica all'estero nel 1877.** (Triest. Keresk.- és ipar-kamara. 4-r. 111 l.)
- Navigazione e commercio in Porti austriaci nel 1877.** (Triest. Keresk. és ipar-kamara. 4-r. 152 l.)
- Neumann Léopold et De Plason Adolphe.** Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances étrangères depuis 1763 jusqu'à nos jours. Nouvelle suite. Tome. VII—XI. (Bécs. Cs. kir. udvari és állami nyomda. 8-r. 813, VII, 509 és 349 l. ára a 7—8. kötetnek 10 frt 50 kr., a 9-iknek 3 frt.)
- Riehl.** Historisches Taschenbuch. V. Folge, VIII. Jahrgang. (Lipese. Brockhaus. 8-r. X, 400 l.)
- Umlauf Fr.** Wanderungen durch die österreichisch-ungarische Monarchie. Land schaftliche Charakterbilder in ihrer geographischen und geschichtlichen Bedeutung. 1. und 2. Lief. (Bécs. Graeser Károly. 8-r. 1—64 l. 4 fametszvényyel. ára egy füzetnek 30 kr.)
- Winkelmann Eduard.** Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig. II. B. 1208—1218. (Lipese. Duncker és Humblot. 8-r. XII, 563 l. ára 1 frt 20 kr.)

259 darab magyar nyelvű és 25 darab hazai nem magyar nyelvű iskolai értesítvény az 1877—78 iskolai évről küldetett a múzeumi könyvtárba; ezeknek részletesebb könyvészeti kimutatását a »Könyv-Szemle« 1879. folyam 1. füzete fogja hozni.

KIMUTATÁS A „MAGYAR KÖNYV-SZEMLE“ 1878. ÉVI FOLYAMÁBAN FELSOROLT KÖNYVEKRŐL.

A) A magyar nyelven megjelent művek, szakok szerint: 1. Hittudomány 70. — 2. Bölcsészet és szépészet 16. — 3. Neveléstudomány 38. — 4. Nyelvészet 52. — 5. Ókori remekírók kiadásai 4. — 6. Történelem. a) Vegyes 52. b) Magyarországi 55. — 7. Földrajz és statistika. a) Vegyes 16. b) Magyarországi 27. — 8. a) Atlaszok 4. b) Térképek (vegyes) 2. c) Magyarországi 2. — 9. Jog- és államtudomány, nemzetgazdaságtan. a) Vegyes 21. b) Magyarországi 82. c) Országgyűlési Törvények és Törvényczikkek 23. — 10. Természettudományok 67. — 11. Orvostudomány 28. — 12. Mennyiségtan 32. — 13. Gazdaságtan 26. — 14. Hadászat 7. — 15. Ipar- kereskedelem, forgalom 31. — 16. Szépirodalom. a) Eredeti 103. b) Fordítások 42. — 17. Irodalomtörténet. a) Vegyes 4. — b) Magyarországi 18. — 18. Könyvjegyzékek 2. — 19. Életrajzok 20. — 20. Iskolakönyvek és értesítők 312. — 21. Ifjúsági iratok 17. — 22. Különbféle beszédek 19. — 23. Egyleti Dolgok 14. — 24. Naptárak 55. — 25. Művészetek 13. — 26. Vegyesek 38. — Összesen 1312.

B) Német nyelven: Mű 109. Iskolai Értesítvény 13. Naptár 4. Összesen 126.

C) Latin nyelven: Mű 10. Directorium, Ordo és Schematismus 41. Összesen 51.

D) Tót nyelven: Mű 25. Naptár 8. Összesen 33.

E) Szerb nyelven: Mű 31. Iskolai Értesítvény 2. Naptár 1. Összesen 34.

F) Horvát nyelven: Mű 25. Iskolai Értesítvény 4. Összesen 29.

G) Bolgár nyelven: Naptár 1.

H) Oláh nyelven: Mű 15. Iskolai Értesítvény 2. Naptár 2. Összesen 19.

I) Olasz nyelven: Mű 1. Iskolai Értesítvény 2. Összesen 3.

K) Francia nyelven: Mű 21.

L) Hazánkat érdeklő külföldi munka, nyelvek szerint: Latin mű 2. Görög mű 1. Német mű 52. Olasz mű 9. Francia mű 3. Angol mű 2. Cseh mű 1. Szerb mű 3. Oláh mű 1. Összesen 74.

A) Magyar nyelvű mű 1312

B) Hazai nem magyar nyelvű mű 317

C) Hazánkat érdeklő külföldi mű 74

Összesen 1703